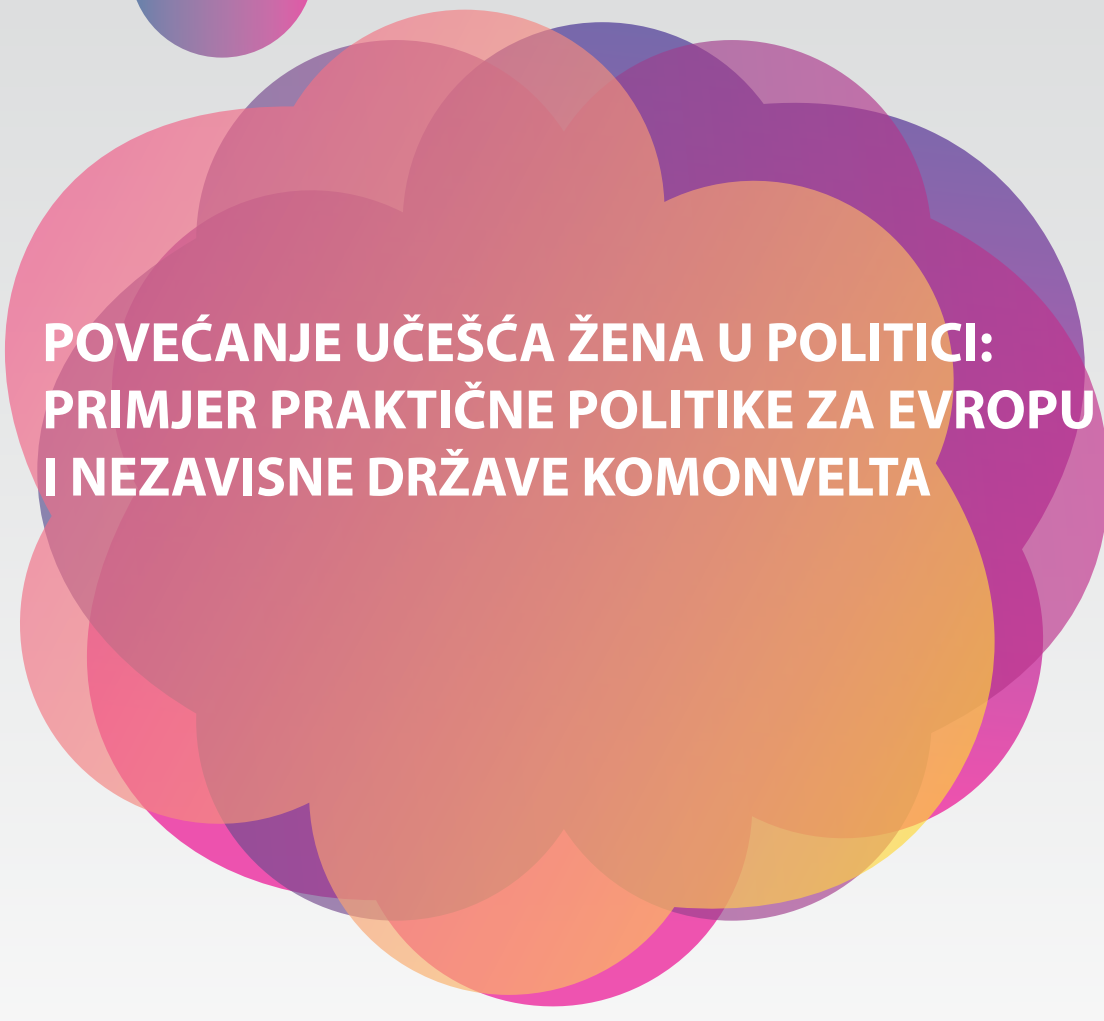

Program rodne ravnopravnosti IPA 2010

**POVEĆANJE UČEŠĆA ŽENA U POLITICI:
PRIMJER PRAKTIČNE POLITIKE ZA EVROPU
I NEZAVISNE DRŽAVE KOMONVELTA**

POVEĆANJE UČEŠĆA ŽENA U POLITICI: PRIMJER PRAKTIČNE POLITIKE ZA EVROPU I NEZAVISNE DRŽAVE KOMONVELTA

Copyright© 2010

UNDP Regionalni biro za Evropu i nezavisne države Komonvelta. Sva prava zadržana.

ISBN 978-92-95092-02-0

Stavovi iznešeni u ovoj publikacije ne održavaju nužno mišljenje Ujedinjenih nacija, niti mišljenje UNDP-a i zemalja članica.

PREDGOVOR

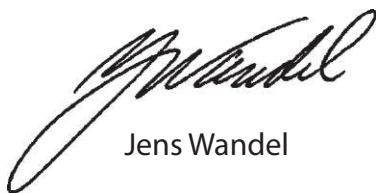
Procesi tranzicije i razvoja u regionu Evrope i nezavisnim državama Komonvelta (eng. Europe and Commonwealth of Independent States - ECIS) odvijaju se uz odsustvo punog učešća žena, slabeći na taj način njihovu poziciju u političkom i društveno-ekonomskom životu. Ove trendove je potrebno mijenjati kako bi se osiguralo da žene i muškarci ravnopravno daju svoj doprinos procesu tranzicije i ostvaruju korist od istog, naročito u dijelu gdje se očekuje da će tranzicija dovesti do inkluzivnije demokratije. Udio žena u parlamentu u većem dijelu regiona postepeno se povećava. Ipak, sa regionalnim prosjekom od tek nešto više od 15 odsto, udio žena u parlamentu još uvijek je ispod kritične tačke od 30 odsto koja se smatra neophodnom za značajniji doprinos žena političkom životu. Međutim, povećanje učešća žena u politici, takođe, treba izdići iznad samih brojki, obezbjeđujući uslove da rodna pitanja postanu neodvojivi dio političkih agendi. Ravnopravno učešće žena u donošenju odluka nije samo pitanje ljudskih prava već, takođe, jedan od preduslova za stvaranje demokratskog društva u kojem se, prilikom odlučivanja, podjednako uzimaju u obzir interesi, potrebe i brige i žena i muškaraca. Unapređenjem rodnog balansa u upravljačkim institucijama, osnaživaće se upravljačke strukture, koje će na taj način biti manje ugrožene u kriznim situacijama, uključujući i vremena ekonomske krize.

Ovaj primjer Praktične politike za Evropu i nezavisne države Komonvelta, pod imenom: Povećanje učešća žena u politici namjerava da pruži odgovor na potrebu za donošenjem neophodnih mjera kojim bi se odgovorilo na pitanje niskog učešća žena u političkom odlučivanju. Oslanjajući se na analizu regionalnih podataka i detaljne ishode sa šest nacionalnih okruglih stolova (Bosna i Hercegovina (BiH), Gruzija, Kirgistan, Poljska, Turska i Ukrajina) održanih u 2008.g. i regionalnu konferenciju održanu u Istanbulu u decembru iste godine, ova Politika je namijenjena članovima/cama parlamenta, državnim službenicima na mjestima odlučivanja i organizacijama civilnog društva -promoterima demokratskog upravljanja u regionu sa naglaskom na načine promovisanja i jačanja učešća žena u politici, prilagođenim regionalnom kontekstu. Ova publikacija ilustruje praktične vrijednosti parlamentarnog / vladinog angažovanja u promovisanju učešća žena u politici. Ima za cilj da unaprijedi institucionalne kapacitete parlamenta usmjerene na promovisanje učešća žena u politici i da obezbijedi članicama i članovima parlamenta primjere ostalih država iz regiona. Konačno, ovaj primjer Praktične politike svojevrsan je izvor za praktičare angažovane na programima za jačanje učešća žena u politici.

Ušće žena u politici je međunarodno priznato pravo žena iz domena ljudskih prava. Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (eng. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - CEDAW) predviđa ravnopravnost između žena i muškaraca u pogledu, pristupa, i mogućnosti u, političkom i javnom životu, uključujući pravo glasa i kandidovanja na izborima. Kako se ove godine obilježava 30-ta godišnjica Konvencije, očekuje se da ova Praktična politika pruži podršku u izradi i

usvajanju mjera kojim bi se dodatno unaprijedila puna primjena Konvencije. Žene na vlasti i u odlučivanju je takođe identifikovana kao jedna od 12 oblasti od značaja u Pekinškoj deklaraciji i platformi za akciju iz 1995.g. (eng. 1995 Beijing Platform for Action - BPfA).

Ovaj instrument se oslanja na ekspertizu članica i članova parlamenta, vladinih zvaničnika/kai predstavnica/ka civilnog društva koji su učestvovali u šest nacionalnih okruglih stolova i šire, kao i stručnjakinja i stručnjaka iz UNDP-a. Izrada ove Praktične politike zahtijevala je angažovanje i posvećenost velikog broja ljudi. Ovim putem izražavamo najdublju zahvalnost svim onima koji su podijelili svoja iskustva, znanje i viđenja kako bi ovu publikaciju učinili jednom bogatom kompilacijom znanja i podataka.

Jens Wandel

Zamjenik regionalnog direktora,
Biro za Evropu i nezavisne
države Komonvelta
i Direktor, UNDP Regionalnog
centra u Bratislavi

Winnie Byanyima

Direktor, Tim za ravnopravnost
polova, UNDP Biro za razvoj
politika

IZRAZI ZAHVALNOSTI

Veliki broj ljudi dao je doprinos izradi ove Praktične politike. Dokument su pripremili Koh Miyaoi (Menadžerka tima za rodnu ravnopravnost), Louise Sperl i Paula Jojart. Njih troje zajedno čine Tim za rodnu ravnopravnost UNDP Regionalnog centra u Bratislavi (BRC).

Izveštaj je prvobitno započela Barbara Limanowska, koja je bila na mjestu menadžerke Tima za rodnu ravnopravnost u periodu od 2007-2008. Klelija Balta iz kancelarije UNDP-a Bosna i Hercegovina koordinirala je početnom fazom projekta. Wendy Harcourt sprovela je istraživanje i napisala ključne djelove publikacije.

Za ovaj dokument Praktične politike od velike koristi bili inputi i komentari koje su dali kolege/inice iz ove oblasti u procesu revizije, kao i učesnice i učesnici šest nacionalnih okruglih stolova sprovedenih u 2008.g. i regionalne konferencije održane u Istambul/Turska iste godine, uz doprinose i savjete: Selma Acuner/Ayse Gonuglu, Medea Badashvili, Jasminka Dzumhur, Malgorzata Fuszara, Kateryna Levchenko i Anara Moldosheva (nacionalni izvjestioci); Nurgul Asylbekova, Klelija Balta, Ilaria Carnevali, Natia Cherkezishvili, Ulrika Richardson-Golinski, Orria Goni, Larysa Kobelyanska, Asli Sahin, Leyla Sen (UNDP predstavnice iz zemalja učesnica), Blerta Cela, Randi Davis, Annie Demirjian, Erika Kvapilova, Osnat Lubrani, Louise Nylin, Agi Veres i Rastislav Vrbensky (Članovi/ce Savjetodavnog odbora); Anita Vandenberg (IKNOWPOLITICS mreža); kao i Beata Balinska, Paulina Kaczmarek, i Mamura Nasirova. Peter Serenyi je lekturirao tekst.

Winnie Byanyima, direktorka UNDP Tima za rodnu ravnopravnost i Jens Wandel, RBEC Zamjenik direktora Regionalnog biroa u Bratislavi pružili su vođstvo i podršku u procesu izrade.

SADRŽAJ

Predgovor.....	2
Izrazi zahvalnosti	4
Lista skraćenica	6
Kratak sadržaj.....	7
Uvod.....	11
Regionalni pregled	13
Šta se krije iza brojki: specifične prakse koje se odnose na učešće žena u politici u državama u ECIS regionu	31
Pravni i institucionalni okvir za promovisanje učešća žena u politici.....	31
Mehanizmi i strategije za promociju učešća žena u politici	43
Partnerstva za povećanje učešća žena u politici: organizacije civilnog društva i mediji.....	53
Preporučene mjere za unapređenje ravnopravnosti polova i učesća žena u politici	61
Preporuke za pravne i institucionalne okvire za promociju učesća žena u politici	61
Preporuke mehanizama i strategija za promovisanje učesća žena u politici	63
Preporuke za partnerstva za povećanje učešća žena u politici: Organizacije civilnog društva i mediji.....	66
Lista izvora	68

SKRAĆENICE

BiH	Bosna i Hercegovina
CEE	Centralna i istočna Evropa
CIS	Nezavisne države Komonvelta
CSO	Organizacije civilnog društva
ECIS	Evropa i nezavisne države Komonvelta
EU	Evropska unija
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
GEL	Zakon o rodnoj ravnopravnosti
IDEA	Međunarodni institute za demokratiju i izbornu podršku
ILO	Međunarodna organizacija rada
MDGs	Mijenijumski razvojni ciljevi
MEP	Član/ica Evropskog parlamenta
MP	Član/ica parlamenta
NGO	Nevladina organizacija
ODIHR	Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava
OSAGI UN	Kancelarija specijalnog savjetina za pitanja rodne ravnopravnosti u napredovanje žena
OSCE	Organizacija za bezbjednost i saradnju u Evropi
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNECE	Ekonomska komisija Ujedinjenih nacija za Evropu
UNFPA	Fond Ujedinjenih nacija za aktivnosti stanovništva
UNIFEM	Razvojni fond Ujedinjenih nacija za žene
UNHCR	Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbjeglice

KRATAK SADRŽAJ

Žene su svjedokinje da se njihov status značajno poboljšao u protekloj deceniji u Evropi i nezavisnim državama Komonvelta (ECIS). Zakonodavne i izborne reforme sprovedene tokom procesa tranzicije učinile su društva uključivijim. Jedan veliki broj žena danas učestvuje u procesima odlučivanja kao parlamentarke, članice političkih partija, više državne službenice, i kao predstavnice civilnog društva i medija. Uspostavljeni su pravni i politički okviri za unapređenje i zaštitu građanskih, političkih, ekonomskih i socijalnih prava žena.

Ipak, nijedna država u ECIS regionu nije dostigla rodni balans u tijelima odlučivanja na visokom nivou. Štoviše, integrisanje rodni prespektiva u procesu formulacije javnih politika bilo jenedovoljno i nedjelotvorno. Značajno učešće žena u javnom životu zahtijeva više od samog dodatnog broja žena na vidljivim i odgovornim pozicijama. Zahtijeva osnažene kapacitete i kreatora politika (eng. policy makers), npr. parlamentaraca i parlamentarki, vladinih zvaničnika/ca da primjenjuju politike koje promovišu rodnu ravnopravnost. Zahtijeva, takođe, ojačane kapacitete organizacija civilnog društva i medija da podrže ambijent u kojem su žene ohrabrene da traže i ostvaruju pravo na učešće u javnom životu.

Ovaj dokument Praktična politika predstavlja niz praktičnih preporuka koje će donosiocima odluka omogućiti da ojačaju učešće žena u političkom životu u ovom regionu. Ove mjere su proizvod šest nacionalnih okruglih stolova organizovanih u 2008.g. u Bosni i Hercegovini, Gruziji, Kirgistanu, Poljskoj, Turskoj i Ukrajini, kao i regionalne konferencije koja je iste godine u decembru održana u Turskoj.

Kao jedan sveobuhvatan niz praktičnih i relevantnih smjernica za region, ove mjere jasno pokazuju načine kako dalje promovisati učešće žena u politici. Ovaj dokument, takođe, predstavlja trenutani statusi mogućnosti učešća žena u rukovođenju i odlučivanju u regionu. Na osnovu dokaza i podataka na nivou regiona koji su prikupljeni i analizirani za vrijeme održavanja šest nacionalnih okruglih stolova i pratećom regionalnom konferencijom u 2008.g. kao završnim događajem, ova Praktična politika je namijenjena članicama i članovima parlamenta, vladinim zvaničnicima, zakonodavcima, članicama i članovima političkih stranaka, organizacijama civilnog društva koje rade na povećanju učešća žena u političkom životu i medijima uz preporučene praktične politike i mogućnosti djelovanja:

-Pravni i institucionalni okviri za povećanje učešća žena u politici;

-Mehanizmi i strategije za povećanje učešća žena u politici; i

-Partnerstva za učešće žena u politici: organizacije civilnog društva i mediji.

Ove preporuke imaju za cilj da podrže uklanjanje barijera za učešće žena u politici. Da bi se stvorio povoljan ambijent koji ženama omogućava da potpuno i ravnopravno učestvuju u javnom životu na svim nivoima, neophodno je: 1) povećati učešće i zastupljenost žena u formalnoj politici; 2) pružiti podršku ženama da postanu djelotvorni akteri na političkoj sceni; 3) obezbijediti da su vlade odgovorne ženama; i 4) integrisati aspekte rodne ravnopravnosti i socijalne uključenosti u sve politike.

PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIRI ZA OSNAŽIVANJE UČEŠĆA ŽENA U POLITICI

Formulisanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti da služi kao jedna vrsta sveobuhvatnog obavezujućeg okvira koji sažima sve sfere života i stavlja u praksu zakone o rodnoj ravnopravnosti na svim nivoima preduslov je za stvaranje ambijenta koji ženama omogućava da u značajnoj mjeri učestvuju u političkom životu.

Zakoni o političkim partijama i izbornom zakonodavstvu su dodatni potporni stubovi koji snažno utiču na učešće žena u političkom životu u regionu. Regionalne baze podataka koje prikupljaju zakone o rodnoj ravnopravnosti prate legislativu rodne ravnopravnosti, njenu primjenu i najbolje prakse, mogu pomoći u daljem unapređenju sličnih politika i napora. Usklađivanje nacionalnih zakona sa Zakonima o rodnoj ravnopravnosti, međunarodnim standardima koji promovišu i unapređuju rodnu ravnopravnost, i primjenjuju preporuke Odbora za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW) od ključnog je značaja za jačanje pravnog i institucionalnog okvira za učešće žena u politici. Dodjelom odgovarajućih ovlašćenja nacionalnim mehanizmima za ostvarivanje rodne ravnopravnosti može biti jedan od načina da se djelotvorno prevaziđu postojeći izazovi u oblasti praćenja i primjene nacionalnih obaveza iz oblasti rodne ravnopravnosti. Tamo gdje postoje, radna tijela za rodnu ravnopravnost pokazala su se kao ključni mehanizmi za praćenje dostignuća iz oblasti rodne ravnopravnosti uključujući rodni paritet u okviru izvršne, zakonodavne i sudske vlasti. Pored toga, snažna i aktivna javnost i civilno društvo i dalje ostaje jedan od preduslova da se vlade drže odgovornim za na-

cionalni zakon o rodnoj ravnopravnosti. Privremene posebne mjere od su velikog značaja za jačanje učešća žena u politici, ali u regionu su potrebne dodatne aktivnosti usmjerene na jačanje razumijevanja privremenih posebnih mjera kao neodvojivi dio napora za dostizanje rodne ravnopravnosti i demokratskog upravljanja. Kvote-zakonske, ustavne i dobrovoljne – sve više se usvajaju i već daju pozitivne rezultate u regionu, iako je važno kontinuirano pratiti njihovu primjenu.

Ovo je naročito važno u vrijeme finansijskih i ekonomskih kriza, koje potencijalno mogu dodatno pogoršati rodnu nejednakost. Promovisanje ravnopravnosti žena i muškaraca u odlučivanju, takođe, zahtijeva snažniju posvećenost i partnerstva na svim političkim nivoima.

Fizičko i psihičko nasilje može umanjiti sposobnost žena da uđu u politiku ili ostanu u politici. Takvo nasilje može poprimiti različite oblike, uključujući otežavanje napora ženama da obavljaju zvanične dužnosti, ili ućutkivanje žena, ubijanje njihovog karaktera i vrijeđanje, zlostavljanje putem medija, uvrede i klevete, seksualno nasilje, napad, degradirajući tretman, kao i napad na njihovu rodbinu i simpatizere.

MEHANIZMI I STRATEGIJE ZA OSNAŽIVANJE UČEŠĆA ŽENA U POLITICI

Dobrovoljne kvote na kandidatskim listama kao i rodna ravnopravnost i agenda osnaživanja žena u partijskim izbornim platformama može značajno ojačati status žena u političkim partijama. Ovo druge može biti unaprijeđeno razmjenom uspješnih iskustava onih partija u regionu koje su uvele strategije rodne ravnopravnosti ili uspostavili ogranke žena u okviru partija.

Političke partije mogu dalje raditi na rodnom paritetu promovisanjem žena u izvršnim organima u okviru partijskih struktura.

Uspostavljanje saveza između različitih političkih stranaka pokazali su se kao jedna od ključnih strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti u političkom životu, kroz uspostavljanje formalnijih radnih tijela do neformalnijih dijaloga. Ženski ogranci u okviru političkih partija pokazali su se kao važni mehanizmi za vršenje uticaja na partijske politike i podsticanje učešća žena u politici.

Politike usmjerene na promovisanje ravnopravnog učešća žena i muškaraca u procesima odlučivanja treba da odgovore na kompleksne ekonomske, finansijske, društvene barijere sa kojima se žene susreću u političkom životu. Međutim, žene u politici, takođe, zahtijevaju dalju podršku u razvoju svojih kapaciteta da bi djelotvornije ostvarivale svoje uloge i prevazišle barijere zasnovane na rodu i prepreke sa kojima se suočavaju prilikom preuzimanja rukovodećih pozicija. Žene političarke treba osnažiti da se njihov glas čuje na javnim forumima i unaprijede njihovi kapaciteti da bi promovisale politiku rodne ravnopravnosti. U ovom kontekstu, mobilizacija i oslanjanje na postojeće znanje i kapacitete kojima raspolažu organizacije civilnog društva možeposlužiti kao pokretačka snaga za odgoj jedne nove generacije liderki. Oni takođe mogu uticati na podizanje svijesti o važnosti učešća žena u političkom životu kao i skretanja pažnje na prepreke sa kojima se žene suočavaju u javnom životu. Međutim, adekvatni i održivi finansijski resursi su i dalje od ključnog značaja. Ovo govori u prilog nacionalnim programima i akcionim planovima koji promovišu rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena, nacionalnim instrumentima za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena, partnerima iz civilnog društva za izgradnju platformi za veće

učešće žena u politici, kao i izgradnji ženskih saveza izvan partijskih linija (koje čine žene iz različitih političkih partija) kako bi udružile snage u cilju promovisanja i ispunjavanja agende rodne ravnopravnosti, kao i u prilog kandidatkinjama da bi osigurale rodno izbalansiranu zastupljenost na izborima.

Posljednje ali ne i manje važno, potrebne su mjere i politike usmjerene na promovisanje postizanja ravnoteže u privatnom i poslovnom životu, što bi uticalo na stvaranje povoljnog ambijenta za uključivanje žena u političkom životu: ovo uključuje adekvatne politike i zakone koji promovišu ravnomjeran udio mušaraca i žena u porodičnim obavezama u svim sektorima (uključujući finansijske podsticaje za muškarce da preuzmu veću odgovornost u porodičnom životu), odgovarajuće ustanove i službe za staranje, poreske olakšice, socijalna davanja, fleksibilne radne aranžmane, roditeljsko odsustvo, koji su prilagođeni ličnim i profesionalnim potrebama žena kako bi im se pružila mogućnost da budu aktivnije u političkom životu.

PARTNERSTVA ZA POLITIČKU PARTICIPACIJU ŽENA: ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA I MEDIJI

Promovisanje ravnopravnosti žena i muškaraca u odlučivanju zahtijeva snažna partnerstva između vladinih i nevladinih aktera na svim nivoima. Prednosti takvih partnerstava u ovom regionu su naročito bila očigledna u ubrzanom napretku koji je postignut u ostvarivanju rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena u periodu uoči Četvrte svjetske konferencije o ženama održane 1995.g. Značajan doprinos ostvaren je u poštovanju međunarodnih obaveza i sporazuma o učešću žena u politici potvrđenih kroz UN procese. Uključivanje organizacija civilnog društva u procese odlučivanja od suštinskog je značaja za uključivanje briga i potreba

žena u formulisanju politika i njihovoj primjeni, kao i za dalju razmjenu znanja i zajedničko planiranje na nacionalnom i lokalnom nivou među ženama u parlamentu, vladi, na političkim i javnim funkcijama i predstavnicima organizacija civilnog društva koje se bave pitanjem rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena.

Nevladine organizacije koje se isključivo bave promovisanjem rodne ravnopravnosti i osnaživanjem žena, takođe, mogu igrati ključnu ulogu u jačanju kapaciteta liderki kao i u podizanju svijesti o važnosti društvenog i političkog učesća žena u modernim demokratijama. Obezbeđujući im sigurne i održive finansijske resurse uprkos poteškoćama uzrokovanim nedavnom finansijskom krizom daće više uspjeha u postizanju rodno odgovorne, demokratske vladavine.

Jačanje postojećih mreža političarki, organizacija civilnog društva, medija i akademska zajednica širom zemalja može unaprijediti učešće žena u politici kroz razmjenu naučenih lekcija i najboljih praksi. Ovo, takođe, uključuje mogućnosti za razmjenu iskustava i umrežavanje među liderkama u regionu kao i sa međunarodnim i regionalnim stručnjacima i stručnjakinjama koji se bave pitanjima rodne ravnopravnosti.

Medijske organizacije imaju snažnu ulogu u prikazivanju žena kao političarki i kreatorki politika na političkim i javnim pozicijama fokusirajući se na njihov stručnost i politička dostignuća umjesto održavanja tradicionalnih rodni stereotipa. Mediji, takođe, imaju važnu ulogu u obezbjeđivanju ravnomjerne zastupljenosti žena i muškaraca političkih liderki i lidera u debatama o javnim politikama. Pokazalo se da medijske kampanje imaju vitalnu ulogu u propitivanju negativnog ili stereotipnog portretisanja žena

Mediji, u partnerstvu sa organizacijama civilnog društva, takođe, igraju važnu ulogu u držanju vlada i političkih partija odgovornima za stavljanje pitanja rodne ravnopravnosti na dnevni red. Mediji, takođe, mogu promovisati izborna dostignuća žena i njihove političke vizije, što mogu biti važne mjere za podizanje javne svijesti o diskriminaciji žena u politici i medijima.

UVOD

Ova publikacija nastala kao Praktična politika za jačanje učešća žena u politici u Regionu za Evropu i nezavisne države Komonvelta (ECIS), namijenjena je parlamentarcima i parlamentarkama, vladinim zvaničnicima, zakonodavcima, članovima i članicama političkih partija, organizacijama civilnog društva i medijima kao podrška njihovom nastojanju da promovišu veće učešće žena u upravljanju.

U ovom kratkom dokumentu govori se o statusu, preprekama, izazovima i mogućnostima za žensko liderstvo i njihovo učešće u politici i odlučivanju u regionu. Dokument predstavlja svojevrsan put naprijed (smjernice) za vlade, zakonodavce, parlamentarke i parlamentarce, političke partije, organizacije civilnog društva, privatni sektor, sindikate i medije da ponovo razmotre izazove tranzicije i unaprijede procese koji se odvijaju u regionu bez punog učešća žena, slabeći time poziciju žena u političkom i društveno političkom životu.

Ovaj vodič, koji predstavlja prakse o učešću žena u politici u regionu, zasnovan je na jednom dubinskom istraživanju podataka i literature o učešću žena u politici kao i na šest okruglih stolova održanih u Ankari, Turska; Biškeku, Kirgistan; Tbilisiju, Gruzija; Varšavi, Poljska; Sarajevu, Bosna i Hercegovina; Kijevu, Ukrajina i međunarodnoj Konferenciji o ženama i vlasti u Istočnoj Evropi i nezavisnim državama Komonvelta, održanoj u Istanbulu, Turska. Događaji su organizovani u periodu od septembra do decembra 2008.g. (<http://europe-andcis.undp.org/gender/genderandgovernance>).

Region, gdje u prosjeku 16,4 odsto žena učestvuje u radu parlamenta, zaostaje iza globalnog prosjeka od 18 odsto, a daleko je ispod cilja od 30 odsto koji je definisan Platformom za akciju u Pekingu 1995. Ovo je, takođe, od posebne važnosti s obzirom na predstojeću reviziju cilja u 2010.g. Pored cilja od 30 odsto, ključna mjerila za postizanje ravopravne zastupljenosti žena u javnom životu podrazumijeva donošenje i primjenu zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti kao i rodni partitet u vladinim organima, organima javne uprave i sudstva. U ECIS regionu, udio ženske moći u izvršnoj grani vlasti je nizak, pa čak još i niži u zakonodavnim organima. U većini država u regionu, žene zauzimaju manje od 15 odsto ministarskih pozicija.

Ovaj Praktična politika identifikuje razloge koji karakterišu nisko učešće žena u politici i nudi preporuke za podršku većem angažovanju žena u političkim procesima u regionu. Ova publikacija ima za cilj da ponudi podatke i informacije koje mogu pomoći vladama u primjeni zakona o rodnoj ravnopravnosti i mehanizama koji podržavaju izbor žena u okviru političkih partija i parlamenta. Takođe su predstavljeni i načini za mobilizaciju javnih kampanja o paritetu za podršku učešću žena u politici i praktične načine da se animiraju i organizacije civilnog društva i medija i obezbijedi njihova podrška u izgradnji političke volje neophodne za rješavanje pomenutih izazova. Povećanje učešća žena u političkom životu zahtijevakako napore da se odgovori na prepreke (ekonomske, socijalne, kulturne, vjerske prirode) koje stoje

na putu uključivanja žena u politiku, tako i inicijative usmjerene na osnaživanje žena i razvoj njihovih kapaciteta da učestvuju u krugu političkih prostora kako formalnih (nacionalnih i lokalnih) tako i neformalnih.

Dokument je podijeljen u četiri dijela. U prvom dijelu dat je kontekstualni pregled učešća žena u politici u regionu, predstavljajući aktuelne trendove u političkim, ekonomskim i socijalnim razlikama između muškaraca i žena u regionu, naročito u Bosni i Hercegovini, Gruziji, Kirgistanu, Poljskoj, Turskoj i Ukrajini.

Drugi dio uvodi specifične prakse konkretnih država koje se odnose na učešće žena u politici: način na koji žene pokušavaju da preuzmu veću ulogu u političkim procesima. Ovaj dio uređen je na način što 1) proučava pravni i institucionalni okvir za promovisanje većeg učešća žena u politici, proučava zakone o rodnoj ravnopravnosti, izbornu zakonodavstvo, i druge specifične zakone koji regulišu učešće žena u politici poput zakona o nasilju na polnoj osnovi, i rodnog zakonodavstva Evropske zajednice; 2) obezbjeđuje primjere strategija za promovisanje učešća žena u politici poput kvota i proporcionalne zastupljenosti, isključivo ženskih partija i saveza koji čine žene iz različitih političkih partija, predstavljajući na taj način uspješne modele i iskustva kao i postojeće izazove; i 3) istraživanjem partnerstava za učešće žena u politici, proučavajući načine na koje organizacije civilnog društva i mediji mogu podržati promovisanje učešće žena u politici, predstavljajući uspješne modele i iskustva kao i postojeće izazove.

Treći dio predstavlja niz preporuka koje se odnose na rodnu ravnopravnost i političku participaciju žena upućenih vladama, zakonodavcima, parlamentarcima i parlamentarkama, političkim partijama, organizacijama civilnog društva, medijima, privatnom sektoru i sindikatima u cilju promovisanja učešća žena u sljedećim oblastima: 1) pravni i institucionalni okviri za promovisanje političke participacije žena; 2) strategije za promociju ženske političke participacije; i 3) partnerstva za političku participaciju žena, poput organizacija civilnog društva i medija.

U četvrtom dijelu dat je spisak resursa na internetu sa linkovima za UNDP publikacije i druge UN i institucionalne publikacije i Internet stranice o širenju političkog učešća žena, na regionalnom i globalnom nivou.

I. REGIONALNI PREGLED UČEŠĆA ŽENA U POLITIČKOM ŽIVOTU U ECIS-U

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) nalaže postojanje ravnopravnosti između žena i muškaraca u pogledu pristupa, i jednakih mogućnosti u, političkom i javnom životu, uključujući pravo glasa i kandidovanja na izborima. Suštinski kvalitet povećanja učešća žena u političkom životu, također, je sadržan u Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju iz 1995.g. Milenijumski razvojni ciljevi (MDG) pozivaju predstavničku primjenu demokratiju kao ključ dobrog upravljanja. Važnost da se osigura zastupljenost žena u demokratiji od ključnog je značaja za postizanje MDG i uvođenja promjena u strukturama upravljanja. Kratak pregled političke participacije žena u regionu predstavlja određene vodeće trendove u pogledu političkih, ekonomskih i socijalnih razlika između muškaraca i žena koje utiču na učešće žena u politici. Ovaj pregled se prvenstveno oslanja na detaljne nacionalne studije iz Bosne i Hercegovine, Gruzije, Kirgistan, Poljske, Turske i Ukrajine. Pored ovoga, ovaj pregled također obuhvata i relevantne primjere i naučene lekcije iz ostalih zemalja u regionu.

Pregled obuhvata učešće žena u politici i na rukovodećim pozicijama u demokratskoj tranziciji, zakonodavni okvir i sisteme kvota kao i ekonomske i socijalne izazove učešća žena u politici. U ovom dijelu dat je pregled ekonomskih i društvenih promjena za vrijeme perioda tranzicije počev od 1989.g, osvrćući se na njihov uticaj na političko liderstvo i učešće žena u regionu.

Ekonomske i političke promjene poprimale su različite oblike širom regiona. Nove države članice Evropske unije imaju za cilj da usklade nacionalna zakonodavstva sa veoma sofisticiranim zakonima i mjerama Evropske unije u oblasti rodne ravnopravnosti. U Smjernicama (mapa puta) Evropske unije za ravnopravnost između žena i muškaraca definišu se prioritete za period od 2006-2010.g. EU Smjernice predviđaju rodno specifične inicijative kao i uključivanje perspektiva rodne ravnopravnosti u sve EU politike i aktivnosti (eng. "gender mainstreaming"). Nasuprot tome, Centralna Azija se suočava sa siromaštvom i političkom nestabilnošću i radi na eliminisanju diskriminacije žena i uspostavljanju demokratskih procesa. Južni Kavkaz je pretrpio ekonomske i društvene prevrate sa nejednakim rezultatima za demokratiju i učešće žena u politici. Jugoistočna Evropa doživjela je snažne nasilne konflikte koji su prouzrokovali geopolitičke, ekonomske i socijalne poremećaje iz kojih se države još uvijek nastoje izvući, sa negativnim posljedicama za političku participaciju žena. Rusija i Zapadne CIS države doživljavaju značajne promjene na geopolitičkom nivou, koje su obilježili izazovi po pitanju prirodnih resursa, rastućeg društvenog i ekonomskog jaza i nejednakog razvoja za muškarce i žene. Turska se javlja kao ekonomski lider o čemu svjedoči brzo rastuće tržište i karakterišu je progresivni ženski pokreti, kao i tradicionalne i društvene ekonomske strukture. Pomenute strukture i dalje ograničavaju učešće žena u politici i otežavaju rast broja žena u lokalnom i nacionalnom parlamentu.

Terminologija i koncepti: rod i rodna ravnopravnost¹ :

Rod: se odnosi na društvene karakteristike i mogućnosti koje se odnose na mušku i žensku ulogu, i odnose između muškaraca i žena i djevojčica i dječaka, kao i odnose među ženama i odnose među muškarcima. Ove karakteristike, mogućnosti i odnosi (odnosno rodne uloge) su društveno konstruisani i uče se kroz procese socijalizacije. Rodne uloge se mogu mijenjati u specifičnim kontekstima i vremenskim periodima. U svakodnevnom životu, rod određuje ono što se očekuje, dozvoljava ili vrednuje kod jedne žene ili muškarca u datom kontekstu. U većini društava postoje razlike i nejednakosti između žena i muškaraca u odgovornostima koje se dodjeljuju, aktivnostima koje se preduzimaju, pristupu i kontroli nad resursima, kao i mogućnostima odlučivanja. Drugim riječima, rod je dio šireg društveno-kulturnog konteksta i kao takav, rodni sistem je institucionalizovan kroz obrazovne sisteme, političke i ekonomske sisteme, zakonodavstvo i kulturu i tradiciju. Korišćenjem rodnog pristupa, fokus nije usmjeren na ženu ili muškarca već na sistem koji određuje rodne uloge/odgovornosti, pristup i kontrolu nad resursima, i mogućnosti odlučivanja. Drugi važni kriterijumi za društveno-kulturnu analizu podrazumijevaju klasu, rasu, stepen siromaštva, etničku grupu ili starosnu dob.

Ravnopravnost žena i muškaraca (rodna ravnopravnost): odnosi se na jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti žena i muškaraca i djevojčica i dječaka. Jednakost ne znači da će žene i muškarci postati isti već da prava žena i muškaraca, njihove odgovornosti i mogućnosti neće zavisiti od toga da li su rođeni kao muško ili žensko. Rodna ravnopravnost podrazumijeva da se uzmu u obzir interesi, potrebe i prioriteti kako žena tako i muškaraca, prepoznajući raznolikost različitih grupa žena i muškaraca. Rodna ravnopravnost nije žensko pitanje već se tiče i muškaraca i zahtijeva puni angažman i muškaraca i žena. Ravnopravnost žena i muškaraca smatra se pitanjem ljudskih prava i preduslovom za održivi razvoj i pokazateljem održivog razvoja usmjerenog ka ljudima.

Rodna ravnopravnost ima i kvantitativne i kvalitativne aspekte. Kvantitativni aspekt podrazumijeva ravnomjernu raspodjelu žena i muškaraca u svim društvenim sferama, poput obrazovanja, rada, rekreacije i pozicije moći. Kvalitativni aspekt podrazumijeva da se znanju, iskustvu i vrijednostima i žena i muškaraca daje podjednaka težina i da se koriste da obogate i usmjeravaju sve društvene oblasti i napore.

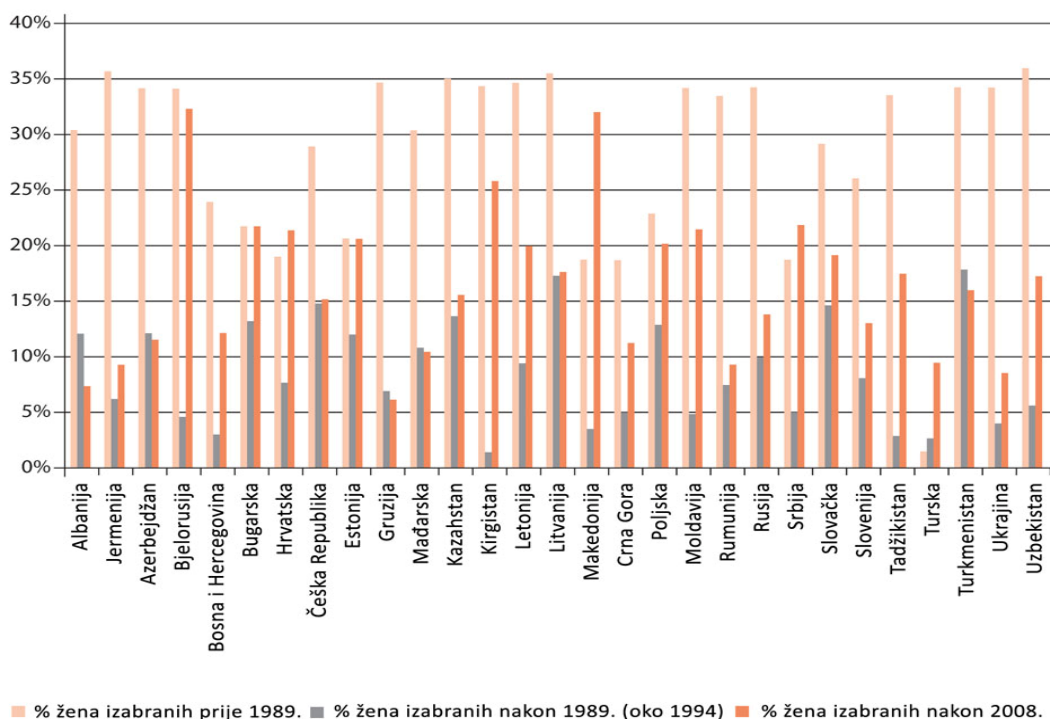
¹Za zvanične definicije rodne ravnopravnosti vidjeti UN Kancelarija specijalnog savjetnika Generalnog sekretara za rodna pitanja i napredovanje žena (eng. Office of the Special Adviser on Gender Issues and the Advancement of Women-OSAGI), www.un.org/womenwatch/cibceotabdefubutuibs.html as well as <http://www.un.org/winebwatch/osagi/pdf/factsheet2.pdf>

UČEŠĆE ŽENA U POLITICI I DEMOKRATSKA TRANZICIJA

Uprkos ekonomskim i društvenim izazovima, ostvaruje se napredak u postavljanju žena na političkim pozicijama. Udio ženskih članica parlamenta u većini država u regionu se postepeno povećava, iako je i dalje ispod kritične brojke od 30 odsto koja se smatra neophodnom da bi žene ostvarile značajan uticaj u političkim debatama.

Slika 1. pokazuje radikalne promjene u regionu koje su obilježile period tranzicije u dijelu mogućnosti žena da učestvuju u političkim procesima. Prosječan broj žena članica nacionalnih parlamenata u ECIS regionu iznosi tek nešto iznad 15 odsto. Međutim, na slici se ne vide značajne razlike u regionu. Žene u Gruziji i Albaniji zauzimaju samo 6-7 odsto mjesta u parlamentu, dok žene u Kirgistanu, Bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji² i Bjelorusiji žene zauzimaju nešto manje od 30 odsto mjesta u parlamentu.

Slika 1. Regionalno poređenje učešća žena u politici u Donjem domu parlamenta u ECIS regionu (1998, 1994 i 2008)³

² U daljem tekstu: Makedonija

³ Podaci preuzeti od IDEA, 2008.g. <http://www.idea.int>

ŽENE NA RUKOVODEĆIM POZICIJAMA

U cijelom regionu, žene zauzimaju neznatan broj političkih pozicija na višem nivou. Brojke se kreću u rasponu od preko 30 odsto žena na ministarskim pozicijama u Bugarskoj, 28 odsto u Poljskoj, do Rumunije i Turske gdje je manje od 10 odsto žena na pozicijama ministarki (iako su dvije potpredsjednice parlamenta u Turskoj žene). U Kirgistanu, tri žene zauzimaju rukovodeće pozicije u izvršnoj vlasti (zamjenica predsjednika vlade, ministarka rada i društvenog razvoja, i predsjedavajuća Državne agencije za migracije i zapošljavanje). Žene, takođe, zauzimaju sljedeće funkcije u Kirgistanu: predsjednica Višeg suda, Ustavnog suda i Nacionalne akademije nauka. Od maja 2009.g, žene predsjedavaju parlamentima u sljedećim državama: Albanija, Estonija, Bosna i Hercegovina, Mađarska, Rumunija, Srbija, Turkmenistan i Uzbekistan.⁴

Primjer iz Ukrajine: Liderke u Ukrajini:

Ukrajina je rangirana na 110. mjestu od 188 zemalja po broju žena u parlamentu. Udio žena porastao je sa 4 odsto u 1994.g, na 8,4 odsto u 1998.g. Ipak, nakon izbora održanih 2002.g, zastupljenost žena je opala na 5,1 odsto, da bi se opet neznatno povećala nakon vanrednih parlamentarnih izbora 2007.g, na 8,5 odsto žena članica parlamenta. U 2009.g, razlika u broju žena i muškaraca među predstavnicima naroda varirala je u odnosu na stepen odgovornost i moći koje pozicije povlače za sobom, pri čemu su žene bile više zastupljene na nižim nivoima. Na primjer, u 2006.g, žene su činile 8,5 odsto od ukupnog broja predstavnika nacionalnog parlamenta, dok je procenat žena u regionalnim savjetima bio 12 odsto, u savjetima distrikata 21 odsto, u gradskim savjetima 24 odsto i 40 odsto u seoskim savjetima.⁵

Primjer iz Bosne i Hercegovine: Učešće žena u politici u Bosni i Hercegovini. Rat u bivšoj Jugoslaviji u periodu od 1992-1995.g. imao je za posljedicu masovna zatvaranja i ubijanja, silovanja i druge vidove torture nad civilima. Prema nekim procjenama, više od 200 000 ljudi je ubijeno. U jednom trenutku, gotovo 50 odsto stanovništva ostalo je bez svojih domova. Oružani konflikt u novembru 1995.g. i Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, poznatiji kao Dejtonski mirovni sporazum, transformisao je zemlju u jednu kompleksnu i decentralizovanu državu koja se sastoji od dva entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske i distrikta Brčko. Iako su žene bile aktivne učesnice mirovnog procesa, jedva da su bile zastupljene u novim političkim strukturama. U 2008.g, žene su činile 13,33 odsto predstavnika Doma naroda i samo 11,90 odsto predstavnika u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.⁶

⁴www.ipu.org/wmn-el/speakers/htm.

⁵Vidi: Kateryna Levchenko, *Žene i menadžment: učešće žena u političkim procesima i žene liderke u Ukrajini*. Prezentovano na UNDP okruglom stolu „Žene liderke i učešće žena u političkom životu Ukrajine,” 6. novembar 2008.g, Kijev, Ukrajina (eng. *Women and Management: Participation in Political Processes and Women's Leadership in Ukraine. Presented at the UNDP Roundtable 'Women Leadership and Participation of Women in the Political Life of Ukraine, 6th November 2008, Kiev, Ukraine*) <http://europeandcis.undp.org/gender/gendermainstream-ing/show/A40239DE-F203-1EE9-BE0F195553D2-CD49>.

⁶Jasminka Džumhur, *Istraživanje o političkoj participaciji žena u BiH*. Sarajevo/Bosnia & Herzegovina, 11. novembar 2008.g

Ministarkama se češće dodjeljuju oblasti koje se odnose na društveno kulturne funkcije (društvena pitanja, zdravstvo, žene i djeca, sport, mladi, stari, obrazovanje, nauka, kultura, rad) nego na oblast ekonomije (finansije, trgovina, industrija, poljoprivreda), infrastrukture (saobraćaj, komunikacije, životna sredina) ili osnovne funkcije (vanjski i unutrašnji poslove, odbrana, pravda. Ovo je, takođe, naglašeno pregledom stanja u EU državama u regionu⁷ koje pokazuje da su gotovo polovini ministarki dodijeljene odgovornosti za društveno-kulturne funkcije dok je manje od 15 odsto žena bila povjerena ekonomija ili osnovne funkcije. Široko je rasprostranjeno viđenje da su odbrana, policija i bezbjednost "muška" pitanja. Žene generano popunjavaju administrativne pozicije i učestvuju u radu odbora kada suna dnevnom redu pitanja koja se smatraju odgovarajućim za žene.

Tipično, niti policija niti vojska se smatraju zanimanjima pogodnim za žene. Takođe, na parlamentarnom nivou, planiranje reforme policije često je ograničeno na lidere političkih partija, nad kojima žene imaju malo moći ili uticaja.

Žene su više zastupljene u regionalnim skupštinama, parlamentima ili savjetima, iako je teško napraviti šire poređenje s obzirom na to da u različitim državama postoje različiti nivoi regionalnih i lokalnih struktura. Nema liderki regionalnih skupština u Republici Češkoj i Slovačkoj. U državama u kojima postoji izvršni organ koji čine članovi/ice nominovani od strane izabраниh predstavnika/ca, manje je zastupljeno žena nego muškaraca. U 2007.g, na primjer, broj žena u izvršnim organima u Slovačkoj i Mađarskoj bio je ispod 15 odsto, ali je preko 30 odsto žena bilo na izvršnom nivou u Letoniji⁸.

⁷ Evropska komisija, *Žene i muškarci u odlučivanju, analiza situacije i trendovi*, 2007. (eng. European Commission, *Women and Men in Decision-Making, Analysis of the Situation and Trends*, 2007 http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2008/ke8108186_en.pdf.)

⁸ Evropska komisija, *Žene i muškarci u odlučivanju, analiza situacije i trendovi*, 2007. (eng. European Commission, *Women and Men in Decision-Making, Analysis of the Situation and Trends*, 2007 http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2008/ke8108186_en.pdf.)

Primjer Turske: Politički status žena u Turskoj⁹

Turska ima i moderne i tradicionalne društvene, ekonomske i političke strukture. Osnivanjem Turske kao Republike 1923.g, modernizacija je dovela do ključnih društvenih transformacija. Jedan od važnih instrumenata pokreta modernizacije bilo je stvaranje moderne žene kao modela na koji se treba ugledati, kršeći na taj način tradicionalne društvene norme. Republika je podsticala prisustvo žena u obrazovanju, zdravstvu i državnoj službi. Dok je veliki broj ovih politika bio uspješan, učešće žena u lokalnoj i nacionalnoj politici i njihovo prisustvo u ključnim državnim tijelima i dalje ostaje na niskom nivou. Zastupljenost i učešće žena u politici predstavljao je izazov. Žene u Turskoj dobile su pravo glasa 1934.g. – što je bilo mnogo ranije nego u većini evropskih država. 1935.g, godina kada su održani prvi izbori kada je ovo pravo i ostvareno, u parlament je ušlo 4,6 odsto žena. Ovaj procent je ostao isti sve do opštih izbora održanih 2007g. Stopa zastupljenosti žena, koja je iznosila 4,36 odsto prije izbora, povećala se na 50 žena, dostižući 9,1 odsto od ukupnog broja mjesta u parlamentu. Iako je ovaj porast daleko od 17 odsto cilja koji je vlada postavila u okviru Cilja 3 MDG do 2015.g, ovo predstavlja pozitivan napredak ka ostvarivanju ravnopravnosti žena i muškaraca, i takođe predstavlja jasan korak naprijed u poređenju sa jednim brojem država iz regiona. Stanje po pitanju učešća žena u politici predstavlja još veći izazov na lokalnom nivou. Nasuprot ostatku regiona, stopa zastupljenosti žena mnogo je manja u lokalnim skupštinama nego u parlamentu. Na osnovu podataka sa lokalnih izbora 2009.g. samo 0,9 odsto gradonačelnica su bile žene (26 od 2877), 3,5 odsto žena bile su članice provincijskih savjeta (115 od 3166) i 4,5 odsto su bile članice opštinskih savjeta (1471 od 30921).

Primjer Gruzije: Pad učešća žena u politici u Gruziji¹⁰

Tokom perioda tranzicije, broj žena u parlamentu Gruzije je opao. Od 1992.g, održano je šest parlamentarnih izbora i tri na lokalnom nivou, uz veoma mali broj žena izabranih u parlamentu. Čak ni "Revolucija ruža" iz 2003.g. nije osigurala aktivno uključivanje žena u političkom životu države. Tokom borbi za prevlast koje su dominirale gruzijskom političkom scenom, veliki broj lica, naročito žena, demotivisan je po pitanju učešća u politici. U 2008.g. ukupan broj žena u parlamentu opao je na 5 odsto. Broj žena u organima lokalne samouprave takođe se smanjivao sa svakim narednim izborima. Na lokalnim izborima, "postotak žena opao je sa 14 u 1998.g. na 12 odsto u 2002.g. U maju 2006.g, nijedan grad u Gruziji nije imao ženu za gradonačelnicu, na mjestu predsjednika 66 lokalnih uprava nije bila nijedna žena, i samo 5,5 odsto predsjedavajućih lokalnih savjeta bile su žene. Nakon izbora 2006.g, koji su održani po novom izbornom zakonu, samo 11,14 odsto izabranih predstavnika/ca bile su žene.

⁹KADER. Učešće žena u politici i njihovo liderstvo u istočnoj Evropi i nezavisnim državama Komonvelta, Ankara, oktobar 2008.

¹⁰Medea Badashvili. Izvještaj iz Gruzije o ženama i upravi: učešće žena u politici i žensko liderstvo u Gruziji. Tbilisi, decembar 2008.g. (eng. Country Report on Women and Governance: Political Participation of Women and Women's Leadership in Georgia. Tbilisi, December 2008)

Primjer: Izazovi i mogućnosti u novim i starim državama članicama Evropske unije

Dok je pretpristupni period možda nudio primamljive prilike za sprovođenje reformi, mjere rodne ravnopravnosti i institucije u novim državama članicama nijesu uvijek uživale snažnu podršku od strane postojećih političkih grupacija. Većina novih država članica promovisala je nekolicinu 'predvodnika u oblasti rodne ravnopravnosti' koji su nastavili aktivno da se bave ovim pitanjima i nakon ulaska u EU. Zaista, činjenica da se vrlo često u parlamentu "pretrčavalo" preko zakona iz oblasti rodne ravnopravnosti ostavljajući malo vremena za diskusiju, pogoršavala je probleme nastale usljed neadekvatne podrške koja je dolazila iz domaćih izbornih jedinica. Veliki broj organa zaduženih za pitanja rodne ravnopravnosti u novim državama članicama postali su svjedoci smanjena njihovih uloga i bužeta, ili predmet kritike vlade. Iako se Evropska unija obavezala na uvođenje rodne perspektive u sve svoje aktivnosti, nije postojao konsenzus kako bi to trebalo učiniti. Sliku rodne ravnopravnosti u novim državama članicama karakteriše neujednačenost u pogledu primjene i napretka. Samo pristupanje je početak, prije nego kraj, jedne debate o ulozi Evropske unije kao promotera ravnopravnosti u centralnoj i istočnoj Evropi. Potrebno je, takođe, nastaviti diskusije u okviru "starih" država članica o budućnosti politike rodne ravnopravnosti – između ostalog i zbog povećane zavisnosti tih država od imigranata koji dolaze iz novih država članica kako bi popunili praznine na tržištu rada, najčešće na slabo plaćenim zanimanjima, uz ozbiljne posljedice po porodice i domaći život. Nedavni pokušaji da se proširi djelokrug rodne politike Evropske unije kako bi obuhvatila domaće nasilje i zdravlje zahtijevaju razvoj šireg i inkluzivnijeg procesa. Međutim napredak u oblasti rodne ravnopravnosti u okviru država članica i država kandidata – zavisiće od postepene evolucije stavova, javnih institucija i ponašanja. Unaprijeđena statistika, novi zakoni i propisi, i novi organi za rodnu ravnopravnost pomoći će taj napredak, međutim, da bi došlo do istinskih pomaka neophodni su zajednički naponi velikog broja aktera¹¹.

¹¹Fiona Beveridge, Rod i proširenje Evropske unije – potencijali i napredak, objavljen u: biltenu Razvoj i tranzicija, br: 08/2007: Rod u tranziciji (eng. Gender and EU Enlargement - Potential and Progress., In: Development and Transition Newsletter; Issue Number: 08/2007: Gender in Transition), <http://www.developmentandtransition.net/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&DokumentID=662>.

ZAKONSKA REGULATIVA KOJA REGULIŠE UČEŠĆE ŽENA U POLITICI

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti utvrđuje se važna osnova za obezbjeđivanje ženskih prava i učešća žena u politici u regionu. Tokom perioda tranzicije, u velikom broju zemalja u regionu usvojenisu

zakoni o rodnoj ravnopravnosti. U ovom trenutku, potrebno je staviti naglasak na usklađivanju zakonodavstva i povezanih procedura i institucija da bi se osigurala primjena zakona o rodnoj ravnopravnosti.

Tabela 1: Zakonodavni i nacionalni institucionalni okviri za ravnopravnost polova i učešće žena u politici ¹²

Država	Primjeri afirmativne akcije	Zakoni o ravnopravnosti polova	Zakon o rodno zasnovanom nasilju	Institucionalni okvir za postizanje ravnopravnosti polova
Bosna i Hercegovina	Sistemi kvota u izbornom zakonu /Parlamentarna Skupština; zakonska kvota/podnacionalni nivo	Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine (2003)	Zakon o zaštiti od nasilja (Federacija Bosna i Hercegovina) i Zakon o zaštiti od nasilja (Republike Srpske), 2005	Agencija za ravnopravnost spolova, Entitetski Gender centri, Rodne komisije u opštinama, Komisije za ravnopravnost polova u parlamentima Bosne i Hercegovine (Parlament na državnom i entitetskim nivoima)
Gruzija	Ne	Državni koncept o ravnopravnosti polova (2006)	Gruzijski zakon o zaštiti od nasilja (2006)	Vladina Komisija o ravnopravnosti polova i parlamentarni Savjet za rodnu ravnopravnost
Kirgistan	Predsjednička uredba o mjerama za unapređenje rodni politika: ciljanje na uvođenje kvote od 30% za žene na političkim pozicijama, 2006	Zakon o osnovnim državnim garancijama za ostvarivanje rodne ravnopravnosti (2003)	Zakon o socijalnoj i pravnoj zaštiti protiv nasilja u porodici (2003)	Nacionalni savjet za žene, porodicu i rodna pitanja u okviru institucije predsjednika i njegovog radnog tijela.
Poljska	Nema ustavnih kvota/Nacionalni parlament; nema sistema kvota u izbornom zakonu/nacionalni parlament. Ipak, tri političke partije usvojile su dobrovoljno kvote	Odredbe koje regulišu pitanja ravnopravnosti u Zakonu o radu (usklađivanje sa zahtjevima postavljanim od strane EU (2002))	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (2005)	Vladina Kancelarija o ravnopravnim mogućnostima žena i muškaraca u Poljskoj.

¹² Izvori: quotaproject.org; <http://www.stopvaw.org>. Vebsajtovi posjećeni na ljeto 2009.

Država	Primjeri afirmativne akcije	Zakoni o ravnopravnosti polova	Zakoni o rodno zasnovanom nasilju	Institucionalni okvir za ravnopravnost polova
Turska	Zakon za ustanovljavanje Komisije jednakih mogućnosti u parlamentu. Akcioni plan za ostvarivanje rodne ravnopravnost i Generalnog direktorata za status žena za period 2008-2013.g.	Izmjene Ustava u dijelu pitanja kojima se reguliše ravnopravnost žena i muškaraca.	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici. (1998).	Generalni direktorat za status žena
Ukrajina	Ne	Zakon Ukrajine o obezbjeđivanju jednakih prava i mogućnosti žena i muškaraca (usvojen u parlamentu 2005.g). Državni program o obezbjeđivanju ravnopravnosti polova u ukrajinskom društvu (2006-2010) usvojen u Kabinetu ministara 2006.g.	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (2001)	Ministarstvo za porodicu, mlade i sport, Odjeljenje za porodična pitanja i ravnopravnost polova.

POSEBNE PRIVREMENE MJERE

Rezultati na posljednjim izborima u regionu potvrđuju da proporcionalna zastupljenost u kombinaciji sa određenim vidom sistema kvota i pratećim mjerama usmjerenim na eliminisanje preprekaza

veće učešće žena u politici, ključne su za izbor žena u parlamentu. U cijelom regionu, sa izuzetkom Bjelorusije¹³, države koje imaju najveći broj žena na političkim pozicijama (Makedonija, Kirgistan i Moldavija) kombinuju proporcionalnu zastupljenost sa određenim vidom sistema kvota.

¹³Bjelorusija nema usvojen sistem kvota, već jednostavan većinskih/pobjednički sistem. Za više informacija o Bjelorusiji i ravnopravnosti polova, vidi UNDP projekat o ravnopravnosti polova u Bjelorusiji <http://un.by/en/undp/focus-areas/women/>

EKONOMSKI IZAZOVI POLITIČKOG UČEŠĆA ŽENA

Prije 1989.g, žene su iskoristile široki pristup obukama za stručno usavršavanje i ostvarivale visok udio u zapošljavanju u velikom broju država u regionu, iako su imale manji pristup pozicijama moći i resursima u odnosu na muškarce.

Primjer iz Kirgistana: U Parlamentu Kirgistana najveći procenat žena u Centralnoj Aziji

Na izborima 2005.g. u Kirgistanu, nijedna žena nije bila izabrana u parlamentu. Kvote uz dugotrajan angažman organizacija civilnog društva, uticale su na povećanje učešća žena u politici. Zahvaljujući sistemu kvota i novom Izbornom zakonu usvojenom 2007.g, žene danas čine 26,6 odsto od ukupnog broja poslanika u parlamentu, čime Kirgistan zauzima prvo mjestu po broju žena u parlamentu u Centralnoj Aziji i drugo mjestu u CIS regionu¹⁴.

Sovjetski period intenzivne industrijalizacije, urbanizacije i naučno-tehnološke revolucije bio je izgrađen na principima ravnopravnosti muškaraca i žena u ekonomskoj i socijalnoj sferi. Ženskim pitanjima bavili su se ženski odbori koji su putem zakona pribavljali legitimitet ravnopravnosti muškaraca i žena u obrazovanju i profesionalnim aktivnostima. Veliki broj žena činio je radnu snagu. U regionu, žene čine većinu u profesijama poput nastavnica, žena ljekara i inženjera. Porodiljsko odsustvo i briga o djeci omogućili su ženama da rade.

Ekonomska tranzicija koja je počela 1989.g. uzrokovala je veliki pad učešća žena na tržištu rada. Velika razlika u zaradama između žena i muškaraca, i smanjenje pristupa poslovima poklopile su se sa povećanjem tereta obaveza u kući za žene, usljed smanjenja izdvajanja za mreže socijalne zaštite i institucije za brigu o djeci.

Prema podacima Ekonomske komisije Ujedinjenih nacija za Evropu (UNECE), veliki broj žena doživio je pogoršanje ekonomske situacije, u vidu porasta siromaštva i nezaposlenosti, kao i u vidu rastuće ekonomske nesigurnosti i eksploatacije¹⁵. Pojedini nacionalni izvještaji o milenijumskim razvojnim ciljevima iz regiona skreću pažnju na nevidljive barijere (Prim. prev. - pojam stakleni plafon (eng. glass ceiling) odnosi se na nevidljive barijere koje sprječavaju napredovanje žena u organizacijama i zaustavljaju ih na određenom nivou, iako formalno i u načelu i žene i muškaci imaju približno iste šanse da dođu do vrha) u biznisu i potrebi da za podsticanjem interesovanja žena za angažovanje na javnim funkcijama¹⁶.

¹⁴Vidi takođe: Anara Moldosheva. Nacionalni izvještaj o ženama i upravljanju. Biške, novembar 2008. (eng. Kyrgyzstan National Report on Women & Governance. Bishkek, November 2008).

¹⁵ UNECE, Države u brojkama, <http://www.unece.org/stats/profiles2009/Welcome.html>, jun 2009.g; i Evropska komisija, <http://www.unece.org/stats/gender/genpols/keyinds/genpols-2work.htm>, June 2009.

¹⁶Npr, vidi projekat „Proširi javni prostor za žene u Bjelorusiji kao dio 2006-2020 Nacionalnog akcionog plana o ravnopravnosti polova u Bjelorusiji.” Projekat je imao za cilj da privuče pažnju javnosti na problem diskriminacije žena i da rodno osvijesti medije kroz obuke za lokalne novinare u Bjelorusiji: <http://europeandcis.undp.org/poverty/mdghdpm/show/A4CC9CFB-F203-1EE9-BC7CA9898E0D574B>.

Primjer iz Kirgistanu: Zapošljavanje žena u tranziciji

U Kirgistanu, ekonomska tranzicija uzrokovala je povećanje ekonomske marginalizacije žena. Žene moraju raditi teške i naporne poslove, naročito u seoskim područjima. Žene obično zarađuju manje a primorane su da rade u neformalnom sektoru u sektoru maloprodaje. Visok stepen siromaštva među ženama i nedostatak pristupa ekonomskim resursima isključili su žene iz privatizacije i preraspodjele sredstava¹⁷.

Terminologija i koncepti – Uravnoteženost između poslovnog i privatnog života u kontekstu Evropske unije

Iako su žene još uvijek nedovoljno zastupljene na ekonomskim i pozicijama političkog odlučivanja u novim državama članicama, udio njihove moći u protekloj deceniji se povećao. Ipak, podjela porodičnih dužnosti i dalje ostaje neravnomjerno raspodijeljena između žena i muškaraca i rizik od siromaštva je i dalje viši kod žena nego kod muškaraca. Ravnopravno učešće žena i muškaraca u političkom odlučivanju bio je prioritet tokom predsjedavanja Slovenije u 2008.g, kao dio nastavka Pekinške deklaracije i Platforme za akciju. Države Evropske unije usmjerile su pažnju na bolje iskorištavanje prednosti ženskih i muških vještina, uključujući obezbjeđivanje veće ravnoteže između privatnog i poslovnog života. Dostizanje ravnoteže između privatnog/poslovnog života leži u samoj osnovi Evropske strategije za rast i nova radna mjesta, a Evropski parlament je konzistentno pozivao na više akcije u cilju ostvarivanja balansa između privatnog i poslovnog života, kao što su činile i nacionalne vlade u Savjetu Evrope. Politika Evropske komisije i zakonodavni pomaci u dijelu učešća žena u politici oslanjaju se na načine pružanja podrške većem balansu između poslovnog i privatnog života uključujući odredbe koje regulišu adekvatnu porodijsku zaštitu, porodično odsustvo koje se razlikuje od porodijskog odsustva, politike kojima se regulišu porodična pitanja, kao i pitanja uravnoteženosti porodičnog i privatnog života. Cilj ovih politika je pružiti podršku u postizanju uravnoteženosti između poslovnog, privatnog i porodičnog života, unapređenje kvaliteta života žena i muškaraca i povećanje učešća na tržištu rada, naročito žena. Politike podrške uspostavljanju ravnoteže između privatnog/poslovnog života uključuju porodijsko odsustvo za majku/oca, jednak tretman za samozaposlene i supružnike, postojanje odgovarajućih ustanova za brigu o djeci, pravo na odsustvo i fleksibilno radno vrijeme¹⁸.

¹⁷UNDP Okrugli sto: "Žene i upravljanje: političko učešće i žensko liderstvo," 25. Septembar 2008.g, Biškek, Kirgistan. Diskusiju je vodila, Ainura Kenjebaeva, članica parlamenta, Irina Karamushkina, članica parlamenta, Cholpon Baekova, Zamjenica Predsjednika Parlamenta Kirgistanu: <http://eu-ropeandcis.undp.org/gender/gendermainstreaming/show/66F1EDBD-F203-1EE9-B3F12FEA5C87F079>.

¹⁸Evropska komisija, IP/08/1449 i MEMO/08/592, Brisel 3.oktobar2008.

FINANSIJSKE PREPREKE NA PUTU UKLJUČIVANJA ŽENA U POLITICI I NJIHOVOG KANDIDOVANJA

Žene često nemaju pristup odgovarajućim sredstvima, čime se umanjuje njihova sposobnost da se kandiduju za političku funkciju. Isto važi i za ECIS region, gdje ženama nedostaju ekonomski resursi i korporativne i poslovne mreže, koje muškarcima služe za prikupljanje sredstava. Žene se često drže van postojećeg partijskog establišmenta, njihovih profesionalnih sakupljača sredstava i političkih mreža. Pored toga, socijalizacija, ponekad, žene čini nevoljnim da traže novac, stiču vještine i iskustvo iz oblasti prikupljanja sredstava¹⁹.

FINANSIJSKA I EKONOMSKA KRIZA I NJENE IMPLIKACIJE NA UČEŠĆE ŽENA U POLITICI

Kao što je napomenuo veliki broj eksperata, odnosno ekspertkinja i organizacija²⁰, ekonomska kriza će imati ozbiljne posljedice za žene. Kriza će poremetiti dosadašnji napredak koji je ostvaren u pogledu ostvarivanja ravnopravnosti polova. Iako

aktuelna globalna finansijska kriza i dalje traje, i suviše je rano da bi se u potpunosti sagledale društvene posljedice²¹, rodno specifičan uticaj ove krize mogao se odraziti na žene u oblastima kao što su zapošljavanje i sigurnih društvenih mreža, neplaćeni rad u domaćinstvu, zdravlje, obrazovanja, migracije, kao i u oblasti rodno zasnovanog nasilja²². Sve ovo takođe ozbiljno utiče na podsticajno okruženje, koje je od temeljnog značaja za učešće žena u javnom životu.

¹⁹Vidi iKNOWpolitics, Sažetak E-diskusije sa foruma o finansiranju žena u politici (22-29. oktobar, 2008), <http://www.iknowpolitics.org/en/node/7944>.

²⁰Vidi, npr. 53. Sesiju UN Komisije o statusu žena, mart 2009.g.; Svjetska Banka, Globalna finansijska kriza. Procjena ugroženosti za žene i djecu, 2009.g.; Silvija Velbi, Rod i finansijska kriza. Dokument za UNESCO Projekat o rodu i finansijskoj krizi, april 2009. (eng. 53rd Session of the UN Commission on the Status of Women, March 2009; World Bank, The Global Financial Crisis. Assessing Vulnerability for Women and Children, 2009b; Sylvia Walby, Gender and the Financial Crisis. Paper for UNESCO Project on Gender and the Financial Crisis, April 2009).

²¹Pisana izjava dostavljena od strane Shamika Sirimanne interaktivnom panelu stručnjaka Komisije o statusu žena, 53. Sesija o aktuelnom pitanju: Rodne perspective i finansijska kriza, 2-13. Mart 2009.g. str2. http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/csw53/panels/financial_crisis/Sirimanne.formatted.pdf.

²²Vidi takođe Louise Spertl, Kriza i njene posljedice po žene, u biltenu Tranzicija i razvoj 2/2009, (eng. The Crisis and its Consequences for Women, in: Development and Transition Newsletter, 2/2009) <http://www.developmentandtransition.net/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&DokumentID=728>.

Tabela 2: Ekonomski status žena prema OECD Bazi podataka o rodu, institucijama i razvoju iz 2009 (GID-DB) (od najvećeg rodnog jaza u prihodima ka najmanjem)²³

Država	Udio procijenjenog zarađenog dohotka žena u odnosu na zarađeni dohodak muškaraca	Procijenjeni zarađeni dohodak (PPP US\$), žene	Procijenjeni zarađeni dohodak (PPP US\$), muškarci	Žene stručne i tehničke radnice (% u odnosu na ukupan broj)
Turska	28%	4,959	17,988	33%
Gruzija	33%	2,044	6,185	62%
Makedonija	49%	5,184	10,643	51%
Jermenija	55%	3,524	6,420	65%
Albanija	55%	4,171	7,599	
Srbija i Crna Gora ²⁴	56%	6,752	12,133	56%
Kirgistan	58%	1,333	2,306	62%
Ukrajina	58%	4,648	8,045	64%
Tadžikistan	58%	1,182	2,041	
Republika Slovačka	59%	13,311	22,583	58%
Republika Češka	60%	16,603	27,585	53%
Poljska	60%	11,084	18,466	61%
Uzbekistan	60%	1,646	2,727	
Slovenija	62%	19,246	31,010	56%
Estonija	63%	15,122	23,859	68%
Ruska federacija	63%	10,360	16,474	64%
Moldavija	63%	1,865	2,969	64%
Turkmenistan	64%	3,461	5,420	
Bjelorusija	64%	7,722	12,028	
Azerbejdžan	66%	4,915	7,495	51%
Bugarska	66%	8,219	12,459	62%
Mađarska	67%	14,658	21,951	61%
Letonija	67%	12,530	18,704	64%
Bosna i Hercegovina	67%	5,282	7,866	
Kazakstan	68%	8,039	11,782	67%
Hrvatska	69%	11,753	17,025	51%
Rumunija	70%	8,648	12,286	57%
Litvanija	72%	13,265	18,533	71%

²³Izvor podataka: rod, institucije i razvoj baze podataka 2009.g (eng. Gender, Institutions and Development Database 2009 - GID-DB), <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=GID&lang=en#> (navigacija: društvena i razvojna statistika/rodna, institucionalna i razvojna baza podataka 2009.g/Politički i ekonomski status žena). Podaci preuzeti 2.Septembra 2009.g.

²⁴Nijesu dostupni podaci o pojedinačnim državama u okviru OECD Baze podataka o rodu, institucijama i razvoju iz 2009.g. (GID-DB) za Crnu Goru i Srbiju.

Ekonomska i finansijska kriza 1990tih u istočnoj Evropi naročito je snažno pogodila žene, kao jednu od društveno najugroženijih grupa. Žene su se naročito našle pod većim teretom neplaćenog rada. Vjerovatno će se ovaj scenario ponoviti i u vrijeme današnje krize s obzirom na to da su mjere vlada u regionu usmjerene na smanjenje potrošnje, jer su rast i budžetski prihodi u padu. Kako bi se izbjegao sličan scenario, neophodna je podrška sistemu socijalne zaštite, uz odgovarajuće makroekonomske politike.

U skladu sa dokumentom koji je pripremljen za 53. sesiju UN Komisije o statusu prava žena 2009: "Ekonomska recesija stavlja nesrazmjeran teret na žene, koje rade na ugroženim radnim mjestima (eng. vulnerable employment), za koje postoji veća vjerovatnoća da će biti nezaposlene nego muškarci, koje obično imaju niže naknade za nezaposlene i socijalno osiguranje, i koje imaju nejednak pristup i kontrolu nad ekonomskim i finansijskim resursima. Žene, takođe, preuzimaju dodatne dužnosti da obezbijede ne-tržišne zamjene za tržišne proizvode koje njihove porodice više ne mogu sebi da priušte²⁵. U teškim vremenima, porodice se, takođe, često oslanjaju na žene koje se staraju o bolesnima, starima i široj familiji. To podrazumijeva duže radno vrijeme i više

posla za žene²⁶. Ovaj "društveno reproduktivni" rad vjerovatno će u većini slučajeva staviti pred žene težak izbor o tome kako uskladiti rad u domaćinstvu i van njega²⁷, što ženama dodatno otežava mogućnost da se bave politikom. U svojoj publikaciji, Globalni trendovi zapošljavanja za žene 2009.g²⁸, Međunarodna organizacija rada (ILO) upozorila je da se očekuje da će se globalna kriza koja ima za posljedicu nezaposlenost snažno pogoršati u 2009.g. Globalna ekonomska kriza će postaviti nove prepreke na putu ka održivom razvoju i društveno uravnoteženom rastu, čineći jedan pristojan posao za žene sve težim²⁹. ILO izvještaj, takođe, naglašava jaz u platama između muškaraca i žena. U ILO analizi tržišta rada u Evropi i Centralnoj Aziji, zaključuje se da iako je smanjenje rodnog jaza u platama ključni politički cilj za vlade i socijalne partnere, napredak se sporo ostvaruje, a sa krizom će se situacija dodatno pogoršavati.

Opšti izazov je kako pronaći efikasnije i održive odgovore na finansijsku krizu i neizbježan ekonomski pad i kako smanjiti višestruki kratkoročni i dugoročni uticaj na ekonomske i društvene uloge žena. Problemi koji prate ravnopravnost polova treba da budu integrisani u definisanje odgovora na date izazove.

²⁵ 53. Sesija Komisije o statusu žena, aktuelnim pitanjima, trendovima i novim pristupima problemima koji pogađaju status žena ili ravnopravnost između žena i muškaraca. <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/csw53/papers/Emerging%20issue-%20financial%20crisis%2023Feb09.pdf>.

²⁶ Sirimanne, str. 5.

²⁷ Sakiko Fukuda-Parr, *Ljudski uticaj finansijske krize na siromašne i obespravljene narode i države* (eng. *The Human Impact of the Financial Crisis on Poor and Disempowered People and Countries*), 2008, str. 5. http://www.un.org/ga/president/63/interactive/gfc/sakiko_p.pdf.

²⁸ Međunarodna organizacija rada, *Globalni trendovi o zapošljavanju žena 2009.g.*, Ženeva, mart 2009, www.cinterfor.org.uy/public/english/region/ampro/cinterfor/temas/gender/doc/trends09.htm.

²⁹ Kanaga Raja, *Ekonomska ostavlja još više žena bez posla ove godine*, (eng. *Economic Crisis to Put more Women out of Work this Year*, *South-North Development Monitor* (SUNS, No. 6655, 9 March 2009).

Ravnopravno učešće žena i muškaraca u procese odlučivanja je demokratska i ekonomska nužnost. U doba trenutne ekonomske krize potrebno je mobilisati vještine i muškaraca i žena. Finansijska i ekonomska kriza bi mogle pružiti važnu mogućnost za ulaganje u regionu, ispravljajući rodni balans u vladi, poslovnom sektoru i menadžmentu kako bi se unaprijedile institucije upravljanja, korporativnog upravljanja i profitabilnost. Ovo, takođe, podrazumijeva da je važno strukture upravljanja učiniti manje ugroženim, naročito u vrijeme ekonomske i finansijske krize. Veća ravnopravnost u podjeli moći čini društvo otpornijim jer se širi ekonomska odgovornost, i ekonomski resursi se raspodjeljuju na jedan širi i sveobuhvatniji način. Partnerstva između vlada i organizacija civilnog društva će biti od ključnog značaja za identifikovanje lokalnih odgovora na krizu, jačanje i razvoj kapaciteta potrebnih u datom kontekstu države.

DRUŠTVENI IZAZOVI ZA UČEŠĆE ŽENA U POLITICI

U cijelom regionu, politike usmjerene na promovisanje ravnopravnog učešća žena i muškaraca u procesima i pozicijama odlučivanja moraju uzeti u obzir kako promijeniti postojeće stereotipe i shvatanja koja ugrožavaju učešće žena u političkom životu. Ti stereotipi utiču na neravnomjernu podjelu radnog vremena između muškaraca i žena, dohotka i porodičnih odgovornosti. Stereotipi takođe utiču na stvaranje prepreka za napredovanje žena u karijeri i postavljanje na mjestima odlučivanja.

Tranzicija ka modernoj demokratiji daje mogućnost pružanja odgovora na rodne stereotipe kroz rodno osviještene politike (eng. gender mainstreaming), na taj način utičući na izmjenu vidljivih i nevidljivih diskriminatornih praksi i struktura.

Uvođenje rodno osviještenih politika ima za cilj da utiče na promjenu rodnih stereotipa i shvatanja, koja su ukorijenjena u tradicionalnim preprekama koje otežavaju učešće žena u političkom životu. Stereotip da ženi nije mjesto u politici otežava ženama mogućnost da zauzmu političke pozicije. Pretpostavlja se da je politika jedno neprijateljsko okruženje za ženu, pri čemu je svijet politike uređen od strane muškaraca i prilagođen njihovom načinu ponašanja, tzv. "old boy's network," odnosno neformalna muška druženja, u kojima jednostavno nema mjesta za žene.

TERMINOLOGIJA I KONCEPTI – UVOĐENJE RODNO OSVJEŠTENIH POLITIKA

Savjet Evrope definiše rodno osviještene politike (eng. gender mainstreaming) kao '(Re)organizaciju, unapređivanje, razvoj i evaluaciju procesa politika, tako da perspektiva ravnopravnosti polova bude uključena u sve politike na svim nivoima i fazama od strane činilaca koji su uobičajeno uključeni u donošenje političkih odluka'.

UN su definisale koncept "gender mainstreaming-a" kao 'proces procjene posljedica svih planiranih akcija na žene i muškarce, uključujući zakonodavstvo, politike ili programe, u svim oblastima na svim nivoima. To je strategija kojom se ukazuje da je potrebno probleme i iskustva kako žena tako i muškaraca učiniti neodvojivom dimenzijom prilikom kreiranja, primjene, praćenja i procjene politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama, od kojih bi žene i muškarci podjednako imali koristi i koje ne bi dalje propagirali neravnopravnost. Krajnji cilj je ostvarivanje rodne ravnopravnosti³⁰.

Porodične obaveze su još jedan razlog zbog čega se majke ne opredjeljuju za politiku kao profesiju. Njihove porodice često ne prihvataju zahtjevno radno vrijeme i putovanja. Kao rezultat toga, veliki broj političarki čeka da navrši preko 50 godina starosti, kada su članovi njihovih porodica već odrasli, da bi ušle u politiku. Dominantan model političkog rukovođenja je onaj tradicionalni – konkurentan i muški – koji ograničava mogućnosti ne samo žena već i mlađih muškaraca koji se nalaze niže u hijerarhiji patrijarhalnog autoriteta. Žene i dalje tradicionalno ostaju skoncentrisane na nižim nivoima odlučivanja kao i na nižim nivoima u državnoj upravi.

Primjer iz Albanije: Rodno osviještene politike u Nacionalnm izvještaju o Milenijumskim razvojnim ciljevima ³¹

Kroz podršku UNDP-ija prilikom izrade nacionalnog Izvještaja o Milenijumskim razvojnim ciljevima (MDG) iz 2004.g., uvođenje rodno osviještene politike je identifikovano kao jedan od četiri vladina pristupa za ostvarivanje Milenijumskih razvojnih ciljeva. MDG Izvještaj ističe rodnu neravnopravnost kao jednu od ključnih prepreka za razvoj države, i predlaže posebne mjere za povećanje zastupljenosti žena u organima odlučivanja, u cilju osnaživanja žena da učestvuju u ekonomskom razvoju i smanjena stope napuštanja škole kod djevojčica, naročito u seoskim područjima. Organizacije civilnog društva su aktivno učestvovala u formulisanju lokalnih ciljeva i razvojnih prioriteta.

Izvor: <http://intra.undp.org/al/ext/elib/download/?id=659&name=Albania%20National%20MDG%20Report%202004%20%28English%29.pdf>.

³⁰UN Kancelarija specijalnog savjetina za rodna pitanja i napredovanje žena (OSAGI); *Gender mainstreaming: Pregled*, Nju York, 2001.g. (eng. UN Office of the Special Advisor on Gender Issues and the Advancement of Women (OSAGI), *Gender Mainstreaming. An Overview*. New York, 2001) www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm.

³¹Program Ujedinjenih nacija za razvoj, *Rodno osviještene politike u praksi: Priručnik (DIO I)*, 2007, str. 143 (eng. United Nations Development Programme, *Gender Mainstreaming in Practice: A Toolkit (part I)*

NASILJE NAD ŽENAMA U POLITICI

Nasilje, ili prijetanja nasiljem, je identifikovana kao značajna prepreka koja otežava učešće žena u politici. Dok kriminal i nasilje nad ženama u politici dobijaju sve veću međunarodnu pažnju, ta pažnja je često ograničena na slučajeve visokog profila, dok opšte razmjere takvog nasilja – uključujući nasilje koje se dešava na lokalnom nivou – ostaje nedovoljno zastupljeno u izvještajima i nedovoljno dokumentovano³².

Glavni uzroci nasilja prema ženama u politici uključuju očuvane kulturne stereotipe, zloupotrebu vjerskih i tradicionalnih praksi, patrijarhalne društvene strukture i ulogu koju su žene kroz istoriju igrale kao sljedbenice muških lidera. Žene mogu postati žrtve nasilja u političkom životu, samo zato što su žene. Nasilje može poprimiti široki niz oblika, kako psihičkih tako i psiholoških. To uključuje ometanje žena u obavljanju njihovih dužnosti i njihovo "ućutkivanje", ubijanje karaktera i klevatanje, medijsko šikaniranje, uvrede i klevete, seksualno nasilje, napade, ekonomsku kontrolu, porodično nasilje, degradirajući tretman, nezakonitu zamjenu pozicija i ciljanje rođaka i simpatizera. Žene sede factičesto izostavljaju iz ključnih procesa odlučivanja, npr. onih koji se dešavaju tokom neformalnih okupljanja van redovnog radnog vremena. Nedostatak mobilnosti žena usljed porodičnih obaveza često stoji na putu njihovog učešća u takvim neformalnim okupljanjima, što je podložno instrumentalizaciji od strane drugih.

Neki stručnjaci prave razliku između nasilja prema ženama koje se koristi kao sredstvo u borbi za političku moć i nasilja koje se ispoljava prema ženama jer pokušavaju da uspostave tzv. transformativnu politiku [prim. prev. politike usmjerene na transformaciju, odnosno, preobražaj institucija ili struktura (društvenih, političkih, ekonomskih, kulturnih itd), s ciljem lakšeg i bržeg postizanja potpune ravnopravnosti polova)]³³ U konfliktu koji je nastao kao rezultat raspada bivše Jugoslavije, nasilje nad ženama, uključujući sistemska masovna silovanja, bilo je korišćeno kao sredstvo u borbama za političku moć među muškarcima. Međutim, nasilje nad ženama se, takođe, koristi da bi se "ućutkale" žene koje slijede transformativne političke agende. Na primjer, kada su žene aktivistkinje govorile protiv rata u bivšoj Jugoslaviji, bile su satanizovane kao nacionalni izdajnici³⁴.

Primjena zakona u cilju prevencije rodno zasnovanog nasilja jeste predušlov za obezbjeđivanje pozitivne sredine za ostvarivanje rodne ravnopravnosti i prevazilaženje prepreka koje otežavaju učešće žena u politici, kao i za mobilizaciju žena da postanu više uključene u političkom životu.

³²iKNOW Politics, *Konsolidovani odgovor iz E-diskusije o nasilju prema ženama u politici*: http://www.iknowpolitics.org/files/Consolidated%20reply%20_violence%20against%20women%20in%20politics_.pdf.

³³Vidi npr. Sonja Lokar, *u*: http://www.iknowpolitics.org/files/Consolidated%20reply%20_violence%20against%20women%20in%20politics_.pdf.

³⁴Isto.

Primjer iz Turske: Nasilje nad ženama u Turskoj

Nedavna studija o nasilju nad ženama u Turskoj ukazuje na revolucionarno pomjeranje u pravnom pristupu takvom nasilju. Glavni pokretači ovih reformi bili su zapravo napori jednog snažnog ženskog pokreta. Reforme nijesu samo promovisale značajne zakonske novine, već su dovele do vidljivog pomjeranja u pogledu javne diskusije i usmjeravanja pažnje na nasilje nad ženama kao i suočavanje i reagovanje na preovlađujuće stavove i konstrukte. Primjeri uključuju i jedan slučaj iz aprila 2007.g. koji se tiče seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu, kada je Viši sud osudio počinioca na osmomjesečnu kaznu zatvora uz novčanu kaznu od US\$ 5,000. Ovo je bio presedan jer žena nije imala svjedoka koji bi potvrdio uznemiravanje. U aprilu 2008.g., silovanje u braku po novom kaznenom zakoniku potvrđeno je od strane Višeg suda i počinitelj je osuđen na deset godina zatvora. Parlamentarna komisija je formirana 2006.g. radi istrage slučajeva nasilja nad ženama, naročito u slučajevima ubistava iz časti, i izdala je izvještaj. Kao rezultat toga, premijer je izdao zvanični cirkular svim javnim institucijama o borbi protiv nasilja nad ženama, i Generalni direktorat je pokrenuo program obuka za policiju i osoblje u zdravstvu (2008)³⁵.

SAŽETAK

Iako nejednak i neizvjestan u pojedinim trenucima, ECIS region ostvario je napredak u postizanju rodne ravnopravnosti tokom protekle decenije. Istovremeno, obezbjeđivanje ravnopravnog učešća žena u političkim procesima i dalje ostaje izazov, naročito što se neformalni kriterijumi za postavljanje na političke pozicije uspostavljaju na načine koji mogu isključiti žene. Žene još uvijek nijesu ravnopravno zastupljene na mjestima odlučivanja na svim nivoima. Ipak, politička i ekonomska tranzicija uvela je zakonske i izborne reforme radi uključivanja žena, u skladu sa demokratskim principima pluralizma i uključenosti.

Žene sve više učestvuju u političkim procesima kao parlamentarke, članice političkih partija i državne službenice na nivoima odlučivanja. Takođe su sve više angažovane u organizacijama civilnog društva i medijima.

³⁵Pinar Ilkkaracan i Liz Ercevik Amado, *Dobre prakse u zakonodavstvu o nasilju nad ženama u Turskoj i problemi u primjeni* (eng. *Good Practices in Legislation on Violence against Women in Turkey and Problems of Implementation*, EGM/GPLVAW/2008/EP.13). Predstavljene na sastanku ekspertke grupe organizovane od strane UNDAW/DESA i UNODC o dobrim praksama u zakonodavstvu o nasilju nad ženama, Beč, Austrija, 26 to 28. maj 2008, http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw_legislation_2008/vaw_legislation_2008.htm.

II. ŠTA SE KRIJE IZA BROJKI: SPECIFIČNE PRAKSE KOJE SE ODNOSU NA UČEŠĆE ŽENA U POLITICI U DRŽAVAMA U ECIS REGIONU

Ovo poglavlje govori o specifičnim praksama u pojedinim državama koje se odnose na učešće žena u politici u ECIS regionu. Prvo, bavi se proučavanjem zakonskog i institucionalnog okvira za promovisanje učešća žena u politici kroz analizu postojećih praksi, uspjeha i izazova Zakona o rodnoj ravnopravnosti, izbornog zakonodavstva i drugih posebnih zakona koji regulišu učešće žena u politici poput zakona o političkim partijama i zakona koji se odnose na rodno zasnovano nasilje kao i evropskog rodnog zakonodavstva. Drugo, ovo poglavlje se takođe bavi mehanizmima i strategijama kojima se promoviše učešće žena u politici poput kvota i proporcionalne zastupljenosti, isključivo ženskih partija i saveza koji prevazilazi stranačke granice. Konačno, ovo poglavlje bavi se i partnerstvima za učešće žena u politici posmatrajući kako organizacije civilnog društva i mediji mogu podržati promovisanje učešća žena u politici predstavljajući uspješne modele i iskustva kao i postojeće izazove.

II.1. PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIRI ZA PROMOVISANJE UČEŠĆA ŽENA U POLITICI

Zakonodavna reforma je od ključnog značaja za osnaživanje ženskih prava,

naročito u regionu koji je još uvijek u procesu ekonomske i političke tranzicije, i u kojem se pojedine države još uvijek oporavljaju od nasilnih konflikata. Zakoni o rodnoj ravnopravnosti pružaju jednu važnu osnovu za obezbjeđivanje ženskih prava i učešća žena u politici u regionu, prateći zahtjeve koji proističu iz međunarodnih obaveza i sporazuma poput Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju i Milenijumske razvojne ciljeve (MDG 3. cilj posvećen rodnoj ravnopravnosti) koji služe kao osnova. Nakon što je započeo proces tranzicije, zemlje ECIS regiona počele su sa utvrđivanjem Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Sada se zahtijeva da se posebna pažnja usmjeri na primjenu ovih zakona.

ZAKONODAVSTVO O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI

Zakoni o rodnoj ravnopravnosti garantuju jednak tretman po osnovu pola, zabranjujući direktnu i indirektnu diskriminaciju po osnovu pola, reproduktivnog statusa (trudnoća), bračnog statusa ili porodičnog statusa. Ovi zakoni često uključuju specifične djelove koji regulišu učešće žena u javnom životu. U EU, zakoni o rodnoj ravnopravnosti su definisani evropskim zakonodavstvom ravnopravnosti polova, koje je jasno zapisano u zakonodavstvu i strukturama nacionalnih institucija zaduženih za postizanje ravnopravnosti.

Zakoni o rodnoj ravnopravnosti su usvajani u različitim trenucima u regionu, često uz snažnu podršku UN agencija i organizacija civilnog društva, i u različitim su fazama kada je primjena u pitanju.

Terminologija i koncepti –Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije (CEDAW) ³⁶

Od trenutka kad je Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) usvojena na sjednici UN Generalne skupštine u decembru 1979.g. ratifikovana je od strane 186 država. Članom 7 CEDAW-a utvrđuje se da sve države članice koje ratifikuju Konvenciju preduzimaju sve odgovarajuće mjere ukidanja diskriminacije žena u političkom i javnom životu zemlje, a posebno su dužne da osiguraju, pod jednakim uslovima kao i muškarcima, pravo žena da:

- (a) glasaju na svim izborima i javnim referendumima i da budu birane u svim tijelima koja se biraju putem javnih izbora;
- (b) učestvuju u kreiranju i sprovođenju vladine politike i da zauzimaju rukovodeće položaje i obavljaju sve javne funkcije na svim nivoima vlasti;
- (c) učestvuju u radu nevladinih organizacija i udruženja koja se bave javnim i političkim životom u zemlji.

Poljska je uspostavljena kao popularni demokratski režim 1989.g. Poljska je 16. aprila 2003.g. potpisala Ugovor o pristupanju Evropskoj uniji i postala članica Evropske unije 1. maja 2004.g.

Novi Ustav Republike Poljske usvojen je 1997.g. i uspostavlja jednakost pred zakonom u nekoliko odredbi³⁷

Kao jedna od članica EU, Poljska se obavezala da poštuje direktive Evropske unije. Vrhovni organ Poljske za ostvarivanje ravnopravnog statusa žena i muškaraca najvažnije je sredstvo kojim se osiguralo da zakoni države slijede EU direktive koje se odnose na rodnu ravnopravnost. 1992.g. vladin Vrhovni organ je izradio nacrt Vladinog akcionog programa za unapređenje položaja žena, djece i porodica. To je dovelo do izrade Nacionalnog akcionog programa za žene na osnovu konačnih preporuka Pekinške deklaracije iz 1995.g. koji je Savjet ministara usvojio 1997.g. Vrhovni organ za

ravnopravni položaj žena i muškaraca uveo je rodnu ravnopravnost na dnevni red vladine zakonodavne agende i sproveo nekoliko projekata za vrijeme pretpristupnog perioda i nakon sticanja članstva, uključujući obučavanja sudija, tužilaca, policijskih službenika/ca i zvaničnika/ca iz javne uprave o principima na kojima počiva rodno osviještena politike i rodna ravnopravnost.

Od 2008.g, vladinom politikom rodne ravnopravnosti rukovodile su dvije kancelarije – Odjeljenje u okviru Ministarstva rada i socijalne politike, i Vladin Vrhovni organ za ravnopravni tretman. Vrhovni organ ima ulogu jednog od članova kabineta predsjednika Vlade. Pored koordinacije aktivnostima vlade usmjerenim na rodnu ravnopravnost, ova dva organa prate situaciju u oblasti rodne ravnopravnosti i analiziraju zakonske predloge iz perspektive rodne ravnopravnosti.

³⁷Član 32 : 1. Svi su pred zakonom jednaki. 2. Svi imaju pravo na jednak tretman od strane javnih vlasti. 3. Niko ne smije biti predmet diskriminacije u političkom, društvenom ili ekonomskom životu iz bilo kog razloga. Član 33 kaže: 1. Muškarci i žene imaju jednaka prava u porodičnom, političkom, društvenom i ekonomskom životu u Republici Poljskoj. 2. Muškarci i žene uživaju jednaka prava, naročito, koja se odnose na obrazovanje, zapošljavanje i promovisanje, i imaju pravo na jednaku naknadu za rad slične vrijednosti, na socijalnu sigurnost, da budu birani/e i na primanje javnih počasti i odlikovanja. Pored toga, Član 47 jemči svakome pravo na 'pravnu zaštitu' svog privatnog i porodičnog života, časti i dobre reputacije i na odlučivanje o ličnom životu.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti u **Bosni i Hercegovini** usvojen je 2003.g. nakon dugog perioda javnog zalaganja ženskih nevladinih organizacija. Zakonom je uspostavljena Agencija za rodnu ravnopravnost kao državni mehanizam za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Na entitetskom nivou, postoje Gender centri Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centri Republike Srpske. Jedna od ključnih uloga ovih centara je praćenje primjene Zakona o rodnoj ravnopravnosti i dužnosti koje se odnose na praćenje ispunjavanja obaveza države koje proističu iz CEDAW-a. Zakonom se zabranjuje direktna i indirektna diskriminacija po osnovu roda i jemče se jednake mogućnosti u privatnom i javnom domenu. Zakon promovira afirmativnu akciju, i zakonske mjere koje se mogu preduzeti u slučaju rodno zasnovane diskriminacije po osnovu pola. Zakonom se također reguliše jedan širok niz pitanja iz oblasti obrazovanja, zapošljavanja, socijalne zaštite, učešća u odlučivanju, i modaliteta i odgovornosti koji se tiču primjene zakona.

Akcionni plan rodne ravnopravnosti Bosne i Hercegovine, usvojen u septembru 2006.g. uključuje jedno posebno poglavlje koje se odnosi na rodno budžetiranje koje sadrži posebne preporuke. Rodno odgovorni Budžetski okvirni dokument (srednjeročni okvir rashoda) pripremljen je po prvi put za period od 2006-2008.g. i intenzivirao je napore na uvođenju rodnog budžetiranja u nekoliko opština. Zakonom o rodnoj ravnopravnosti reguliše se prikupljanje, evidentiranje i obrada podataka razvrstanih po polu i zahtijeva da prikupljanje podataka razvrstanih po polu bude prioritet u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti.

U Gruziji, Savjetodavna komisija za rodnu ravnopravnost, koju su sačinjavali članovi i članice parlamenta, predstavnici/ce vlade i nevladinih organizacija, uspostavljena je u Parlamentu Gruzije 2004.g. uz podršku UNDP projekta 'Rod i politika' u južnom Kavkazu. Komisija je imala mandate da osigura usvajanje rodnog zakonodavstva u skladu sa međunarodnim sporazumima i konvencijama kojima se reguliše rodna ravnopravnost i osnaživanje žena. U februaru 2005.g. Vladina Komisija za rodnu ravnopravnost i Savjetodavna komisija za rodnu ravnopravnost Parlamenta Gruzije, uz podršku UN agencija (UNDP, UNIFEM, UNFPA) uspostavili su radnu grupu sastavljenu od članova i članica vladine Komisije i parlamentarne savjetodavne Komisije, vladinih predstavnika/ca, članica ženskih NVO-a i predstavnika Kancelarije ombudsmana. Radna grupa je elaborirala Strategiju rodne ravnopravnosti Gruzije koja je postala Državni koncept rodne ravnopravnosti koji je usvojen u parlamentu 2006.g. Državni koncept rodne ravnopravnosti uvodi definicije pojmova roda, rodne ravnopravnosti i rodno osviještenih politika u skladu sa CEDAW Konvencijom i definicijama Savjeta Evrope. Usvajanje koncepta u parlamentu uspostavlja rodnu ravnopravnost kao okvir javne politike izvršne grane vlasti.

Koncept je pomogao razvoju kapaciteta Državne komisije za razradu državne politike za razvoj žena. Takođe je doveo do rodne senzitivizacije zakonodavnih i ministarskih programa, osnivanje centara za informisanje o rodnoj ravnopravnosti; i centralnog rodnog resursnog i informacionog centra za obuke, istraživanje, usluge savjetovanje o politikama, i javno zastupanje.

U septembru 2007.g, vlada je usvojila trogodišnji akcioni plan za primjenu mjera rodne ravnopravnosti, zajedno sa preporukama za uspostavljanje stalnih mehanizama za praćenje i koordinaciju pitanja rodne ravnopravnosti. Uz podršku UNDP-evog projekta 'Rod i politika', Savjetodavna Komisija za rodnu ravnopravnost u okviru Parlamenta Gruzije, pokrenula je razradu (detaljnu reviziju) Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Radna grupa zadužena za pripremu nacrtu zakona o ravnopravnosti bila je sastavljena od poslanica i poslanika iz Savjetodavne Komisije, ženskih NVOa, pravnih i rodni eksperata/akademskih stručnjaka i UN agencija (INDP, UNIFEM, UNFPA, UNHCR). Kada bude usvojen u Parlamentu Gruzije, Zakon o rodnoj ravnopravnosti će predstavljati snažan mehanizam za ostvarivanje rodne ravnopravnosti.

Zakon i politika o rodnoj ravnopravnosti Kirgistanu usvojene su nakon što je Kirgistan potpisao Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju (BPFA) 1995.g. i Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) 1997.g. kao i Mijenijumsku deklaraciju 2002.g, gdje je Kirgistan imao ulogu pilot države u programu Milenijumski izazov (eng. Millenium Challenge³⁸). Zakon o osnovama državnih garancija za ostvarivanje rodne ravnopravnosti usvojen je u parlamentu u proljeće 2003.g. Zakon obezbjeđuje jednaka prava i mogućnosti muškarcima i ženama u društvenom, političkom, ekonomskom, kulturnom i drugim aspektima života. Cilj mu je da zaštiti žene i muškarce od diskriminacije

po osnovu pola; da promoviše progresivne demokratske odnose između muškaraca i žena po osnovu nacionalne tradicije; i da obezbijedi državne garancije ravnopravnosti i jednakosti osobama oba pola.

Kirgistan je, takođe, razvio nacionalne programe za rodnu ravnopravnost. Državna komisija za žene i porodična pitanja osnovana je od strane vlade, i Nacionalni program (Ay- alzat) za napredovanje žena usvojen je za period 1996-2000. U 2003.g.usvojen je Zakon o društvenoj i pravnoj zaštiti od porodičnog nasilja, a 2006.g. potpisan je predsjednički Dekret o mjerama za poboljšanje rodne politike, koji preporučuje kvotu za žene od 30 odsto za popunjavanje mjesta odlučivanja u izvršnim agencijama.

Dalja unapređenja u oblasti rodne ravnopravnosti ostvarena su kroz Strategiju razvoja Kirgistanu za 2007-2010.g, koja uključuje odredbe rodne ravnopravnosti sa ciljem uspostavljanja rodnog pariteta u državnoj službi. Od avgusta 2008.g, 41, 9 odsto državnih službenika su bile žene. U vladi ima 5 žena od ukupno 23 člana/ica, (pomoćnica ministra za socijalna pitanja, ministarka finansija, ministarka obrazovanja, predsjedavajuća državnog odbora za migracije, rad i zapošljavanje) čineći 21,7 odsto od ukupnog broja zaposlenih u vladi. U avgustu 2008.g, predsjednik je potpisao amandman na Zakon o državnim garancijama jednakih prava za žene i muškarce u Republici Kirgistanu, kojim su uvedene nove mjere za povećanje zastupljenosti žena u izvršnim agencijama.

³⁸Program Mijenijumski izazov je kooperativna strategija Vlade SAD-a za pružanje pomoći zemljama u razvoju za promovisanje dobre uprave i borbu protiv korupcije. Programom je obezbijedeno 18 miliona dolara Republici Kirgistan u 2008.g. Za više detalja, vidi: www.mcc.gov uključujući pokazatelje uspješnosti .g.

U Ukrajini, Ustavom su zagarantovana jednaka prava ženama i muškarcima. Član 24 garantuje jednakost prava i sloboda za sve građane bez diskriminacije po osnovu pola, navodeći da su jednaka prava ženama i muškarcima osigurana jednakim mogućnostima za žene i muškarce u javnim, političkim i kulturnim aktivnostima, u obrazovanju i profesionalnom obučavanju, naknadama. Zakonom o jednakim pravima i mogućnostima za žene i muškarce (2005) definišu se koncepti poput 'jednaka prava žena i muškaraca', 'jednake mogućnosti za žene i muškarce', 'diskriminacija po osnovu pola', 'rodna ravnopravnost' i druge. Takođe se navode glavni pravci državne politike koja se odnosi na jednaka prava i mogućnosti za žene i muškarce, dodjeljuje uloge i odgovornosti za osiguranje jednakih prava i mogućnosti za žene i muškarce posebnim javnim organima, institucijama i organizacijama. Član 15 naročito garantuje jednaka prava i mogućnosti za kandidate i kandidatkinje na izborima.

U Turskoj su u posljednjoj deceniji, predvođene organizacijama civilnog društva, donošene važne izmjene zakona uključujući one koji se odnose na političke partije i izbore. 22. novembra 2001.g. Parlament Turske ratifikovao je novi Građanski zakonik (br. 4721), zamjenjujući Građanski zakonik iz 1926.g. (br. 743). U prethodnom Građanskom zakoniku, žene su bile podređene porodici, što je pokrenulo čitav jedan pokret za izmjenu diskriminatornih odredbi. Građanski zakonik iz 2001.g. uveo je veliki broj izmjena koje se odnose na položaj žena u porodici³⁹. U maju 2004.g,

Turska je usvojila amandmane na Ustav kojima se osigurava ravnopravnost muškaraca i žena (Akt br. 517040). Garancije protiv diskriminacije takođe su kodifikovane u drugim zakonima. Odredbe o rodnoj ravnopravnosti koje se odnose na porodični zakon, zdravlje majke, brigu o djetetu, diskriminaciju, radno zakonodavstvo, minimalne zarade, ubistva iz časti, i rodno zasnovano nasilje po osnovu roda usvojene su uključujući:

- Uspostavljanje porodičnog suda koji se bavi slučajevima i pitanjima iz porodičnog zakonika; Fakultativni protokol kojim se definišu prava na podnošenje individualnih pritužbi CEDAW Odboru u slučaju kršenja obaveza države koje proizilaze iz CEDAW;
- Novi Zakon o radu je usvojen i ostvarene su važne koristi u oblasti ženskih prava i jednakih mogućnosti u poslovnom životu uključujući nediskriminatorski tretman, direktan ili indirektan, po osnovu roda ili trudnoće;
- Usvojen je Zakon o turskom državljanstvu koji je poboljšao uslove za građane, kao i zakon kojim se zabranjuje diskriminacija prilikom zapošljavanja kadrova;
- Novi Zakon o opštinama koji uvodi obaveznu za opštine koje imaju preko 50 000 stanovnika da uspostave skloništa za žene i djecu, kao i plaćeno porodijsko odsustvo i pravila kojima se uređuju radni odnosi i zaštita porodice.

³⁹Stari pravni pristup, koji je ženama pripisivao zakonski podređenu poziciju u porodici sa pravima i dužnostima definisanim u odnosu na muža, napušten je u prilog onome kojim se porodica definiše kao zajednica zasnovana na ravnopravnom partnerstvu. Muž više nije bio glava porodice; supružnici su ravnopravni partneri, koji zajedno vode bračnu zajednicu sa jednakim moćima odlučivanja. Koncept 'nezakonite djece', koji je bio u upotrebi za djecu rođenu van bračne zajednice, ukinut je.

⁴⁰Istrajnost ženskog pokreta koji je zastupao afirmativnu akciju doprinijela je privatanju amandmana na Ustav koji su podnijeti u maju 2004.g.

Pored toga, nacionalni Akcioni plan za ravnopravnost za 2008-2013.g. koji je usvojen od strane kabineta predsjednika Vlade, a koji je pripremio Generalni direktorat za položaj žena, uključuje konkretne akcije za promovisanje žena u organima odlučivanja. U aprilu 2009.g. Zakon o uspostavljanju Komisije za jednake mogućnosti usvojen je u parlamentu⁴¹. Uprkos datim garancijama, još uvijek su potrebne dodatne zakonske reforme. NVO Izvještaj iz sjenke iz 2004.g. o podnošenju izvještaja Turske CEDAW-u, naglasio je potrebu za mjerama afirmativne akcije kako bi se obezbijedila ravnopravnost polova. Izvještaj iz sjenke insistirao je na privremenim posebnim mjerama za povećanje učešća žena u politici, poput uvođenja sistema rodni kvota⁴². U Zaključnim komentarima na državni izvještaj Turske, CEDAW Komitet je preporučio uvođenje privremenih posebnih mjera za povećanje broja žena u parlamentu, u opštinskim organima i na višim nivoima u diplomatskoj službi⁴³.

IZBORNI ZAKONI

Zakonodavstvo rodne ravnopravnosti usklađeno sa Pekinškom deklaracijom i platformom za akciju, CEDAW Konvencijom i trećim Milenijumskim razvojnim ciljem uključuje i izborni zakonik i zakone koji su ključni za osiguranje političke participacije žena. Izborni zakoni u regionu nalaze se u različitim fazama implementacije. Ključni izazov u njihovoj primjeni je obezbijediti da Izborni zakon bude usklađen

sa Zakonima o rodnoj ravnopravnosti i međunarodnim sporazumima, naročito u pogledu ispunjavanja MDG 3 cilja. To zahtijeva da se zakonima obezbijedi da se više žena bira u parlamentu i da veći broj žena zauzima pozicije odlučivanja u javnoj upravi, sudstvu, i državnim kompanijama koristeći mehanizme i strategije, kao što su privremne posebne mjere, uključujući kvote. U CEDAW preporukama takođe se zahtijeva od država članica da rodno osvijeste privatna preduzeća, sindikate i političke partije da promovišu žene u procesu odlučivanja. Član 7 CEDAW-a⁴⁴ obavezuje sve strane u državi da 'preduzimaju sve odgovarajuće mjere ukidanja diskriminacije žena u političkom i javnom životu zemlje, i da osiguraju da žene i muškarci uživaju jednaka prava u političkom i privatnom životu'. Obaveza definisana u članu 7 proširuje se na sve oblasti javnog i političkog života. Politički i javni život jedne države predstavlja jedan širok koncept. Odnosi se na vršenje političke moći, naročito vršenje zakonodavne, izvršne i sudske moći. Ovaj pojam obuhvata sve aspekte javne uprave i formulaciju i sprovođenje politika na međunarodnom, nacionalnom, regionalnom i lokalnim nivoima. Koncept takođe obuhvata brojne aspekte građanskog društva, uključujući javna tijela i lokalne savjete i aktivnosti organizacija poput političkih partija, sindikata, profesionalnih ili privrednih udruženja, organizacija civilnog društva, organizacija zasnovanih u zajednici i drugih organizacija koje se bave javnim i političkim životom⁴⁵.

Turska nema zakon o rodnoj ravnopravnosti, iako je nedavno Turska uspostavila parlamentarnu Komisiju o jednakim pravima žena i muškaraca, koja će možda otvoriti put za usvajanje zakona o rodnoj ravnopravnosti. Izvor: UNDP Turska.

Za više informacija o izvještaju iz sjenke vidi: www.wwhr.org/images/shadowreport.pdf i <http://www.stopvaw.org/Turkey.html>. Za kompletan tekst izvještaja iz sjenke, vidi: <http://www1.umn.edu/humanrts/iwraw/resources.html>.

UN Komitet o ukidanju diskriminacije žena, zaključni komentari: Turska (2005), CEDAW/C/TUR/CC/4-5, <http://www.undp.org.tr/GenderinDevelopmentDokuments/CEDAW-CC-TUR-0523813E.PDF>.

Članom 7 (politički i javni život) utvrđuje se da „sve države članice koje ratifikuju Konvenciju preduzimaju sve odgovarajuće mjere ukidanja diskriminacije žena u političkom i javnom životu zemlje, a posebno su dužne da osiguraju, pod jednakim uslovima kao i muškarcima, pravo žena da:

(a) glasaju na svim izborima i javnim referendumima i da budu birane u sva tijela koja se biraju putem javnih izbora;

(b) učestvuju u kreiranju i sprovođenju vladine politike i da zauzimaju rukovodeće položaje i obavljaju sve javne funkcije na svim nivoima vlasti;

(c) učestvuju u radu nevladinih organizacija i udruženja koja se bave javnim i političkim životom u zemlji. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>.

UN Komitet za ukidanje diskriminacije žena, CEDAW, Opšta preporuka br. 23 (16. sjednica, 1997) <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23>.

U oktobru 2007.g, u velikoj mjeri nastao kao rezultat lobiranja od strane organizacija civilnog društva u Kirgistanu, novi član 13 Ustava usvojen je obezbjeđujući ženama i muškarcima jednaka prava i slobode i jednake mogućnosti. Ovaj član je primijenjen u novom izdanju Izbornog zakonika Kirgistana koji je uveo rodne kvote na izbornim listama političkih partija koje su učestvovala na parlamentarnim izborima. Kao rezultat, na nacionalnim izborima u decembru 2007.g, 23 žene poslanice (26,6 odsto) izabrane su u Parlament Kirgistana. Uz ratifikaciju od preko 30 međunarodnih konvencija, uključujući CEDAW i njen Fakultativni protokol, i široku lepezu domaćeg zakonodavstva, temelju za rodnu ravnopravnost čvrsto su uspostavljeni u prvoj deceniji nezavisnosti Kirgistana⁴⁶.

U Ukrajini jednako pravo glasa zagarantovano je Ustavom, zabranjujući privilegije ili ograničenja kandidatima po osnovu rase, boje kože, političkih, vjerskih ili drugih opredjeljenja, pola, etničkog ili društvenog porijekla, mjesta boravka, jezika i drugih osobina. Zakoni poput Zakona o izboru članova Parlamenta Ukrajine (Član 3) i Zakona o izboru članova parlamenta Autonorne Republike Krim, šefovalokalnih savjeta, seoskih, opštinskih i gradskih (Član 4) propisuju jednako pravo glasa. Zakon o garantovanju jednakih prava i mogućnosti za žene i muškarce iz 2005.g. pruža pravne garancije na jednaka prava i mogućnosti ženama i muškarcima, zabranjuje rodnu

diskriminaciju, i omogućava primjenu posebnih privremenih mjera za postizanje rodne ravnopravnosti. Državni Program o obezbjeđivanju rodne ravnopravnosti u ukrajinskom društvu do 2010.g. uključuje jednu tačku koja se odnosi na pripremu i uvođenje amandamna na Izborni zakon da se uvedu kvote. Međutim, do sada, ukrajinski zakonodavni okvir ne obezbjeđuje bilo kakve posebne mjere za ostvarivanje rodne ravnopravnosti u oblasti političke zastupljenosti jer naponi da se uvede sistem kvota nijesu podržani od strane parlamenta.

Izborni zakoni ne podržavaju uvijek učešće žena u politici. Izborni sistem u Bosni i Hercegovini je bio zasnovan na kvotama 1998.g. Situacija iz 1998.g. bila je poboljšanje u poređenju sa izborima održanim 1990. i 1996.g kada nije bilo kvota. Problem se javio kada su uvedene otvorene liste na izborima 2002.g, kada nije dovoljno podrške pruženo kandidatkinjama. Nijesu imale prostora u medijima i nijesu bile promovisane na odgovarajući način od strane njihovih političkih stranaka. Ovaj problem nije bio samo pitanje kvota ili lista, već nedostatak prostora datog ženama u okviru političkih partija, u medijima i manjak povjerenja u žene političarke u tranzicionom i post-konfliktnom periodu ⁴⁷.

U Bosni i Hercegovini, od izbora održanih 2002.g. primjetan je pad procenta žena izabranih u vladinim organima, ali je sistem kvota pomogao da se

⁴⁶UN Komitet za ukidanje diskriminacije žena, Zaključni komentari: Kirgistan, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw30/KyrgyzstanCC.PDF>.

⁴⁷Razgovarano na UNDP okruglom stolu 'Žene i upravljanje u istočnoj Evropi i CIS državama,' 11. novembra 2008, Sarajevo/Bosna & Hercegovina

doprinese stvaranju povoljnije klime za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Ženske grupe za zagovaranje rade sa različitim vladinim organima poput Odbora za ljudska prava pozivajući na usklađivanje sistema kvota sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i primjenu posebnih mjera u kombinaciji sa ustavnim kvotama kako bi se postigla veća zastupljenost žena u svim zakonodavnim i izvršnim organima. Glavni izazov za učešće žena na izborima u Gruziji, 2008.g, bio je taj što su Ustav i Ujedinjeni izborni zakonik promijenili izbornu administraciju, pravila kampanje i procedure za žalbe i pritužbe. Noviz Izborni zakonik osujetio je šanse žena da budu izabrane u parlamentu: smanjio je ukupan broj članova/ca parlamenta, čime je ženama ostavljena manja šansa da zauzmu mjesta na vrhu partijskih lista. Takođe, u izbornim jedinicama sa jednim mandatom, žene imaju manje mogućnosti da učestvuju na izborima. Na parlamentarnim izborima održanim 2008.g. u Gruziji, svi gore pomenuti aspekti, zajedno sa rastućim političkim faktorima (opozicione stranke su bojkotovale novi parlament), uzrokovali su pad u broju poslanica sa 10 na 6 odsto.

Ostvaren je pad uprkos važnim kampanjama o rodnoj ravnopravnosti i upravljanju koje su podržane od strane organizacije World Vision Gruzije (eng. World Vision) i finansirane od strane Evropske unije i Savjeta Evrope. Ove kampanje imale su za cilj da podstaknu žene da glasaju na nacionalnim izborima 2008.g. Prema mišljenjima stručnjaka, razosi nedovoljne zastupljenosti žena na izborima 2008.g.

bili su višestruki, i većinom povezani za nedostatak stimulišućeg normativnog okvira kao i nedostatak primjene mjera uvođenja rodno osviještenih politika (eng. gender mainstreaming policies) u političke partije.

ZAKONODAVSTVO O RODNO ZASNOVANOM NASILJU

Kao što je navedeno u Poglavlju I, primjena zakona sa ciljem prevencije rodno zasnovanog nasilja od ključnog je značaja za obezbjeđivanje pozitivne sredine za ostvarivanje rodne ravnopravnosti i prevazilaženje određenih prepreka za učešće žena u politici, poput psihičkog i fizičkog nasilja sa kojim se mogu sresti žene u politici. Rodno zasnovano nasilje je regulisano ili zakonima o rodnoj ravnopravnosti ili zakonima kojima se cilja na rodno zasnovano nasilje⁴⁸. Ovaj region posvetio je značajnu pažnju obezbjeđivanju pravne i socijalne zaštite žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Odgovori vlada su bili ključni za pružanje podrške ženskim pravima i zaštiti žena od nasilja.

15. novembra 2001.g, Parlament Ukrajine usvojio je Zakon o prevenciji nasilja u porodici. 26. aprila 2003.g, Kabinet ministara izdao je uredbu pružajući mogućnost za pokretanje procedure za razmatranje i revidiranje izjava o djelima ili prijetnjama porodičnog nasilja (Uredba br. 616)⁴⁹.

⁴⁸ Primjer za prvi scenario je slučaj Kirgistan; primjer za drugi slučaj je primjer Ukrajine. Za više detalja vidi kasnije dijelove ovog segmenta.

Terminologija i koncepti– Pravo Evropske unije u oblasti ravnopravnosti polova

Ravnopravnost žena i muškaraca zaštićena je Ugovorom Evropske zajednice i pravom Evropske unije. Države članice Evropske unije dužne su da slijede demokratske principe i brane ljudska prava, naročito ona koja se tiču prava i mogućnosti žena i muškaraca. Države članice EU slijede direktive EU u okviru tzv. *acquis communautaire* (termin koji se koristi u pravu Evropske unije i odnosi se na ukupne pravne tekovine Evropske unije) uključujući i one koje se odnose na postizanje ravnopravnosti između muškaraca i žena.

Evropsko pravo se dijeli na primarne izvore prava, kojima je uspostavljena Evropska zajednica (Ugovor) i sekundarne izvore prava, koji proizilaze iz ugovora (direktive i regulative). Postoji takođe i meko pravo, koje usvaja EU, kojim se rukovode nacionalne politike sadašnjih država članica u oblasti zapošljavanja, socijalnih pitanja i ravnopravnosti polova.

Rodno pravo Evropske unije odnosi se na ogroman broj evropskih zakonskih tekstova posvećenih ravnopravnosti između muškaraca i žena. Sastoji se od različitih odredbi ugovora, direktiva o pristupu zapošljavanju, jednakoj plati, zaštiti materinstva, porodijskom odsustvu za očeve, socijalnoj sigurnosti i radnoj socijalna sigurnosti, teretu dokaza u slučajevima diskriminaciji samozapošljavanja. Politike i zakonodavstvo EU o ravnopravnosti između muškaraca i žena dio su paketa, koji države kandidati usvajaju prije ulaska u EU.

Članovi 2, 3, 13 i 141 integrisani u Ugovor iz Amsterdama, koji je usvojen 1997.g, stvorili su pravni osnov za akciju i obavezu da se promoviše ravnopravnost. U skladu sa članovima 2 i 3 EZ ugovora (ravnopravnost polova i rodno osvijestene politike) kao i člana 141 (ravnopravnost između žena i muškaraca u oblasti zapošljavanja) i član 13 (diskriminacija po osnovu pola i drugi vidovi diskriminacije na radnom mjestu i van njega), cilj je ukidanje neravnopravnosti i promovisanje ravnopravnosti između muškaraca i žena čicom Evropske zajednice.

U pogledu političke zastupljenosti, još uvijek ne postoji odredba u Evropskim ugovorima za paritetnu demokratiju (50/50 zastupljenost muškaraca i žena) ili ravnopravne zastupljenosti žena i muškaraca u odlučivanju. Ipak, rodno pravo EU pruža jedan važan primjer pravne i institucionalne prakse za čitav region, naročito u oblasti zapošljavanja i zanimanja i za one države koje su trenutno u procesu pristupanja EU.

Zakonom se nasilje u porodici definiše kao svaka namjerna radnjakoju je počinio član porodice prema drugom članu porodice, čime se krše ustavna prava i slobode člana porodice kao građanina/ke i ugrožava njeno/njegovo psihičko, mentalno ili moralno zdravlje ili razvoj djeteta. Definicija pojma seksualno uznemiravanje po prvi putse našla u zakonodavstvu Ukrajine u Zakonu o obezbjeđivanju jednakih prava i mogućnosti ženama i muškarcima, koji je stupio na snagu 1. januara 2006. Ipak, svijest javnosti o pravnom okviru u oblasti rodne ravnopravnosti i dalje je niska. Prema jednom istraživanju među Ukrajinicima sprovedenom 2007.g, 61 odsto ispitanika/ca nikada nije čulo za Zakon o obezbjeđivanju jednakih prava i mogućnosti ženama i muškarcima, i samo 5 odsto ispitanika/ca bilo je upoznato sa sadržajem zakona⁵¹.

Član 4 Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine definiše pravno značenje pojmova: rod, nasilje po osnovu spola, uznemiravanje i seksualno uznemiravanje. U članu 17 ovog zakona, „zabranjuje svaki oblik nasilja u privatnom i javnom životu po osnovu pola“. Pravni okvir za borbu protiv nasilja u porodici unaprijeđen je u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj 2005.g. Agencija za ravopravnost polova Bosne i Hercegovine, zajedno sa entitetskim Gender centrima i organizacijama civilnog društva, izradila je nacrt državne

Strategije za borbu protiv nasilja u porodici. Ovaj nacrt dostavljen je Savjetu ministara na odobrenje. Seksualno uznemiravanje zabranjeno je zakonom, ali i dalje ostaje kao ozbiljan problem koji stanovništvo jedva da razumije. Krivični zakonik kažnjava polni odnos sa nemoćnim osobama, maloljetnicima i polni odnos zloupotrebom pozicije. Mehanizmi za sprječavanje nasilja po osnovu pola tek treba da budu razvijeni⁵².

Vlada Poljske pripremila je program za sprječavanje nasilja u porodici, koji je nazvan „Protiv nasilja – Obezbiјedi jednake šanse“, koji je sproveden uz podršku UNDP-ja kasnih 1990-tih. Program je imao za cilj da uspostavi sveobuhvatan sistem pomoći žrtvama porodičnog nasilja. Vladino Vrhovno tijelo takođe je izradilo Zakon o sprječavanju nasilja u porodici, kao samostalnu regulativu koja je pripremljena sa ciljem povećanja zaštite žrtava nasilja. Ovaj zakon je usvojen u parlamentu 29. jula 2005.g. Nacionalni program za sprječavanje nasilja u porodici usvojen je 25. Septembra 2006.g⁵³. Nacionalni program ima za cilj da koordinira naporima i obezbijedi interdisciplinarni pristup sprječavanju nasilja u porodici. Nacionalni program će imati koristi od evaluacije, pri čemu organi zaduženi za njegovu primjenu imaju mogućnost da uvedu modifikacije i nova rješenja.

⁵⁰Prema ovom zakonu, seksualno uznemiravanje podrazumijeva radnje seksualne prirode, izražene verbalnim putem (prijetnje, ucjene, neprimjerene opaske) ili fizičkim (udaranje, tapšanje) koje ponižavaju ili vrijeđaju ljude. Zakonom se obavezuje poslodavac da preduzme mjere da se okončaju slučajevi seksualnog uznemiravanja. Ipak, zakonom nije definisano koje se tačno mjere moraju preduzeti, niti su jasno navedene institucije koje su nadležne u u slučaju kršenja.

⁵¹Vidi Kateryna Levchenko, *Žene i upravljanje: učešće u političkim procesima i žensko liderstvo u Ukrajini*. (eng. *Women and Management: Participation in Political Processes and Women's Leadership in Ukraine*). Predstavljeno na okruglom stolu UNDP-a: 'Žensko liderstvo i učešće žena u političkom životu Ukrajine', 6. novembar 2008.g, Kijev, Ukrajina: <http://europeandcis.undp.org/gender/gendermainstreaming/show/A40239DE-F203-1EE9-BE0F195553D2CDA9>.

⁵²Vidi Evropski Parlament, *Napomena o situaciji žena na Balkanu* (eng. *Note on the Situation of Women in the Balkans*), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&reference=A60435/2008>.

⁵³Rezolucija br.162/2006 Savjeta ministara u skladu sa članom 10 Zakona usvojenog 29. jula 2005.g. o sprječavanju nasilja u porodici.

Prvi gruzijski Zakon o nasilju u porodici, stupio je na snagu 9. juna 2006.g. U ovom zakonu, definicija nasilja u porodici prevazilazi fizičko nasilje i uključuje psihičko, ekonomsko i seksualno nasilje. Zakonom se, međutim, eksplicitno ne kriminalizije nasilje u porodici. Umjesto toga, počinioци nasilja u porodici gone se po osnovu postojećih krivično-pravnih odredbi, poput zabrana zlostavljanja i silovanja. Zakonom se dopušta sudu da izriče mjere zaštite u vidu sudskih naloga i sudskih zabrana kao i policiji da pruži direktnu zaštitu žrtvama nasilja.

U Turskoj, Institut za istraživanja u oblasti porodičnih pitanja u okviru Kabineta predsjednika vlade izjavio je da je nasilje u porodici jedan od najčešćih vidova nasilja nad ženama u Turskoj. Tradicionalni stavovi i koncepti porodice dodatno pogoršavaju problem nasilja u porodici. Ubistva iz časti su još jedan vid kršenja ženskih ljudskih prava. Seksualni napadi su, takođe, ozbiljan problem. Tradicionalni stavovi i neuspjeh da se adekvatno istraže slučajevi otežava situaciju ženama koje su žrtve silovanja. Novi turski Krivični zakonik uključio je savremene odredbe kojima se reguliše oblast ravnopravnosti polova i nasilja nad ženama. Kao rezultat toga, uspostavljena je parlamentarna komisija 2005.g, da bi istražila slučajeve ubistva iz časti i nasilja nad ženama i djecom, i identifikovala načine kako reagovati u ovakvim slučajevima. U julu 2006.g. objavljena je Komunikacija predsjednika Vlade 2006/17 o mjerama koje treba preuzeti da se spriječi nasilje nad djecom i ženama i ubijanje iz časti

U Kirgistanu, otmica mlade (kirg. jez. ala kachuu), koja podrazumijeva uzimanje mlade žene protiv njene volje od strane mladog muškarca u svrhu sklapanja braka bez njenog pristaka (tzv. nekonsenzualnog braka) i dalje je preovlađujuća pojava. Kidnapovanja se dešavaju u seoskim i gradskim područjima. Procjenjuje se da je do 1/3 od ukupnog broja etničkih Kirgižanki u Kirgistanu možda stupilo u nekonsenzualni brak kidnapovanjem mlade. Zakon o rodnoj ravnopravnosti Kirgistana primjenjuje se na članove porodice i rođake koji borave sa članom porodice (član 5) od kojeg trpe fizičko, psihičko, ili druge vidove nasilja⁵⁴. U 2004.g, Komitet CEDAW-a izrazio je zabrinutost zbog široko rasprostranjenog nasilja u porodici i zatražio je da mu se dostavi detaljan izvještaj o seksualnom nasilju nad ženama u narednom izvještaju Kirgistana. Komitet je izrazio snažnu zabrinutost da patrijarhalna tradicija i diskriminatorne prakse sve više dolaze do izražaja, naročito poligamija i kidnapovanje žena. Komitet je snažno izjavio da je ukidanje takvih diskriminatornih praksi i borba protiv stereotipa od ključnog značaja za ukidanje diskriminacije žena u društvu⁵⁵. U svojoj preporuci iz 2007.g, Komitet CEDAW-a izjavio je da zadržavanje patrijarhalnih struktura i opstanak kulturnih stereotipa i dalje otežavaju napredak žena⁵⁶. Komitet preporučuje pokretanje široke javne kampanje za podizanje svijesti protiv nasilja u porodici, posebno protiv kidnapovanja, i zatražio da država odmah počne sa primjenom zakona, koji kažnjava takve postupke.

⁵⁴ U članu 1 definisan je pojam nasilja u porodici, fizičkog nasilja u porodici, psihičkog porodičnog zlostavljanja i seksualnog nasilja u porodici. Članovima 23 i 24 utvrđuju su privremene mjere zaštite, odnosno sudske zabrane, i članovima 25 i 27 mjere zaštite u vidu sudskih naloga. Policija i sudstvo su nadležni za praćenje primjene zakona.

⁵⁵ See http://www.wilpf.int.ch/publications/CEDAW_Report_Jan_2004.html

⁵⁶ Rezolucija br.162/2006 Savjeta ministara u skladu sa članom 10 Zakona usvojenog 29. jula 2005.g. o sprječavanju nasilja u porodici.

IZAZOVI I KLJUČNA PITANJA

Iako su pravni instrumenti i institucionalni mehanizmi za promociju učešća žena u politici uspostavljeni, još dosta posla ostaje da se uradi na njihovom unapređivanju i primjeni zakona u praksi. U mnogim slučajevima, slabo sprovođenje zakona o ravnopravnosti polova, uključujući odsustvo odredbe za usklađivanje privatnog/poslovnog života, za posljedicu ima nisko učešće žena u političkim procesima. Veće učešće žena u parlamentu i drugim organima za donošenje odluka, zajedno sa njihovom snažnom zastupljenosti u organizacijama civilnog društva, potrebne su kako bi se osigurala odgovornost vlade prema zakonodstvu iz oblasti rodne ravnopravnosti. Politike usmjerene na promovisanje ravnopravnog učešća žena i muškaraca u procesima donošenja odluka treba da uzmu u obzir kompleksne ekonomske, finansijske i socijalne prepreke sa kojima se žene suočavaju. Pored diskriminatornih praksi, rodne politike takođe treba da uzmu u obzir i rodne stereotipe koji otežavaju pristup žena odgovornim i rukovodećim pozicijama. Ovo naročito važi u vremenima finansijske i ekonomske krize, što može povećati rodne nejednakosti. Privremene posebne mjere, kao što su zakonske kvote, mogu pomoći u ostvarivanju ravnopravnosti polova.

Izborni sistemi utiču na učešće i zastupljenost žena. Političke stranke i nacionalne parlamente u regionu treba ohrabriti da uključe više žena i unaprijede zastupljenost žena i muškaraca na izbornim listama, i među kandidatima za izborne funkcije.

Nasilje nad ženama u političkoj areni je izazov koji umanjuje sposobnosti žena da uđu u politiku. Ono može poprimiti širok niz oblika, i fizičkog i psihičkog nasilja. Obim takvog nasilja je daleko od toga da je u potpunosti dokumentovan. Institucije su u obavezi da spriječe rodno zasnovano nasilje, kako u političkom životu tako i šire.

Zakoni o ravnopravnosti polova postoje, ali zahtijevaju više sredstava, bolju primjenu i adekvatnije politike koje uvažavaju nacionalne potrebe kao i pažljivo razmatranje i praćenje u parlamentu. Pored toga, potrebno je uvođenje rodno osviještenih politika na svim nivoima. Ne samo vlada, već političke partije i organizacije civilnog društva, mediji i obrazovne institucije treba zajedno da rade na primjeni zakona o ravnopravnosti polova.

Izborni zakoni: Izborni zakoni su na snazi, ali treba da budu usklađeni sa zakonima o rodnoj ravnopravnosti u skladu sa Konvencijom o eliminisanju diskriminacije žena i da se radi na ostvarenju Cilja 3. u okviru Milenijumskih razvojnih ciljeva - promovisanje ravnopravnosti polova i osnaživanje žena.

Zakoni o političkim partijama: djelotvornije zakonodavstvo o učešću žena u političkim strankama je potrebno - uključujući privremene posebne mjere – da bi žene prevazišle prepreke koje im stoje na putu ženskog liderstva.

Zakoni o rodno zasnovanom nasilju su ključni za ostvarivanje rodne ravnopravnosti i prevazilaženje određenih prepreka za učešće žena u politici.

Pravo Evropske unije o rodnoj ravnopravnosti pomaže u uspostavljanju snažnije kulture svijesti o ravnopravnosti polova, kroz zakonodavstvo o usklađivanju privatnog/poslovnog života kao i uvođenje ekonomskog pariteta u primarnim i sekundarnim izvorima prava. U velikoj mjeri uticalo je na aktivnosti u oblasti rodne ravnopravnosti u ECIS regionu.

II.2. MEHANIZMI I STRATEGIJE ZA PROMOCIJU UČEŠĆA ŽENA U POLITICI

Jedan broj zemalja u regionu razvio je uspješne strategije za povećanje učešća žena u politici. Ove strategije zahtijevaju više podrške od vlade i finansirajućih institucija. Kvote, proporcionalna zastupljenosti, mjere za jačanje položaja žena u političkim strankama, formiranje političkih stranaka žena, formiranje ogranka žena u strankama, kao i podsticanje trans-stranačkih saveza (prim. prev. savezi koji okupljaju žene iz različitih političkih partija) pokazali su se kao važne strategije za promovisanje učešća žena u politici.

KVOTE I PROPORCIONALNA ZASTUPLJENOST

Kvote za poboljšanje zastupljenosti žena se sve češće sprovode. Rodne kvote obezbjeđuju ženama da čine jedan određeni broj ili procenat članova određenog tijela, bilo da se radi o listi kandidata, parlamentarnoj skupštini, odboru ili vladi. Postoje različiti tipovi kvota, pri čemu je glavna razlika između zakonske i ustavne kvote, s jedne strane, i dobrovoljnih partijskih kvota druge strane. Zakonske i ustavne kvote su zasnovane na zakonskim odredbama, zvanično zahtijevajući od svih političkih subjekata koji učestvuju u izborima da ih jednako primjenjuju.

Dobrovoljne partijske kvote utvrđene su od strane političkih partija, u cilju garantovanja kandidovanja određenog broja ili procenta žena.

Kvota se mogu primijeniti u procesu kandidovanja ili mogu biti zasnovane na rezultatima, kao što su kvote koje zavise od broja mandata koje je stranka osvojila. U cilju boljeg razumijevanja tipova najdjelotvornijih kvota, njihovu upotrebu treba razmotriti u kontekstu izbornog sistema⁵⁷. Najdramatičnija poboljšanja u regionu dogodila su se kada su vlade donijele zakone koji podržavaju žene na izborima ili na partijskim listama i koji su dali ženama jednaku vidljivost na kandidatskim listama i uz pomoću kvota sistema.

Kvota mogu biti presudne za povećanje učešća žena u politici. Međutim, one takođe mogu biti sporne. Jedan broj ljudi dovodio je u pitanje sposobnost kvota da obezbijede povećanje broja kvalifikovanih ženskih kandidata. U ECIS regionu, kvote su se pokazale od ključne važnosti za poboljšanje političkog učešća žena, naročito kada su bile praćene dodatnim aktivnostima koje utiču na povećanje razumijevanja javnosti privremenih posebnih mjera, kao što su kvote, kao neodvojivi dio napora usmjerenih na postizanje ravnopravnosti polova i demokratskog upravljanja.

U Poljskoj, kvote su se pokazale djelotvornim mehanizmom za povećanje broja žena u parlamentu. Izborima u Poljskoj, održanim 2001.g, prethodila je velika kampanja za povećanje učešća žena koja je rezultirala povećanjem sa 13 na 20 odsto.

Uspjeh je ostvaren uglavnom usljed tri faktora: 1) Tri partije su garantovale zastupljenost najmanje 30 odsto žena na izbornim listama, 2) Na izborima je više ljevičarskih partija osvojilo većinu, nego desničarskih stranaka, pri čemu su ove druge u većoj mjeri težile da promoviraju tradicionalne rodne uloge; 3) Ženski lobi je dobio na snazi jer su organizacije civilnog društva radile sa političarkama da povećaju njihovu vidljivost među biračkim tijelom. Ove izbore obilježila je promjena u stavovima javnosti prema ženama u politici jer se javno mnjenje pomjerilo ka prihvatanju žena na rukovodećim položajima.

Najdjelotvornija strategija za povećanje broja žena u parlamentu bila je uvođenje kvota na listama kandidata. Ove kvote su primjenjivale političke partije, ne parlament. Prva grupa koja je primijenila sistem kvota na opštim izborima u Poljskoj bila je Unija rada (UP), koja je još 1993.g. odlučila da 30 odsto mjesta na listi na parlamentarnim izborima bude rezervisano za žene. Godine 2002, Unija rada i Savez demokratske ljevice (SLD) potpisali su Sporazum kojim su se obavezali da najmanje 30 odsto mjesta na listama kandidata rezervišu za žene. Godine 2000, Savez je izmijenio svoj dokument da bi garantovao minimum 30 odsto mjesta za oba pola, kako među potencijalnim kandidatima/kinjama, tako i na kandidatskim listama. Sličan princip ustanovio je Savez demokratske ljevice u svom konstitutivnom dokumentu – Statutu partije (Član 16, paragraf 1 i 2). Kao rezultat toga, na kandidatskim listama koalicije SLD - UP za izbore 2001.g, bilo je zastupljeno više od 36 odsto žena, iako je u pojedinim izbornim

⁵⁷See <http://www.iknowpolitics.org/en/taxonomy/term/5>

okruzima udio žena bio manji od 30 odsto. Međutim, treba napomenuti, da je među prvih pet mjesta na listi koalicije bilo samo 17 odsto žena. Na tim izborima, mandate koalicije osvojilo je 161 poslanik i 55 poslanica (50 iz Saveza demokratske ljevice i 5 iz Unije rada), ukupno 25 %.

Od 2008. g, poljska vladajuća stranka nije uvela sistem kvota. Međutim, prije izbora održanih u 2007.g, usvojena je rezolucija koja nalaže da žena mora zauzimati jedno od prva tri mjesta na svakoj listi kandidata. U praksi, 34 od 41 izbornog okruga su primijenila ovo pravilo, a tri druga su ženu postavila na četvrto mjesto na listi kandidata. Strategija se pokazala uspešnom i žene su zauzele 21 odsto mjesta na kandidatskim listama, i činile su 23 odsto članica u poslaničkom klubu u parlamentu. Samo je Partija zelenih 2004.g, usvojila sistem pariteta za izbore u stranačkim organima i u sastavu kandidatske liste: na izborima 2004.g, na kandidatskim listama Partija zelenih za unutarstranačke izbore i opšte izbore naizmjenično su se smjenjivala imena žena i muškaraca, pri čemu su ženama dodjeljivana neparna mjesta na listi, tako da je uvijek žena bila na prvoj poziciji na kandidatskoj listi. Međutim, na izborima 2004.g, Partija zelenih nije osvojila minimalni procenat glasova neophodnih za ulazak u parlament.

Jedan broj autora dovodi sumnju sistem kvota, tvrdeći da je ženama koje su bile povezane sa organizacijama civilnog društva bilo veoma teško da se nađu na listama nakon uvođenja kvota. Političke stranke su najčešće birale žene koje nijesu imale nikakve veze sa organizacijama civilnog društva⁵⁸.

U Kirgistanu je porastao broj žena poslanica u parlamentu u 2000.g, zbog uvođenja stranačkih lista. Iako ukupan broj izabranih žena poslanica nije bio značajan - ukupno šest žena osvojile su mandate u dvodomnom parlamentu, od čega su tri ušle u parlament po osnovu partijskih lista. Ovakvi rezultati, podstakli su organizacije civilnog društva da se zalažu za uvođenje proporcionalnog sistema, kao sistema koji najviše pogoduje učešću žena. Međutim, ovaj sistem ukinut je ustavnim reformom iz 2003.g.

U 2005. g, po novom Ustavu, političke partije ponovo su imale priliku da nominuju kandidate/kinje za parlament. Političke partije kandidovale su samo devet žena u parlamentu (od 38 poslanika), što je činilo oko 20 odsto od ukupnog broja kandidata. Od 38 kandidatkinja, nijedna nije osvojila mjesto u parlamentu 2005. g. Iz ovoga je postalo jasno da je bilo potrebno uvesti privremene posebne mjere za prevazilaženje de facto isključivanja žena iz parlamenta.

Organizacije civilnog društva lobirale su za ustanovljavanje privremenih posebnih mjera kako bi se osiguralo učešće žena u politici⁵⁹. Kao rezultat toga, sljedeće mjere su realizovane: predstavnik Predsjednika o rodnom pitanju imenovan je u parlamentu (2005); Predsjednička uredba kojom se uređuje da najmanje 30 odsto žena bude zastupljeno u javnoj upravi usvojena je (2006); princip rodne ravnopravnosti u upravljanju trebalo je da bude uključen u nacionalne strategije razvoja; a kvote su uvedene (za grupe koje su bile nedovoljno zastupljene - žene, omladina i etničke manjine) na parlamentarnim izborima

⁵⁸ Malgorzata Fuszara, *Kobiety w polityce [Žene u politici]*, Warszawa 2007.

⁵⁹ Women Watch, *Učešće žena u Kirgistanu: Analiza parlamentarnih izbora 2005.g. iz rodne perspektive i specifičnosti ženskih NVO-a*, 2005.g. (eng. *Women's Participation in Kyrgyzstan: Analysis of Parliamentary Elections 2005 from a Gender Perspective and Specifics of Women NGOs*, 2005.)

na osnovu partijskih lista (svako četvrto mjesto na listi). Ostvaren je veliki uspjeh: oko 27 od 90 žena izabrano je u parlament u decembru 2007.g, što je najveći broj među zemljama Centralne Azije. Prije 1989.g, Bivša Socijalistička Federativna Republika Bosna i Hercegovina imala je sistem rezervisanih mjesta za žene zvaničnike. Žene su činile 27 odsto (tokom 1980-ih) članstva Komunističke partije. Takođe su bile dobro zastupljene u drugim političkim organizacijama, poput Socijalističke lige (50 odsto) i sindikata (35 odsto). Zbog sistema rezervisanih mjesta koji je usvojila Komunistička partija da bi podržala zastupljenosti žena u 1986.g, žene su činile 24,1 odsto članova Skupštine naroda Republike Bosne i Hercegovine i 17,3 odsto članova lokalnih ili opštinskih parlamenata.

Na prvim slobodnim višestranačkim izborima održanim ranih 1990-ih, gubitak rezervisanih mjesta na ovim izborima rezultirao je nestankom žena iz izabranih političkih organa i državnih institucija. Od 240 izabranih predstavnika/ca u Skupštini naroda Republike Bosne i Hercegovine, bilo je samo sedam žena (2,9 odsto). U skupštinama opština, žene su osigurale 315 od 6,299 mjesta (5 procenata)⁶⁰.

Ovo se nastavilo sve dok nije ustanovljen sistem kvota 1998.g. To je poboljšalo situaciju, ali uspostavljanje sistema

otvorenih lista, 2000.g. dovelo je do drastičnog smanjenja zastupljenosti žena u poređenju sa 1998.g. Samo tri žene (17 odsto) su izabrane u Predstavničkom domu Bosne i Hercegovine, nasuprot 39 muškaraca. Sličan nivo zastupljenosti žena postignut je i na nivou entiteta, kao i u skupštinama opština (od 17 do 18 odsto).

Naslučaju Bosne pokazalo se da su zatvorene liste veoma problematične za osnaživanje žena i njihovo učešće u politici. Isto tako, otvorene liste mogu dovesti do drastičnog smanjenja zastupljenosti žena kada u zemlji nema povoljnog, odnosno stimulišućeg okruženja za kandidatkinje. Glavna lekcija naučena iz bosanskog iskustva je da ako se uvodi sistem kvota, on mora biti praćen drugim mjerama, kao što su: podrška ženama u izbornim kampanjama, edukacija žena o tome kako da vode kampanje, podrška medijima da obrate više pažnje na kandidatkinje, kao i edukacija birača.

U Ukrajini, još uvijek nije usvojen sistem kvota. Zakon o obezbjeđivanju jednakih prava i mogućnosti ženama i muškarcima garantuje jednaka prava i mogućnosti za žene i muškarce u političkom životu, ali ne definiše kako da se primijene ove odredbe. Nikada nije inkorporiran u odgovarajuće zakonske instrumente, kao što je izborni zakonodavstvo. Nikakav poseban mehanizam za promovisanje žena i rodne ravnopravnosti kroz sistem kvota nije dogovoren⁶¹.

⁶⁰Besima Boric, *Primjena kvota: pravne reforme i njihova primjena u Bosni i Hercegovini*, Dokument predstavljen na međunarodnom institute za demokratiju i izbornu podršku (IDEA)/CEE Mreža za rodna pitanja, konferencija, Budimpešta, oktobar 2004.g. http://www.quotaproject.org/CS/CS_BiH-boric.pdf.

⁶¹Sprovedeno je istraživanje o kvotama koje je pokazalo određenu podršku među ukrajinskom javnosti. Vidi, Nacionalni univerzitet Kijeva-Mohyla Akademija, *Istraživanje o političkoj participaciji žena. Rodne kvote: Mišljenja i stavovi ukrajinskog naroda. 2005 - 2008. Informaciju obezbijedila Svetlana Oksamytna u djelu: Kateryna Levchenko, Žene i upravljanje: Učešće u političkim procesima i žensko liderstvo u Ukrajini, priređeno za okrugli sto UNDP-a: 'Žensko liderstvo i učešće žena u političkom životu Ukrajine, '6.novembar 2008, Kijev, Ukrajina* <http://europeandcis.undp.org/gender/gendermainstreaming/show/A40239DE-F203-1EE9-BE0F195553D2CDA9>.

Bilo je pokušaja da se sprovedu promjene uvođenjem rodne kvote, ali bez uspjeha. U 2006. i 2007.g. bio je pripremljen predlog zakona koji je mogao izmijeniti izborni zakon Ukrajine, na primjer, zahtjev da se kandiduje najmanje jedna osoba suprotnog pola u svakoj grupi od pet kandidata. Predlog zakona nije dobio podršku poslanika.

UKOVODSTVO POLITIČKIH PARTIJA

Širom regiona, političke partije ne promovišu često žene na rukovodeće položaje. Političke partije su ključne za obezbjeđivanje političkog učešća žena. Rad partija uređuje se iznutra i spolja, ponekad pravilima i propisima koji značajno utiču na ulogu žena. Spoljna pravila koja utiču na žene mogu uključiti rodne kvote i druge mehanizme odabira kandidata ustanovljenih kroz ustavne ili partijske zakone.

U mnogim slučajevima, partije regrutuju žene, angažujući ih u organizacionom radu, naročito u izbornim kampanjama. Međutim, žene se često prikazuju kao da imaju malo političkog znanja, političkog iskustva ili vještina.

To stvara nepovoljan ambijent za učešće žena u politici i rodnu ravnopravnost. Kao posljedica toga, mnoge žene su članice političkih partija, ali malobrojne su one koje su u stanju da zauzmu pozicije moći.

Bosna i Hercegovina ima veoma malo liderki u politici i na državnom i lokalnom stranačkom nivou. Široko je rasprostranjena praksa da se ključne odluke donose u političkim partijama, a ne u zakonodavnim i izvršnim organima, uz nametanje jake partijske discipline, koja u praksi često dovodi do marginalizacije žena.

Žene u politici u Kirgistanu čini nekoliko njih koje su zadržale svoje pozicije u nacionalnim partijama još iz doba bivših sovjetskih vremena, žene regionalne liderke koje su iskoračile da zauzmu mjesta upražnjena od strane muških kolega koji su se preselili na nacionalni nivo (koji se smatra prestižnijim), a zatim od 2005.g. nova lica koja su izglašana, ponekad i sa nedostatnim političkim iskustvom. Na posljednjim izborima, 90 odsto žena koje su se nalazile na izbornim listama političkih stranaka nijesu bile članice partija i bile su povremeno regrutovane na brzinu pred izbore, kako bi se ispunile obavezne kvote od 30 odsto za žene.

Preostali izazovi za Kirgistan su uticaj klanova i tradicionalno muško rukovodstvo koje može ovdjekovječiti autoritarne oblike vladavine i doprinijeti ponovnom pojavljivanju stereotipa⁶². Drugi izazov je nizak nivo institucionalnih i organizacionih kapaciteta kad su u pitanju lokalne ženske grupe. Karakteriše ih slabo umrežavanje među ženskim grupama na lokalnom nivou i nedostatak programa i politika usmjerenih na razvoj kapaciteta ženskog liderstva.

⁶²Anara Moldosheva, Nacionalni izvještaj Kirgistana o ženama i upravljanju, Biškeek, novembar 2008.

U Ukrajini, izazov u političkim partijama je taj što tradicionalne partije imaju različit pristup predlaganju kandidata za parlament. Na parlamentarnim izborima 2007.g, broj žena kandidatkinja kretao se od 39 procenata (Progresivna socijalistička partija Ukrajine) do 9 procenata (Seljački Blok Agrarne Ukrajine). Na poslednjim izborima, pet stranaka prešlo je cenzus od 3 odsto i ušlo u parlament. Partija regiona osvojila je većinu mjesta sa samo 11 odsto žena poslanika. Komunistička partija osvojila je najmanji broj mandata (17 odsto žena poslanika).

Žene liderke stranaka u Ukrajini se ne smatraju dijelom ženskog pokreta. Primjeri su Progresivna Socijalistička partija Ukrajine [na čelu sa Natalijom Vitrenko (Natalya Vitrenko)], Batkivshchyna stranka na čelu sa [Julijom Timošenkom (Yulia Tymoshenko), koja je istovremeno liderka bloka stranaka koji nosi njeno ime)], i Agrarna partija Ukrajine [na čelu sa Katerinom Vaščuk –(Katerina Vashchuk)]. Godine 2007, uspostavljene su Seljački blok agrarne Ukrajine [pod vođstvom Lidija Porečkine (Lidiya Porechkina)] i Partija Viche (Inna Bogoslovska). Pa čak i u partijama pod vođstvom žena, veoma mali broj žena je zastupljen na kandidatskim listama. Jedan od razloga za odsustvo žena parlamentarki je visok nivo predrasuda u izboru kandidata/kinja - proces u kojem žene nijesu u mogućnost da se takmiče sa muškarcima pod jednakim uslovima, zbog stereotipa, manjeg pristupa novcu, nedjelotvornim društvenim mrežama, kojima tradicionalno dominiraju muškarci.

Istraživanje sprovedeno u Turskoj među članovima/članicama političkih partija i parlamenata u okviru projekta "Povećanje učešća žena u politici i odlučivanju na lokalnom nivou", kao i istraživanje percepcije javnosti koje je sprovedeno među građanima pred opšte izbore 2007.g, naglasilo je teškoće u promovisanju žena na odgovornim položajima. Umjesto toga, uloge koje se daju političarkama replika su onih uloga koje su imale u kući i svojim zajednicama⁶³.

Istraživanje o percepciji javnosti ispitalo je stavove javnosti o uključenosti žena u politici u Turskoj. Istraživanje je pokazalo da bi razumijevanje percepcije javnosti po pitanju učešća žena u politici moglo biti odlučujuće na opštim izborima 2007.g, naročito za one stranke koje nijesu dobile potreban minimalan procenat glasova.

Slijede glavni nalazi istraživanja:

-Sedamdeset - sedamodsto ispitanika/ca izjavilo je da je najvažniji razlog zašto su žene zastupljene u malom broju u politici taj što "ženama nije data šansa". Trideset-dva (32)odsto ispitanika/ca je izjavilo da bi voljeli da se poveća broj žena u politici;

-Dvadeset pet (25)odsto birača bi svoj glas opredijelilo za stranku koja ima veći broj kandidatkinja u poređenju sa ostalim političkim partijama;

⁶³KADER. Učešće žena u politici i njihovo vođstvo u istočnoj Evropi i nezavisnim državama Komonvelta, Ankara, oktobar 2008.

Za više informacija o aktivnostima jačanja učešća žena u politici u Turskoj, vidi: <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=86>.

-Šesnaest (16)odsto građana/ki koji su glasali na opštim izborima 2002.g. izrazili su nezadovoljstvo stavovima partija koje su podržali a koji su se tičali pitanja ravnopravnosti i prava žena⁶⁴.

Kroz istraživanje, otvoreno se počelo razgovarati o izazovima na putu učešća žena u politici i po prvi put ova tema je u velikoj mjeri bila široko zastupljena u predizbornom procesu.

ŽENSKI OGRANCI POLITIČKIH STRANAKA

Ženski ogranci političkih stranaka imaju za cilj da ujedine žene članice unutar partije. Oni mogu biti važna tijela za žene da izvrše veći uticaj na partijske platforme i podstaknu učešće žena u politici. Uspostavljanje ženskih organa unutar stranke zahtijeva stvaranje odgovarajućeg pravnog okvira i strukture, identifikovanje mogućnosti finansiranja, i dobro planiranu strategiju kako da regrutuju nove članice i zadrže postojeće⁶⁵.

U Kirgistanu žene čine 10 odsto visoko rangiranih partijskih lidera. U toku su pripreme, u političkim partijama, na kreiranju ženskih ogranka, kao odgovor na uvođenje rodni kvota u izborni sistem na osnovu partijskih lista.

Primjer iz Hrvatske: Socijaldemokratska partija Hrvatske

Socijaldemokratska partija Hrvatske nastala 1994.g, nakon spajanja nekoliko ljevičarskih partija. Na početku, žene su nailazile na otpor članova partije da uspostave ženski ogranak ili da se organizuju u okviru stranke. Međutim, do januara 1995.g, aktivistkinje su osnovale Forum žena SDP-a. Forum je postao dio unutrašnje stranačke strukture i bio je u skladu sa statutom partije koji je dopuštao ženama koje su zainteresovane za vrijednosti i rad foruma da postanu članice foruma, a da ne budu članice partije. Forum je održao niz seminara pod nazivom "Žene to mogu", po ugledu na žene u norveškim političkim strankama.

U početku, strategija je bila da se formiraju kancelarije u svakom mjestu gdje već postoji organak partije. U roku od dvije do četiri godine, gotovo 100 ogranka formirano je širom zemlje.

Strategija izgradnje kapaciteta i povećanja zastupljenosti žena u okviru partije bili su od suštinskog značaja za Forum kako bi se uticalo na nacionalni program i sprovele politike rodne ravnopravnosti nakon što partija formira vladu 2000.g. Kao vodeća partija u koalicionoj vladi, SDP je u velikoj mjeri bila zaslužna za postizanje zastupljenosti od 34 odsto žena u parlamentu 2000⁶⁶.

⁶⁴Vidi iKNOW Politics, *Konsolidovani odgovor o ženskim ograncima političkih stranaka*: http://www.iknowpolitics.org/files/consolidatedresponsewomenspartysection_iknow-politics.pdf.

⁶⁵See iKNOW Politics, *Consolidated Response on Women's Party Sections*: http://www.iknowpolitics.org/files/consolidatedresponsewomenspartysection_iknow-politics.pdf.

⁶⁶Odlomak Karolina Leaković, *Partijske kvote u Socijaldemokratskoj partiji Hrvatske*, Međunarodna IDEA, <http://iknowpolitics.org/en/node/3302>.

ISKLUČIVO ŽENSKÉ STRANKE

Bilo je nekoliko eksperimenata sa formiranjem isključivo ženskih stranaka u situacijama kada stranke u kojima preovlađuju muškarci ne uspiju da promovišu žene ili da na dnevni red postave pitanja rodne ravnopravnosti. Ženske stranke imaju za svrhu da promovišu potrebe žena, ali često se pokazalo da su privremenog karaktera i da ne mogu biti djelotvorne na duge staze.

Devedestih godina prošlog vijeka, nekoliko ženskih stranaka bilo je formirano u Ukrajini: Žene Ukrajine, Žene za budućnost, Partija solidarnost žena Ukrajine, i Partija hrišćansko-demokratskih žena. Jednu od njih predvodila je Valentina Dovženko, tadašnja ministarka za porodicu, omladinu i sport. Partija je učestvovala na izborima dva puta, ali nije dobila dovoljan broj glasova. Partiju solidarnosti žena Ukrajine predvodila je Valentina Gošovska, koja je zauzimala visoke pozicije u vladi (poslanica, pomoćnica ministra za odbranu, zamjenica šefa Savjeta za nacionalnu bezbjednost i odbranu). Međutim, iskustvo iz Ukrajine pokazuje da isključivo ženske stranke nijesu mogle osvojiti dovoljno podrške od birača.

Prva odluka od strane novoformirane Partije žena Gruzije bila je da pozovu na uvođenje kvota uoči parlamentarnih izbora u maju 2008.g, kada je Koalicija žena Gruzije uputila parlamentu 32 000 potpisa za podršku amandmanima na nacionalni izborni zakon. Stranka koju je, u martu 2008.g, osnovao Guguli Magradz, bivši poslanik i član Savjetodavne komisije za ravnopravnost polova, imala je 80 odsto žena i 2.700

članova/ca. Partija žena formirana je kao dio 'Izbornog bloka tradicionalista - Naša Gruziji i Partija žena,' što je bio savez nekoliko političkih stranaka. Ovaj blok kandidovao je jedna ženu na svakih pet kandidata.

Partija žena Gruzije zalaže se za unapređenje obrazovnih i društvenih mogućnosti za žene, radeći na podizanju političke svijesti lokalnih zajednica među ruralnim i urbanim biračima, kao i za stvaranje prostora za žene da zauzmu pozicije odgovornosti i moći unutar partije.

U Kirgistanu, takođe, imamo jedan broj primjera ženskih stranaka, uključujući Žensku demokratsku stranku (iz 1994.g, preimenovana u 2005.g. u Demokratsku stranku žena i omladine, Nova snaga) i Stranka žena El-Ene (2000), što doslovno znači: majka naroda. Pored toga, žene liderke osnovale su: El Muras (Narodno nasljeđe 2002), Sporazum (2002) i Komunističku partiju Kirgistana (2000). Na parlamentarnim izborima 2000.g, Demokratska stranka žena osvojila je dva mjesta u Zakonodavnoj skupštini. Jedna od dvije poslanice - gospođa Toktokan Borombaeva - postala je snažna zagovornica dva važna zakona o ravnopravnosti polova - „Zakon o državnim garancijama za jednaka prava i mogućnosti za muškarce i žene” i „Zakon o socijalnoj i pravnoj zaštiti od porodičnog nasilja,” koji su usvojeni u parlamentu 2003.g.

TRANSPARTIJSKI SAVEZI ŽENA

Još jedna strategija u nekim državama regiona usmjerena na povećanje učešća žena u politici bilo je formiranje transpartijskih saveza (saveza čiji su članovi bili pripadnici/ce različitih stranaka) najčešće uz podršku i doprinos organizacija civilnog društva.

Akcionni plan Gruzije za unapređenje socijalnog, ekonomskog i političkog osnaživanja žena uključivao je formiranje poslaničke grupe žena, pripadnica različitih političkih partija. Parlamentarni klub žena u parlamentu Gruzije osnovan je u junu 1997.g. Klub je posebnu pažnju posvetio ulozi žena u mirovnim procesima na Kavkazu i problemu nezbrinute djece. Okosnica Parlamentarnog kluba žena bio je Konsultativni savjet, koji su činile žene zaposlene u izvršnoj vlasti, bivše poslanice, poslanice u savjetima autonomnih republika i odbornice u lokalnim samoupravama, kao i liderke organizacija civilnog društva. Ovo se pokazalo kao odličan primjer saradnje između zakonodavne i izvršne grane vlasti i nevladinog sektora.

U Poljskoj je formirana Parlamentarna grupa žena 1991.g, sa ciljem da ujedini žene iz različitih političkih partija. Grupa je bila pogonska snaga promjena, naročito u početku. Prema nekim stručnjacima, kasnije je, u izvjesnoj mjeri, izgubila svoju reputaciju kao grupe izdignute "izvan partijskih linija razdvajanja". Grupa je postajala manje vidljiva, postepeno se udaljavala od organizacija civilnog društva. Upravo će to i predstavljati izazov za grupu, da postane aktivnija u budućnosti, posebno da se ponovo poveže sa organizacijama civilnog društva.

U Turskoj, ženski pokret je radio na uspostavljanju mreže ženakoju čine žene iz različitih političkih partija. To je dovelo do uspostavljanja Komisije jednakih mogućnosti u parlamentu u 2009.g.

Značajna mreža koja pruža podršku ženama u politici u centralnoj i istočnoj Evropi jeste Mreža centralne i istočne Evrope za jednakost polova (CEE Network) koja ima za cilj da se pozabavi pitanjem nejednakog napretka ka ostvarivanju ravnopravnosti polova u periodu tranzicije.

Ciljna grupa Mreže su organizacije civilnog društva, žene poslanice, i liderke partija iz centralne i istočne Evrope. Mreža ima za cilj da uvede rodnu perspektivu u politiku jednake zastupljenosti, podrži posebne privremene mjere poput kvota, i pruži ženama mogućnost da povećaju svoje kapacitete u pogledu donošenja političkih odluka u partijama. I na kraju, ali ne manje važno, mreža promoviše uključivanje rod-nih pitanja u proces proširenja Evropske unije kroz zastupanje, formulisanje politika, postavljanje strategija i partnerstava.

Jedan veliki uspjeh Evropske mreže za rodnu ravnopravnost je njen program „Žene u politici“ sproveden u osam pristup-nih država – Estonija, Litvanija, Letonija, Mađarska, Slovenija, Republika Češka, Slovačka i Poljska – kako bi se osiguralo da žene zauzmu svoje mjesto u Evropskom parlamentu. Prosječan broj žena poslanica iz tih osam zemalja povećao se sa 14 procenata u bivšem Evropskom parlamentu na 29,5 procenata izabраних poslanica u sadašnjem Evropskom parlamentu, sa pet zemalja koje su dale svoj doprinos sa više

od 30 procenata (30,3 odsto): Slovenija (42 odsto) , Litvanija (38 odsto), Slovačka (33 odsto), Mađarska i Estonija (33 odsto). Od deset EU komesara (2004-2009), koje su žene, četiri dolaze iz Bugarske, Letonije, Litvanije i Poljske. U 2007.g, Mreža CIE počela je široko lobiranje za pan-evropsku kampanju o paritetu u zakonu zajedno sa Evropskim ženskim lobijem i Evropskim forumom za demokratiju i solidarnost.

Evropska mreža za rodnu ravnopravnost blisko sarađuje sa Ekspertskom grupom Evropske komisije o ženama u političkom odlučivanju, koja je uspostavljena u junu 2008.g. Ova visoko profilisana mreža na nivou EU pruža platformu za razmjenu dobrih praksi i uspješnih strategija za unapređenje rodnog balansa na pozicijama odlučivanja.⁶⁷

KLJUČNA PITANJA I IZAZOVI

Žene u političkim partijama suočavaju se sa brojnim izazovima. Na primjer, rijetka je promocija žena na više partijske pozicije, nemaju pristup finansiranju, ne privlače pažnju medija niti imaju društvenu podršku da se promovišu na određenu funkciju. Neki od razloga za njihovo isključivanje su sljedeći: patrijarhalna tradicija, staranje i obaveze u domaćinstvu koje se smatraju ženskim dužnostima, kao i psihički i fizički zahtjevi prebacivanja fokusa sa materinstva. Politike usmjerene na promovisanje ravnopravnog učešća žena i muškaraca u procesima donošenja odluka i njihovih stavova treba da se pozabave glavnim

uzrocima problema. Rodno osviještene politike promovisaće veće učešće žena u donošenju odluka kroz odgovarajuće politike i mjere, planove rodne ravnopravnosti, mentorstvo i ciljane obuke.

Drugi izazov je ubijediti političke partije da su osiguranje (pune primjene) ženskih prava i liderskih mogućnosti od ključnog značaja za demokratski razvoj, i da na taj način partije bolje integrišu mjere za ostvarivanje rodne ravnopravnosti u svojim strukturama ili platformama, ili oboje. Angažovanje muškaraca kao zastupnika i saveznika može takođe biti od ključnog značaja za efikasniju promociju učešća žena u politici.

Izazov je raditi na izgradnji političke kulture, naročito tokom predizbornih kampanja, da žene promovišu zajedno sa muškim kandidatima. Ključ je da se osigura da partijske liste poštuju sistem kvota jednom kada se ustanove, i da prevazilaze mogući minimum zastupljenosti žena koja je predviđena zakonom.

Šanse kandidata na izborima, bilo da se radi o ženskom ili muškom kandidatu, zavise u velikoj mjeri od političkih partija i koalicija. Partije i koalicije odlučuju o tome ko će biti na listi kandidata i na kom mjestu. Takvi ishodi zavise od načina na koji se biraju kandidati/kinje na listi. Stoga je važno ohrabriti političke partije da žene kandidate pozicioniraju visoko na partijskim listama i na odgovornim pozicijama.

Kvote i proporcionalna zastupljenost: Kada pogoduju izbornom sistemu i kada se pažljivo kontrolišu, kvote predstavljaju važan mehanizam za povećanje zastupljenosti žena. Treba nastaviti sa reformama za poboljšanje sistema kvota kroz bolju primjenu i, po potrebi, izmjene i dopune zakona zajedno sa sredstvima usmjerenim na podršku kandidatkinjama. Pored toga, treba promovisati svijest o važnosti pitanja ravnopravnosti polova za demokratsko upravljanje u parlamentima i vladama.

Bolja zastupljenost žena u partijama: politička kultura kojom dominiraju muškarci treba da se promijeni uvođenjem odgovarajućih mjera i politika, kao što su stranačke kvote, finansiranje i izgradnja kapaciteta žena kandidata i žena članica političkih partija.

Isključivo ženske stranke: Ova vrsta stranaka potrebna je u sredinama u kojima postoje snažne predrasude prema ženama u politici, ali ih treba posmatrati kao privremeni, i ne najefikasniji mehanizam za ostvarivanje ravnopravnosti polova na duge staze.

Ženski ogranci u partijama: mogu biti važni mehanizmi za vršenje većeg uticaja na partijske platforme i politike i podsticanje učešća žena u politici u cjelini.

Transpartijski savezi: ova strategija je veoma važna kako unutar tako i van parlamenta, za izgradnju kulture rodne ravnopravnosti u političkom životu, kroz odbore, saslušanja i dijalog. Uravnoteženost poslovnog/privatnog života: potrebno je obezbijediti bolju ravnotežu između privatnog i poslovnog života i u parlamentu i u vladi, da bi se žene ohrabrile da se kandiduju za rukovodeće pozicije i da se obezbijedi njihovo učešće.

II.3. PARTNERSTVA ZA POVEĆANJE UČEŠĆA ŽENA U POLITICI: ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA I MEDIJI

Aktiviranje organizacija civilnog društva u svrhu povećanja učešća žena u politici

Širom regiona, organizacije civilnog društva promovisale su ženske političke programe i pružale podršku kampanjama za žene. Organizacije civilnog društva rade na podizanju svijesti žena kandidatkinja promovišući ih u politici i javnom životu. Njihove kampanje dovode u pitanje stereotipe pokazujući da žene mogu da preuzmu leaderske uloge. Organizacije civilnog društva takođe proizvodi jake kandidatkinje. Onog trenutka

kada te žene preuzmu političke pozicije, organizacije civilnog društva mogu ih držati odgovornim. U tom smislu, organizacije civilnog društva deluju kao organizacije za nadzor, koje prate kako se zakoni o rodnoj ravnopravnosti i druge politike koje utiču na žene primjenjuju u praksi.

Organizacije civilnog društva obezbjeđuju umrežavanje, podršku i finansijsku pomoć. Takođe razvijaju kapacitete žena da podrže rodno-senzitivne politike. One pomažu kandidatkinjama da se suoče sa nevidljivim barijerama stvarajući neformalne mreže, na koje se političari najčešće oslanjaju. Takve mreže su od ključne važnosti u pružanju podrške ženama da uspostave ravnotežu između brojnih sati koje zahtijeva politički

rad sa zahtjevima porodice. Organizacije civilnog društva, takođe, pomažu rodnom osvješćivanju političkih lidera stranaka.

U Poljskoj se broj organizacija civilnog društva povećao munjevitom brzinom za vrijeme tranzicije, na preko 300 organizacija civilnog društva koje su registrovane u 2008. Većina ovih organizacija bavi se pitanjima rodne ravnopravnosti, iako bi možda mogle da se fokusiraju na specifična pitanja kao što su reproduktivna prava, trgovina ženama, nasilje, i pravnu pomoć. Organizacije civilnog društva uspješno su sarađivale sa vladom za vrijeme priprema Četvrte svjetske konferencije o ženama u Peking (1995). Radni aranžmani sa vladom institucionalizovani kroz Forum za saradnju vladine komisije za porodična i ženska prava i ženske nevladine organizacije. Forum je uspješno sarađivao sa Vladom u pripremi Nacionalnog akcionog programa za žene koji je sproveden poslije Pekinga. Forum je zatim svoj fokus premjestio na rad sa Parlamentarnom grupom žena, 2001.g, a saradnja je procvjetala kada je koalicija stranaka formirana na čelu sa Demokratskim savezom ljevice (SDL) uključujući i UP (Uniju rada). Organizacije civilnog društva blisko su sarađivale sa liderkama na uspostavljanju Kancelarije za ostvarivanje ravnopravnog statusa žena i muškaraca. U okviru Foruma, rukovodstvo se rotiralo kako bi se spriječilo da jedna organizacija monopolizuje Forum. Jedan izazov je što forum nema stalno vladajuće tijelo da bi se obezbijedila održivost. Nažalost, poslije izbora 2005.g, saradnja između Vlade i organizacija civilnog društva znatno je oslabila.

Godine 1995, na kraju rata u Bosni i Hercegovini, organizacije civilnog društva koje su se bavile pitanjima ravnopravnosti polova, društvenog razvoja, demokratije, ljudskih prava i mira postale su jedan dinamičan dio civilnog društva. Kao i u Poljskoj, odnosi

između organizacija civilnog društva i žena u političkim partijama i vlade se mijenjao. U početnoj fazi, nakon okončanja rata, bio je vidljiv aktivizam žena unutar i van vlade, sa fokusom na izgradnji institucija kako bi se obezbijedilo učešće žena u politici. Tokom 1998-2003, partnerstva su obilježila bliska saradnja između organizacija civilnog društva i vlade, što je rezultiralo donošenjem Zakona o ravnopravnosti polova, uvođenjem rodniha mehanizama, i usvajanjem Strategije za sprječavanje trgovine ljudima, i relativno visokom zastupljenošću žena u vladi. Sadašnju, nasuprot tome, karakteriše manje intenzivan i strateški orijentisan odnos između vlade i organizacija civilnog društva.

Organizacije civilnog društva odigrale su važnu ulogu u pružanju podrške i promovisanju žena na političkim listama. Što se tiče edukacije birača, odigrale su ključnu ulogu kontaktirajući birače koristeći kampanju od vrata do vrata. Organizacije civilnog društva su bile najjače kada su dobijale značajnu podršku od međunarodne zajednice. Povlačenje međunarodnih organizacija iz Bosne i Hercegovine, praćeno neuspjehom organizacija civilnog društva u Bosni i Hercegovini, zajedno sa neuspjehom organizacija civilnog društva da osiguraju održivo finansiranje, primoralo je organizacije da se fokusiraju na sopstveni opstanak, umjesto da neometano rade na postizanju ravnopravnosti polova. Međunarodne organizacije su pružale podršku organizaciji civilnog društva za vrijeme i nakon rata, ali nijesu stvoreni održivi mehanizmi finansiranja iz državnih izvora. Budućnost civilnog društva i dalje je nejasna. Osim toga, organizacije civilnog društva rijetko se upuštaju u učešće u javnim raspravama o ključnim pitanjima, kao što su izrada zakona ili politika koje bi mogle osnažiti žene, dijelom što nemaju vremena, a dijelom zbog toga što nemaju

Primjer Poljske: Izvještaj iz sjenke CEDAW-a u Poljskoj

Izvještaje iz sjenke koje su pripremala organizacije civilnog društva često su veoma važna protivteža zvaničnim izvještajima koje dostavlja Vlada. Glavna prednost pripremanja izvještaja iz sjenke je u tome što oni predstavljaju važne alternativne izvore informacija za međunarodne forume. Oni su u stanju da otkriju informacije koje nijesu dostupne u izvještajima vlade i pruže vrijedne uvide u zajednice koje su često predmet vladinih izvještaja. Nakon Pekinške konferencije, organizacije civilnog društva i dalje koriste mehanizme alternativnog izveštavanja za pozivanje vlasti na odgovornost po pitanju ispunjavanja obaveza koje proističu iz Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena.

U Poljskoj, na primjer, pisanje Izvještaja iz sjenke bilo je veoma vidljiva i podsticajna vježba. Tokom priprema za Pekinšku konferenciju, 1995.g, pripremljena su dva izvještaja iz sjenke: jedan su izradile organizacija civilnog društva i aktivistkinje, a drugi organizacije povezane sa anti-abortus pokretom. Ovaj drugi izvještaj bio je fokusiran na tradicionalnu ulogu žene kao majke i supruge, i naglašavao je da žene treba da izvuku zadovoljstvo i društveni prestiž iz ispunjavanja ovih uloga.

Ova dva nacrtala izvještaja istakla su snažnu polarizaciju između progresivnih ženskih organizacija i konzervativnih organizacija koje su često povezane sa rimokatoličkom crkvom, a koje ističu tradicionalne rodne uloge⁶⁸. Deceniju kasnije, kada je poljska vlada dostavila izvještaj o primjeni Konvencije u 2006.g, nekoliko organizacija civilnog društva (Federacije za žene i planiranje porodice, Pro Femina Udruženje, PSF fondacija ženskog centra, Centar za prava žena, La Strada Fondacija) podnijele su zajednički izveštaj u sjenci. Izveštaj je istakao nekoliko oblasti u kojima vlada nije uspjela da ispuni svoje obaveze kako je navedeno u Konvenciji. Kritične primjedbe sadržane u preporukama Komiteta poljskoj vladi poklopile su se sa preporukama forulisanim od strane organizacija civilnog društva.

kapaciteta za analizu socijalnih i ekonomskih efekata na dati zakon ili politiku. U Kirgistanu, organizacije civilnog društva koje se bave pitanjima ravnopravnosti polova i osnaživanja žena čine 20 procenata od 9,000 zvanično registrovanih nevladinih organizacija. Žene se nalaze na čelu preko 60 odsto svih nevladinih organizacija. Kao i u Poljskoj, organizacije civilnog društva u Kirgistanu fokusirale su se na pisanje izveštaja u sjenci⁶⁹ koje dostavljaju CEDAW-u koja je ratifikovana u Kirgistanu još 1997.g. Organizacije civilnog društva promovisale

su usvajanje zakona o rodnoj ravnopravnosti, uključujući i Zakon o obezbjeđivanju državnih garancijaza postizanje rodne ravnopravnosti (2003) i Zakono o socijalnoj i pravnoj zaštiti od nasilja u porodici (2003), koji su usvojeni nakon što su organizacije civilnog društva prikupile 30,000 potpisa. Takođe su bili inicijatori okupljanja u 2005.g, kada na parlamentarnim izborima nije izabrana nijedna žena (dijelom i zbog toga što je trijema ženama koje su bile izabrane, sud oduzeo mandate). Zajedno su usvojili Zajedničku platformu za akciju,

⁶⁸Informacija koju je obezbijedila Malgorzata Fuszarana Okruglom stolu o ženama i upravljanju: Učešće žena u politici i žensko liderstvo u Poljskoj, u organizaciji UNDP-a, 13. Novembar 2008.g.

koja je uspjela u uspostavljanju Specijalnog predstavnika predsjednika u Parlamentu Kirgistana (Jogorku Kenesh) o rodnoj ravnopravnosti. Od tada se primjenjuju posebne mjere za podršku rodne ravnopravnosti, koje su praćene konsultacijama na visokom nivou uključujući vladu, organizacije civilnog društva i multilateralu. Organizacije civilnog društva su takođe odgovorile na direktno kršenje ljudskih prava i prava žena. Posebno su djelovale kada su naponi da se legalizuje poligamija prijetili da dovedu u pitanje ustavnu odvojenost države i religije. Uz međunarodnu pomoć, grupa lokalnih ženskih NVO uspjela je da zaustavi ovu inicijativu.

Žene u Kirgistanu su razvile, širom zemlje, cijelu mrežu za napredovanje žena u politici pod nazivom "Žene to mogu". U 2008, Savez zakonodavne inicijative žena, koordiniran od strane Agencije za socijalne tehnologije, uspostavljen je sa ciljem da ojača koalicije kojese formirane tokom kampanje za promociju žena u politici u toku 2005-2008. Savez okuplja žene parlamentarke, zaposlene u državnim institucijama i nevladinim organizacijama.

Ove mreže i savezi formirani su u jednoj novoj tradiciji koja je bila nova Kirgistanu. Kao rezultat toga, oni još uvijek zavise od vanjske ekspertize i finansiranja. Oni uglavnom djeluju na nacionalnom nivou, dok su i dalje slabe mreže regionalnih i lokalnih žena, kako politički tako i finansijski. Više se može uraditi na polju izgradnje regionalnih i lokalnih inicijativakako bi se unaprijedilo učešće žena u politici na ovim nivoima, i kako bi se ojačale informativne i obrazovne kampanje usmjerene na mobilizaciju žena da se uključe u politiku na lokalnom nivou.

U Kirgistanu, kao iu Bosni i Hercegovini, organizacije civilnog društva oslanjale su se na tzv. "sendvič strategiju" da bi uticale na zakone o rodnoj ravnopravnosti, zbog čega lobiraju kod vlade da mijenjaju zakone usljed pritiska odozdo (organizacije civilnog društva), i odozgo (međunarodne konvencije i sporazumi).

Različiti profili organizacija civilnog društva u Turskoj daju sliku jedne složene društvene strukture, koja uključuje i ženske grupe koji se bave seksualnošću do konzervativnih grupa, koje promovišu svoje tradicionalne rodne uloge. Organizacije civilnog društva odigrale su važnu ulogu na posljednjim opštim izborima, održanim 2007.g, kada su pomogle povećanju političke zastupljenosti žena na nacionalnom nivou. Solidarnostmeđu ženama koje rade u NVO sektoru i organizacijama ženskih pokreta u uspostavljanju kontakata sa ženama iz političkih partija pokazala se kao veoma važna. Ženska koalicija - mreža aktivistkinja ustanovljena da promoviše žene u politici - bila je od ključnog značaja. Mreža se sastoji od nezavisnih organizacija građanskog društva i stručnjakinja ženskih prava.

U 2007.g, političke partije i organizacije civilnog društva radile su zajedno da udvostruče broj žena u parlamentu na 9,1 odsto. Izbornu kampanju vodio je KADER, organizacija civilnog društva koja se oslanjala na druge grupe civilnog društva i međunarodnu zajednicu i medije, uspjela je da ostvari ključnu podršku za kandidatkinje. Organizacije civilnog društva koje rade u različitim oblastima predizbora su zajednički fokus stavile na zastupljenost žena u politici. Formirale su Žensku koaliciju, koja je nadzirala ponašanje političkih stranaka pre

⁶⁹Vidi NVO Forum žena Kirgistana za Izvještaj u sjenci o nasilju nad ženama i političko učešće, 2008.g, http://www.iwraw-ap.org/re-sources/pdf/42_shadow_reports/Kyrgyzstan_SR_%20Forum.pdf. Po pitanju političkog učešća, u izvještaju se navodi: "Glavni problem u oblasti učešća žena u politici je taj što žene i dalje imaju ograničen pristup u vršenju zakonodavne, izvršne i upravn moći. Žene su neodovoljno zastupljene u organima donošenja odluka, nedostatak mogućnosti za sprovođenje obuka za žene kako bi ojačale liderske kapacitete, kao i manjak finansija (str. 12).

ma kandidatkinjama i pripremila izveštaj pod naslovom Karta političkih partija.

Ženske grupe su takođe vodile kampanju na lokalnom nivou sa ostalim grupama civilnog društva. Na primjer, lokalna agenda 21. skupštine žena sprovela je kampanju o kvotama. Sve ove aktivnosti vršile su pritisak na političke partije da uključe više žena na listama kandidata što će rezultirati većim brojem žena u politici.

U Ukrajini, organizacije civilnog društva pomogle su osnaživanju institucija koje promovišu rodnu ravnopravnost, kao i žene i porodicu. One su aktivno uključene u većinu važnih pitanja sa kojima se žene suočavaju. Na primjer, u 1996.g, organizacije civilnog društva lobirale su za osnivanje Sektora za porodicu i omladinu; pomogle su u organizaciji prvog parlamentarnog saslušanja o pitanjima rodne ravnopravnosti u 1995.g; uspješno podržale usvajanje zakona "o garantovanju jednakih prava i mogućnosti za muškarce i žene"; i nacionalnu kampanju i forum "Reci NE nasilju". Organizacije civilnog društva Ukrajine na nacionalnom i lokalnim nivoima, radile su na programima za unapređenje i poboljšanje ženskog liderstva u politici.⁷⁰

Organizacije civilnog društva su odigrale ključnu ulogu u organizovanju parlamentarnih saslušanja o rodnim pitanjima koja su održana od sredine 1990-ih godina. Ove rasprave između parlamenta i civilnog društva, uz podršku UNDP Programa za jednake mogućnosti, doveli su do usvajanja preporuka za ostvarivanje ravnopravnosti polova u parlamentu. Nedavno, parlament je vodio raspravu o "Ulozi žena u Ukrajini: sadašnjost i budućnost" (2004 i 2006), o izmjenama Zakona o nasilju u porodici i djelova Krivičnog zakonika Ukra-

jine o kažnjavanju za trgovinu ljudima, i usvajanje Zakona o obezbjeđivanje jednakih prava i mogućnosti za muškarce i žene (2006). Kao rezultat saslušanja, jedan broj preporuka je usvojen, mada sa ograničenjima. U ljeto 2008.g, organizovano je saslušanje u okviru specijalnog parlamentarnog Odbora za ljudska prava, nacionalne manjine, i međunarodne odnose, koje je, takođe, uključilo nevladine organizacije.

U Gruziji, kao i u drugim zemljama, CEDAW i Pekinška deklaracija i platforma za akciju pokazale su se kao važno stjecište okupljanja za organizacije civilnog društva. Parlamentarni Klub žena Parlamenta Gruzije, koji je osnovan u junu 1997.g, fokusirao je posebnu pažnju na problem djece beskućnika i ulogu žena u mirovnim procesima na Kavkazu. Uspostavljen je Konsultativni savjet, koji su činile predstavnice žena koje rade u izvršnoj grani vlasti, članovi/ce prethodnih parlamentarnih saziva, kao i poslanici/e nacionalnih savjeta autonomnih republika i lokalnih organavlasti, kao i lideri organizacija civilnog društva. Ovo je bio odličan primjer saradnje između nevladinog sektora i zakonodavne i izvršne grane vlasti. Savjetodavna komisija za rodna pitanja Parlamenta Gruzije, takođe, okuplja različite aktere iz vlade i civilnog društva, uključujući i članove gruzijskog parlamenta, predstavnike izvršne vlasti, gruzijskog državnog tužioca, jedan broj ženskih NVO, i akademiju. Ovakav okvir pruža mogućnost različitim zainteresovanim stranama da svoje probleme i pitanja stave pred jednog predstavnika i ujedine napore za uspostavljanje učinkovitog dijaloga zasnovanog na javnim politikama. Slično Kirgistanu, umrežavanje i izgradnja saveza između ženskih grupa i državnih institucija je relativno novo za Gruziju. Iako još u ranoj fazi, ove inovacije već

⁷⁰Primjeri uspješnih modela su Diya, Grad Kijev, Ženski centar, Ženska unija Ukrajine, Liga žena glasača 50/50, uz pojedine državne uprave "oblasti".

su dovele do bolje razmjene informacija i konsultacije između ženskih grupa i onih vladinih agencija koje rade na promovisanju mira i ravnopravnosti polova.

‘Koalicija ženskih nevladinih organizacija’ (sa 200 registrovanih članova) osnovana je u Gruziji uz podršku lokalne Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR / OEBS). Koalicija je obezbjedila prostor za organizacije civilnog društva da rade zajedno na promociji uključivanja žena u politiku.

Uz podršku UNIFEM-a, organizacije civilnog društva, takođe, su formirane mreže mira pod nazivom “Jedinstvo žena za mir” kojesu okupile više od 100 organizacija i pojedinaca širom Gruzije. Cilj je bio postizanje pozitivnog i održivog mira uz učešće žena i rodne ravnopravnosti. Mreža je pozvala na bolju primjenu Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN 1325 o ženama, miru i bezbjednosti.

ULOGA MEDIJA

Uloga medija je ključna za povećanje učešća žena u politici. Širom regiona mediji nastavljaju da nude i mogućnosti i izazove. Ključni izazov pred izbore je taj što mediji ne posvećuju istu pažnju ženama kao i muškarcima. Osim toga, kada obraćaju pažnju na kandidatkinje, fokusiraju se na njihov izgled i privatni život, što umanjuje ozbiljnost političke agende kandidatkinje. Shodno tome, političarkama je potrebno više obuka za rad sa medijima - bilo da se radi o štampanim medijima, internetu, televiziji ili radiju - da bi se borile protiv suptilne, ali često veoma štetne diskriminacije po osnovu pola koja je prikazana u štampi ali i na radio-talasima.

Uz podršku UNDP-a, kapaciteti žena prilikom odlučivanja bili su razvijeni da bi se na taj način olakšalo njihovo učešće u političkim procesima, kao i da bi se održao dijalog o rodnom pitanju u okviru političkih struktura. Rodne grupe / ženski klubovi su podržani kroz tehničku pomoć i programe izgradnje kapaciteta. Umrežavanje i koordinacija odbornica u lokalnim parlamentima je podržana. Forum odbornica na lokalnom nivou uspostavljen je i njegovi su kapaciteti ojačani za pružanje podrške izradi lokalnih rodno osjetljivih politika.

“Brkovi kampanja” koju je predvodio KADER, organizacija civilnog društva iz Turske, vrlo uspješno koristi medije da zapita javnost: “Da li je potrebno biti muškarac da bi bio izabran u parlamentu? Po prvi put, zbog fokusa medija na “kampanju brkovi”, na svim nivoima društva raspravljalo se pitanje učešća žena u politici. U Poljskoj, studije o izbornim kampanjama ukazuju na to da političke partije neravnomjerno raspoređuju vrijeme emitovanja između žena i muškaraca. Detaljne analize izbornih programa na televiziji pokazuju da partije koje dizajniraju TV spotove uglavnom promovišu muškarce⁷¹. Partije dodjeljuju 80-90 odsto vremena emitovanja izbornim izjavama muškaraca. To znači da kandidatkinje imaju manje mogućnosti da promovišu svoje kandidate u javnosti. Ako žene hoće da poboljšaju uspjeh u kampanjama, važno je promijeniti ovu pristrasnost i omogućiti ženama i muškarcima jednaka vremena emitovanja. Prema Helsinškom parlamentu građana, ni jedna jedina žena nije se pojavila u debatama između stranaka na Radio televiziji u Republici Srpskoj / Bosni i Hercegovini tokom posmatranog nedjeljnog perioda prije opštinskih izbora 2004.g,

⁷¹Renata Siemienska (ed.): „Ptec, wybory, władza” [Gender, elections, power], „Scholar” Warszawa 2005 and Sylwia Spurek, „Kobiety, partie, wybory” [Women, parties, elections], Centre of Women’s Rights, todz 2002..

iako Izborni zakon garantuje ravnopravnu zastupljenost u medijima svim političkim strankama i nezavisnim kandidatima. Maksimalna zastupljenost kandidatkinja u odnosu na njihove muške kolege je 12 odsto u dnevnim novinama Oslobođenje.

Ova pristrasnost prema političarkama ogleda se u opštoj pristrasnosti po osnovu pola od strane medija. Prema istraživanjima sprovedenim u Bosni i Hercegovini, praćenjem TV dnevnika pokazalo se da se žene pojavljuju u izveštajima o zdravstvu i kulturi (35,7 odsto), obrazovanju (28,5 odsto), životnoj sredini (27 odsto) i socijalnim pitanjima (23,6 odsto). Žene su se pojavljivale samo u 6,3 odsto izveštaja o pravosuđu, policiji i vojnim pitanjima i 9,1 odsto izveštaja o državnom i entitetskim institucijama, komisijama i agencijama. U razgovorima o ekonomiji, žene se pojavljuju kao analitičarke i stručnjakinje, a ne kao političke figure u ulozi odlučivanja. Ipak, muškarci se pojavljuju kao stručnjaci ili komentatori 10 puta češće nego žene.

U Kirgistanu, prema podacima iz Globalnog gender monitoringa iz 2006.g, žene čine 12,5 odsto ispitanica u štampanim medijima. U okviru UNDP / SIDA projekta "Promocija žena u državnoj službi i politici", praćenje 12 medijskih kuća, kao i Nacionalnog kanala sprovedeno je u 2007. Ključni podaci su bili veoma pesimistični: žene su činile samo 3 odsto od ukupnog broja govornika na kanalu vijesti koji se prikazuju na Nacionalnom programu. Poslije serije obuka organizovanih za novinare, urednike i kamermane u trajanju od preko 18 mjeseci, broj žena u medijima koji su bili obuhvaćeni pilot projektom povećan je na 34 odsto na televizijskim vijestima i 27 odsto u štampanim medijima.

Najčešće se u vijestima, žene predstavljaju u nekoj gužvi, kao pozadina ili objekat diskusije. Nekih 54 odsto žena su prikazane kao prolaznice, susjede, ili stanovnice; nekih 28 odsto kao menadžerke ili liderke; 15 odsto kao državne službenice i samo 15 odsto poslanice. Prema rezultatima praćenja, aktivnosti žena uglavnom su usmjerene na zdravlje, obrazovanje i socijalnu zaštitu.

KLJUČNA PITANJA I IZAZOVI

Cijeli region se suočava sa istim izazovom: kako organizacije civilnog društva ohrabriti da se uključe u politiku izvan njihovog djelokruga rada, poput nasilja po osnovu pola, seksualnih i reproduktivnih prava, obrazovanja i jednakosti na radnom mjestu. Nema mnogo ženskih grupa koje rade na povećanju učešća žena u politici sa snažnom agendom o ravnopravnosti polova. Zbog finansijske krize, (već smanjena) sredstva za organizacije civilnog društva vjerovatno da će biti sve manja. Stoga je izuzetno važno raditi na podizanju svijesti o tome kako je rodna ravnopravnost važna za ekonomski i društveni razvoj, kao i podsticati organizacije civilnog društva, ne samo da pružaju usluge pomoći u krizi, već i da se angažuju politički da pronađu način izlaska iz krize.

Pomjeranja u tradicionalnim izvorima finansiranja, takođe, su postavila izazove pred organizacije civilnog društva. Neke zemlje više nemaju prava na dobijanje zvanične razvojne pomoći, često same postajući zemlje donatori. Umjesto da usmjeravaju sredstva ka sopstvenim organizacijama civilnog društva, one pružaju podršku ženama u zemljama u razvoju. Razvijanje domaćih agendi koje su sve zahtjevnije zajedno sa međunarodnim agendama u regionu je izazov. Mnoge organizacije civilnog društva

se sve više moraju natjecati između sebe za sredstva koja se smanjuju, što može dovesti do problematičnih a ponekad i suparničkih odnosa. Slično tome, pronalaženje sredstava za edukaciju javnosti o rodnoj ravnopravnosti i značaju učešća žena u politici je teško i može se takmičiti za sredstva za finansiranje drugih rodni pitanja, koja možda mogu djelovati prioritetnija (kao što su rodno zasnovano nasilje, siromaštvo i obrazovanje). Izazov je kako da se povežu pitanja

na jedan holistički i strateški način, kao i da se radi na izgradnji koalicija kojima bi se podržali svi aspekti rodne ravnopravnosti. Još jedan veliki izazov je podstaći medije da se pozabave rodnim stereotipima. Mediji, uključujući industriju oglašavanja prenose stereotipne informacije, naročito o ženama na pozicijama odlučivanja. Treba se suočiti sa tim i mijenjati situaciju. Sve u svemu, mediji treba da imaju veću svijest o značaju rodne ravnopravnosti širom Evrope i nezavisnih država Komonvelta.

Partnerstva i dijalog: Organizacije civilnog društva su najuspješnije kada razvijaju platforme koje omogućavaju konstruktivnu interakciju između vlade, civilnog društva i međunarodnih organizacija na nacionalnom i regionalnim nivoima na načine usmjerene na povećanje učešća žena u politici.

Stručno-tehničko znanje (know-how) organizacija civilnog društva: organizacije civilnog društva su istraživale lokalne i nacionalne uslove i imaju iskustvo i ekspertizu, kao i veze sa međunarodnim mrežama žena.

Zastupanje rodne ravnopravnosti i većegučešća žena u politici: organizacije civilnog društva su ključni pokretači za vršenje uticaja na donosiocima odluka na nacionalnom, kao i regionalnom nivou, da podrže sporazume o političkom učešću žena (kao što su Konvencija za eliminaciju diskriminacije žena i Pekinška deklaracija i platforma za akciju) kao i da se bore protiv negativnih, stereotipnih slika žena uopšte i žena političarki u medijima.

Mobilizacija javnog mnjenja oko rodno zasnovanog nasilja: organizacije civilnog društva su odigrale važnu ulogu u podizanju svijesti o negativnim posljedicama rodno zasnovanog nasilja na ekonomski, socijalni i politički napredak u regionu kroz multimedijalne kampanje.

Edukacija i razvoj kapaciteta za učešće žena u politici: Organizacije civilnog društva igraju ključnu ulogu u razvoju kapaciteta žena lidera i podizanja svijesti javnosti o važnosti društvenog i političkog učešća žena u modernim demokratijama.

Manjak sredstava za organizacije civilnog društva: usljed finansijske krize, organizacije civilnog društva moraju imati smanjenu ulogu; odnosno, osim ako vlade i političke partije ne obnove posvećenost pravima žena i rodnoj ravnopravnosti i prepoznaju važnu ulogu organizacija civilnog društva za demokratsko upravljanje.

Mediji utiču na javno mnjenje: bolja pokrivenost žena u politici je od ključnog značaja za povećanje izbornih šansi žena.

Mediji ženama u politici pružaju važne mogućnosti da promovišu svoje izborne programe i predstavljaju kandidature. Kako sada stvari stoje, vrijeme u medijima nejednako je raspodijeljeno u korist muškaraca.

Mediji mogu da dovedu u pitanje rodne stereotipe i da ih mijenjaju: medijske kampanje su se pokazale od vitalnog značaja za otklanjanje tradicionalnih stereotipa o ženama i muškarcima, kao i za smanjenje seksističkog imidža žena.

Mediji mogu da drže lidere odgovornima za ekonomska, politička i socijalna prava žena.

Mediji su odigrali ključnu ulogu, posebno kada su radili u partnerstvu sa organizacijama civilnog društva da drže vladu i političke partije odgovornim za stavljanje pitanja rodne ravnopravnosti na dnevni red.

III. PREPORUKE MJERA ZA POVEĆANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI I UČEŠĆA ŽENA U POLITICI

Ovaj dio predstavlja skup mjera za podsticanje ravnopravnosti polova i učešća žena u politici sa detaljnom listom preporuka za vlade, zakonopisce, parlamentarce/ke, političke partije, organizacije civilnog društva, medije, privatni sektor i sindikate u sljedećim oblastima:

- Pravni i institucionalni okviri za promovisanje učešća žena u politici;
- Mehanizmi i strategije za promovisanje učešća žena u politici;
- Partnerstva za učešće žena u politici: organizacije civilnog društva i mediji.

Preporuke imaju za cilj da odgovore na prepreke koje sprječavaju žene da učestvuju u politici i stvore podsticajan ambijent za žene da učestvuju u političkom životu na svim nivoima, posebno za: 1) povećanje učešća i zastupljenosti žena u politici, 2) pomoć ženama da postanu djelotvorne političke akterke, 3) povećanje vladine odgovornosti prema ženama, i 4) usmjeravanje upravljanja, rodnog i društvenog uključivanja u sve vladine politike. U naprijed prikazanim tabelama pod'organizacijama civilnog društva' podrazumijevaju se sve nevladine organizacije koje isključivo promovišu ravnopravnost polova i osnaživanje žena.

III.1. PREPORUKE ZA PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA PROMOCIJU UČEŠĆA ŽENA U POLITICI

Iako su uspostavljeni zakoni i institucije koje promovišu rodnu ravnopravnost, dosta toga treba da se uradi da bi se sproveli u djelo. U cilju prevazilaženja rodni stereotipa i suprotstavljanja otvorenim i prikrivenim oblicima diskriminacije, zakoni o ravnopravnosti polova i njihova primjena zahtijevaju veću podršku. Da bi se povećalo učešće žena u politici, mora se stvoriti podsticajno okruženje. Vlada mora biti odgovorna prema nacionalnom zakonodavstvu u oblasti ravnopravnosti polova, što zahtijeva nadzor od strane organizacija civilnog društva. Učešće žena u politici treba da bude zasnovano na snažnim zakonima i institucijama, pri čemu su zakoni o rodnoj ravnopravnosti usklađeni sa izbornim zakonima, a resursi dostupni i rezultati se prate tako da se politike koje promovišu žene u politici efikasno sprovede.

Privremene posebne mjere (kao što su kvote) i određena vrsta izbornog sistema (kao što je proporcionalna zastupljenosti) mogu ispraviti disbalanse u političkoj zastupljenosti. Izborne reforme mogu da olakšaju ženama učešće u političkim procesima. Pored toga, političke partije treba da promovišu ravnopravnu zastupljenost i učešće žena u upravljačkim tijelima kako bi se omogućilo ženama da značajno doprinesu političkim procesima.

Preporuke	Ključni akteri&partneri
1. Istraživanje i analiza uspješnih praksi pogodnih za prenošenje	
Razviti (ili doprinijeti unapređenju postojećih) baze podataka u regionu obuhvatajući zakone o rodnoj ravnopravnosti, najbolje prakse o primjeni i relevantne proizvode znanja (npr. www.iknowpolitics.org).	Vlade, organizacije civilnog društva, akademska zajednica
Analizirati primjere inovativnih zakonskih propisa o rodnoj ravnopravnosti u regionu za promovisanje ravnopravnosti polova i demokratsko učešće žena.	Vlade, organizacije civilnog društva, akademska zajednica
Identifikovati prepreke koje se susrijeću prilikom usvajanja i primjene zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti.	Vlade, organizacije civilnog društva, akademska zajednica
2. Formulisanje zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti	
Učiniti process izrade participativnim i uključivim, uključivanjem stručnjaka iz akademske zajednice, građanskog društva, privatnog sektora i sindikata.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, organizacije civilnog društva, privatni sektor, sindikati
Učiniti da proces izrade bude usklađen sa međunarodnim i evropskim standardima i prilagoditi različite uspješne modele zakonodavstva specifičnostima lokalnog konteksta.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, organizacije civilnog društva, privatni sektor, sindikati
Formulisati ZRR da budu u službi jednog svobuhvatnog obavezujućeg okvira koji obuhvata sve sfere života.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, organizacije civilnog društva, privatni sektor, sindikati
Modifikovati sve relevantne zakone da uključe specifične odredbe o rodnoj ravnopravnosti (rodno osviještene politike) u oblastima poput zapošljavanja, obrazovanja, porodičnih odnosa, informacionih i komunikacionih tehnologija, medija, izbora i političkih partija, finansiranja, zaštite životne sredine, industrije itd..	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, organizacije civilnog društva, privatni sektor, sindikati, mediji
Primijeniti u praksi zakone o rodnoj ravnopravnosti na svim nivoima.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, političke partije, organizacije civilnog društva, privatni sektor, sindikati,
Razmotriti uključivanje odredbi afirmativne akcije u ZRR (vidi naprijed), izborni zakoni i Zakoni o političkim partijama.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, organizacije civilnog društva, privatni sektor
U okviru ZRR, obezbijediti zaštitu od nasilja nad ženama u javnom životu.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, organizacije civilnog društva
3. Usklađivanje sa međunarodnim standardima	
Uskladiti nacionalne zakone u skladu sa međunarodnim standardima koji promovišu i unapređuju ravnopravnost polova, i primijeniti preporuke organa definisanih Međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima uključujući Komitet o eliminaciji diskriminacije žena (CEDAW).	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, organizacije civilnog društva
Jasno se pozvati na zahtjeve o rodnoj ravnopravnosti u procesu pristupa EU, i uspostaviti mehanizme za praćenje i utvrđivanje odgovornosti za njihovu primjenu.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, organizacije civilnog društva
4. Odgovornost Vlada da promovišu ravnopravnost polova	
Dodijeliti odgovarajuća ovlaštenja nacionalnim institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost da djelotvorno prate i primjenjuju nacionalne obaveze iz oblasti rodne ravnopravnosti.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, organizacije civilnog društva
Institucionalizovati procedure za praćenje, izvještavanje i dotavljanje izvještaja o progresu u primjeni preporuka organa uspostavljenih Međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima, uključujući Komitet za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW).	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, političke partije, organizacije civilnog društva, sindikati

Preporuke	Ključni akteri & partneri
Uspostavljanje komisija za rodnu ravnopravnost u parlamentu da prate dostignuća u oblasti ravnopravnosti polova uključujući rodni paritet u okviru izvršnih, zakonodavnih i sudskih organa.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, organizacije civilnog društva
5. Privremene posebne mjere za promovisanje učešća žena u politici	
Usvojiti i primijeniti privremene posebne mjere za promovisanje učešća žena u politici. ⁷²	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, političke partije, organizacije civilnog društva
Sprovesti aktivnosti podrške usmjerene na povećanje razumijevanja privremenih posebnih mjera, kao što su kvote, kao neodvojivi dio napora za postizanje ravnopravnosti polova i demokratskog upravljanja.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, političke partije, organizacije civilnog društva, mediji
Sprovesti korektivne mjere u slučajevima kada privremene posebne mjere nisu na snazi.	Vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke, političke partije, organizacije civilnog društva
6. Orodnjavanje političkih partija	
Promovisanje jednake zastupljenosti i učešća žena u upravljačkim organima političkih partija.	Političke partije, vlade, zakonopisci, parlamentarci/ke

Zaustavljanje nasilja nad ženama treba i dalje da bude glavni cilj u regionu, ne samo kao osnovno ljudsko pravo, već i kao predušlov za povećanje šansi ženama da uđu u politiku. To je važna agenda za okupljanje i mobilizaciju sa kojom žene treba da uđu u javne forume, jer ih osnažuje i podstiče da zagovaraju da Vlada uspostavi institucije i okvire koji mogu spriječiti nasilje nad ženama u političkom životu i šire. Važno je da sve strane sistemski rade na borbi protiv diskriminacije u svim oblicima.

III.2. PREPORUKE ZA MEHANIZME I STRATEGIJE ZA PROMOVISANJE UČEŠĆA ŽENA U POLITICI

U ovom regionu, neophodno je raditi na izgradnjipolitičkekulture koja bolje reaguje na rodna pitanja, naročito tokom predizbornih kampanja, da bi se kandidatkinje promovisale "rame uz rame" sa svojim muškim kolegama. Kvote i druge privremene posebne mjere mogupovećati broj žena u politici. Ono što

je u tom dijelu ključno jeste da se osigura da partijske liste poštuju sistem kvota, da stavljaju žene visko na partijskim listama i odgovornim pozicijama, uz aktivan sistema regrutovanja žena. Planovi zasnovani na principima ravnopravnosti, mentorstvo i ciljana obuka, takođe, su se pokazale efikasnim strategijama za povećanje učešća žena u politici. Da bi kvota i druge posebne mjere bile djelotvorne, neophodno je temeljno praćenje, odnosno monitoring.

Ogranci žena u partijama mogu da utiču na partijske platforme i politike, i mogu podstaći učešće žena u politici. Savezi izvan partijskih linija (tzv. trans-partijski savezi) pokazali su se kao važna strategija za promovisanje učešća žena u politici. Angažovanje muškaraca kao zastupnika i saveznika može ojačati napore na promovisanju učešća žena u politici. Da se bi se unaprijedio položaj žena u političkim partijama, kandidatkinjima treba veći pristup fondovima, medijima i podrška u promovisanju kandidatura. Da bi kandidatkinje prikupile novac, one moraju

⁷²Vidi takođe UN Komitet o eliminaciji diskriminacije žena, Opšta preporuka br. 25, član 4, paragraf 1 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena o privremenim posebnim mjerama. [http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/General%20recommendation%2025%20\(English\).pdf](http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/General%20recommendation%2025%20(English).pdf).

prevazići prepreke kao što su: zatvorena politička kultura i socijalizacija žena da ne pitaju za novac. Da bi se prevazišla ova situacija potrebne je sprovesti sljedeće mjere:

- Obezbijediti podršku obukama namijenjenim ženama o tome kako pristupiti javnim fondovima;
- Uspostaviti partijske fondove za kandidatkinje;
- Izmijeniti izborne zakone tako da kandidati mogu tražiti poreske olakšice na račun troškova kampanje;
- Uvesti poreske olakšice za doprinose kampanji;
- Garantovati jednak pristup javnim emiterima;
- Obezbijediti ravnopravanu dodjelu javnih sredstava političkim strankama;
- Uvesti podsticaje za političkepartije da kandiduju više žena;

- Uvesti ograničenje troškova u izbornim kampanjama;
- Eliminirati takse registracije za političke kandidate/kinje;

Pored toga, mjere i politike za promovisanje ravnoteže između privatnog i poslovnog života su potrebne radi stavaranja podsticajnog okruženja za žene da bi se bavile politikom: ovo uključuje adekvatne politike i zakone koji promovišu ravnopravnu podjelu porodičnih obaveza, pristupačne politike, uključujućiustanovezabriguodjeci,poreske podsticaje, finansijske naknade, fleksibilne radne aranžmane, i roditeljsko odsustvo, prilagođeno ličnim i profesionalnim potrebama žena da bi im se pružila mogućnost da budu aktivnije u političkom životu

Preporuke	Ključni akteri&partneri
1. Promocija & jačanje privremenih posebnih mjera u okviru političkih partija i parlamenta	
Zagovarati donošenje kvota u političkim partijama i parlamentu, raditi na nadogradnji dobrih praksi iz različitih izbornih sistema.	Organizacije civilnog društva
Podsticati političke partije da uvedu dobrovoljne kvote na kandidatskim listama da bi se povećao broj žena u parlamentu.	Političke partije, Civil Society Organizations
Zagovarati uključivanje rodne ravnopravnosti i pitanja osnaživanja žena u platformama i strukturama političkih partija (npr. razmjena iskustava sa strankama koje su uvele strategije o ravnopravnosti polova ili osnovale ogranke žena u okviru partija).	Političke partije, Organizacije civilnog društva, Sindikati
Podstaci političke partije da promovišu žene u rukovodećim organima u okviru partijskih struktura.	Političke partije, vlade
2. Promovisanje ravnopravnosti polova u vladinim organima & javnim institucijama	
Osigurati balans polova na svim nivoima u upravljačkim strukturama državnih i javnih institucija, uključujući i pozicije na koje se dolazi političkim imenovanjem.	Vlada, organizacije civilnog društva, sindikati
Uvesti strategije rodne ravnopravnosti, ili akcione planove u državnim i javnim institucijama da bi se osiguralo uključivanje programa ravnopravnosti polova u radu državnih i javnih institucija.	Vlada, organizacije civilnog društva, sindikati
Uključiti modul o rodnoj ravnopravnosti u programe obuka za državne službenike, i integrisati rodnu perspektivu u opšte programe obuka.	Vlada, organizacije civilnog društva
3. Razvoj kapaciteta za učešće žena u politici	
Razvijati kapacitete žena da bi bile djelotvorne u svojim političkim ulogama i da bi se prevazišle rodno zasnovane prepreke u preuzimanju rukovodećih pozicija u politici.	Vlade, parlamentarci/ke, političke partije, organizacije civilnog društva, sindikati
Osnažiti žene da osiguraju da se njihov glas i brige čuju u procesima političkog odlučivanja.	Vlade, parlamentarci/ke, političke partije, organizacije civilnog društva, sindikati

Preporuke	Ključni akteri&partneri
Preporuke	Ključni akteri&resursi
Obezbijediti adekvatna i održiva finansijska sredstva nacionalnim mehanizmima za ravnopravnost polova i osnaživanje žena u cilju pružanja podrške mjerama javnih politika za unapređenje ravnopravnosti polova i učešća žena u politici.	<i>Vlade</i>
Izdvojiti finansijska sredstva za partnere iz civilnog društva za izgradnju platforme za veće učešće žena u politici.	<i>Vlade</i>
Sprovesti rodno-odgovorne budžete za praćenje i identifikaciju djelotvornosti nacionalnog finansijskog planiranja da bi se doprinijelo povećanju učešća žena u politici.	<i>Vlade, Parlamenti, Političke partije, Organizacije civilnog društva</i>
Obezbijediti finansijska sredstva za podršku savezima žena koje čine članice različitih političkih partija da udruže snage u sprovođenju programa ravnopravnosti polova..	<i>Vlade, parlamenti, političke partije</i>
Uspostaviti mehanizme za javno finansiranje izbornih kampanja, uključujući podsticaje za stranke da kandiduju žene i finansiraju kandidatkinje.	<i>Vlade, parlamenti, političke partije</i>
Izdvojiti adekvatna sredstva za finansiranje kandidatkinja da bi se obezbijedila rodno balansirana zastupljenost na izborima.	<i>Političke partije</i>
Obezbijediti fer i jednaku finansijsku podršku izabranim ženama i muškarcima, kako bi se osigurao njihov značajan doprinos političkom odlučivanju.	<i>Političke partije</i>
Obezbijediti sredstva za podršku razvoju kapaciteta žena i muškaraca u parlamentu, vladi i državnim i javnim institucijama za sprovođenje programa rodne ravnopravnosti..	<i>Vlade, parlamenti</i>
7. Podrška uspostavljanju ravnoteže između poslovnog/privatnog života muškaraca i žena na političkim i javnim položajima	
Analizirati postojeće zakone, mjere i prakse da bi se identifikovao njihov uticaj na podjelu odgovornosti u porodičnom životu.	<i>Vlade, parlamenti</i>
Sprovesti zakone i politike koje promovišu ravnopravnu podjelu porodičnih odgovornosti muškaraca i žena u svim sektorima (uključujući i finansijske podsticaje za muškarce da preuzmu veću odgovornost u porodičnom životu).	<i>Vlade, parlamenti</i>
Kreirati i obezbijediti odgovarajuće prostorije i usluge za njegu da bi se pružila podrška ženama i muškarcima na političkim i javnim položajima u ispunjavanju porodičnih obaveza.	<i>Vlade, parlamenti</i>
Promovisati radno vrijeme koje je pogodno za uspostavljanje balansa između poslovnog/privatnog života koji omogućava ženama i muškarcima da daju ravnopravan doprinos procesima odlučivanja	<i>Vlade, parlamenti</i>
8. Istraživanja u svrhu podrške promovisanju/primjeni mehanizama i strategija	
Prikupiti, organizovati i širiti razvrstane po polu statističke podatke i rodne informacije koje se tiču političkog učešća žena u nacionalnim i lokalnim vlastima, parlamentu i političkim strankama.	<i>Akadska zajednica, vlade, parlamenti, organizacije civilnog društva</i>
Identifikovati i javno objaviti činioce koji otežavaju veće učešće žena u politici.	<i>Akadska zajednica, organizacije civilnog društva, vlade, parlamenti</i>
Izgraditi bazu zasnovanu na dokazima pokazujući koje su koristi od većeg učešća žena u politici u svim sektorima, uključujući i ekonomsko planiranje, zdravlje, obrazovanje i bezbjednost.	<i>Vlade, parlamenti, akadska zajednica, organizacije civilnog društva</i>
Razviti i koristiti odgovarajuće pokazatelje za mjerenje napretka u ostvarivanju ciljeva ravnopravnosti polova u oblasti učešća žena u politici.	<i>Vlade, parlamenti, akadska zajednica, organizacije civilnog društva</i>
Obezbiđenim sredstvima za njihovu realizaciju.	

I.3. PREPORUKE ZA IZGRADNJU PARTNERSTAVA ZA POVEĆANJE UČEŠĆA ŽENA U POLITICI: ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA I MEDIJI

Kao što je navedeno u prethodnim dijelovima, pravni i institucionalni okviri, kao i mehanizmi i strategije za povećanje učešća žena u politici uspostavljeni su u cijelom regionu. Međutim, efikasna primjena i dalje ostaje veliki izazov. U cilju prevazilaženja ovog postojanog jaza između obaveza i de facto ravnopravnosti, partnerstva igraju važnu ulogu, i služe kao pokretačka snaga za mobilizaciju za dalje promjene. U ECIS regionu, promocija ravnopravnosti žena i muškaraca u procesima donošenja odluka i dalje zahtijeva snažnija partnerstvo. Takva partnerstva mogu povećati razmjenu znanja i djelotvorno zajedničko planiranje među ženama zastupljenim u parlamentu, vladi, političkim i javnim službama i predstavnicima organizacija civilnog društva koje se bave pitanjima ravnopravnosti polova i osnaživanja žena.

Savezi i umrežavanje za učešće žena u politici mogu obezbijediti solidarnost i znanje i istovremeno obezbijediti odgovornost i "provjeru realne situacije" za promovisanje rodno odgovornih promjena. Jačanje postojećih mreža političarki, organizacija civilnog društva, medija i akademske zajednice kroz razmjenu i širenje primjera dobre prakse i naučenih lekcija je od ključnog značaja.

Ključna strategija za podizanje svijesti, ukidanje stereotipa, i promjenu kulturnih stavova prema ženama u političkom životu jeste uspostavljanje partnerstva sa medijima. Mediji oblikuju percepciju javnosti o ravnopravnosti polova i učešća žena u politici. Mediji mogu podići profil rodni pitanja, jasno objasniti probleme koji se tiču rodne ravnopravnosti u odnosu na društvene reforme, ističući pozitivne primjere ženskog liderstva, i promovisati prednosti zakonodavstva orodnoj ravnopravnosti i izbalansiranijeg i reprezentativnijeg upravljanja. Mediji mogu, takođe, obezbijediti ženama platformu za promovisanje izbornih kampanja pred licem javnosti.

Preporuke	Ključni akteri & partneri
1. Promovisanje nacionalnog dijaloga & participativnog odlučivanja među velikim brojem različitih zainteresovanih strana	
Uspostavljanje i jačanje saveza koji čine žene iz različitih partijaradi udruživanja snagaza vođenje programa rodne ravnopravnosti.	<i>Parlamenti, političke partije, organizacije civilnog društva</i>
Promovisanje inkluzivnog upravljanja i uključivanje organizacija civilnog društva u procese donošenja odluka radi uključivanja potreba i briga žena prilikom formulisanja i sprovođenja politika.	<i>Vlade, parlamenti, političke partije, organizacije civilnog društva</i>
Podržati razmjenu znanja i zajedničko planiranje na nacionalnom i lokalnom nivou među ženama u parlamentu, vladi, političkim i javnim službama i predstavnicima organizacija civilnog društva koji se bave pitanjima ravnopravnost polova i osnaživanja žena.	<i>Vlade, parlamenti, političke partije, organizacije civilnog društva</i>
Obezbijediti platformu na lokalnom nivou za održavanje redovnog dijaloga o promovisanju rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena između izabranih predstavnika i šire javnosti.	<i>Vlade, parlamenti, političke partije, organizacije civilnog društva</i>
Identifikovanje žena i muškaraca, pokretača i promotera rodne ravnopravnosti i podrška njihovom angažovanju širokog kruga zainteresovanih strana da rade na sprovođenju programa ravnopravnosti polova.	<i>Vlade, parlamenti, političke partije, organizacije civilnog društva</i>

Preporuke	Ključni akteri&partneri
2.Promovisanje regionalne mreže radi nadogradnje primjera najbolje prakse u regionu	
Ojačati postojeće mreže političarki, organizacija civilnog društva, medija i akademske zajednice radi povećanja učešća žena u politici kroz razmjenu iskustava i najboljih praksi.	<i>Vlade, parlamenti, političke partije, organizacije civilnog društva, mediji, akademska zajednica</i>
Pružiti mogućnosti za razmjenu iskustava i umrežavanje između liderki u regionu, kao i između međunarodnih i regionalnih stručnjaka za rodnu ravnopravnost.	<i>Vlade, parlamenti, političke partije, organizacije civilnog društva, mediji, akademska zajednica</i>
Podržati razvoj kapaciteta organizacija civilnog društva kojese bave pitanjima ravnopravnosti polova da komuniciraju i predstavljaju rodna pitanja efikasnije kroz inovativne i kreativne komunikacione strategije, uključujući i upotrebu novih tehnologija..	<i>Organizacije civilnog društva, mediji</i>
3. Jačanje partnerstva sa medijima	
Povećati vrijeme medijske pokrivenosti političarki, ukazujući na njihova politička dostignuća.	<i>Organizacije civilnog društva, mediji</i>
Obezbijediti ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca političkih lidera i liderki u debatama o politikama u medijima.	<i>Mediji, vlade, parlamenti, političke partije, organizacije civilnog društva</i>
Promovisati veću vidljivost žena uključenih u političkim procesima, kao birača, komesarki i kandidatkinja na lokalnom i nacionalnom nivou.	<i>Mediji, organizacije civilnog društva, vlade, parlamenti, političke partije</i>
Prikazati žene na političkim i javnim pozicijama fokusirajući se na njihove osobine i političke uspjehe kao kreatorki politika umjesto podsticanja rodni stereotipa.	<i>Mediji, političke partije, vlade, parlamenti, organizacije civilnog društva</i>
Dovoditi u pitanje negativne ili stereotipne slike žena kao kreatorki politika u medijima.	<i>Mediji, političke partije, vlade, parlamenti, organizacije civilnog društva, akademska zajednica</i>
Organizovati medijske kampanje za podizanje svijesti o diskriminaciji žena u politici.	<i>Mediji, političke partije, vlade, parlamenti, organizacije civilnog društva, akademska zajednica</i>
Promovisati korišćenje multimedijalnih kampanja radi povećanja transparentnosti, uključivanja i odgovornosti prilikom slijeđenja politika ravnopravnog učeća žena u politici.	<i>Mediji, političke partije, vlade, parlamenti, organizacije civilnog društva, akademska zajednica</i>

III. LISTA IZVORA

U ovom dijelu dat je spisak izvora i linkova do publikacija UNDP-a i drugih UN agencija, zajedno sa vodičem sa komentarima kroz internet stranice vlada i organizacija civilnog društva koje se bave učešćem žena u politici u regionu i na globalnom nivou.

1. DOKUMENTI KOJI SU KORIŠĆENI ZA IZRADU IZVJEŠTAJA

Šest izvještaja iz država nastali su na osnovu okruglih stolova u organizaciji UNDP-a o ženama i upravljanju u Evropi i nezavisnim državama Komonvelta koji su održani od septembra do decembra 2008⁷³ (neobjavljeno).

1. Jasminka Dzumhur. Regionalni izvještaj o ženama i vlasti: učešće žena u politici i žensko liderstvo u ECIS regionu: Izvještaj iz Bosne i Hercegovine. Sarajevo, novembar 2008. (eng. Regional Report on Women and Governance: Political Participation of Women and Women's Leadership in the ECIS region: Report country - Bosnia and Herzegovina. Sarajevo, November 2008.)

2. Medea Badashvili. Izvještaj iz Gruzije o ženama i vlasti: učešće žena u politici i žensko liderstvo u Gruziji, Tbilisi, decembar 2008 (eng. Country Report on Women and Governance: Political Participation of Women and Women's Leadership in Georgia. Tbilisi, December 2008.)

3. Anara Moldosheva. Nacionalni izvještaj iz Kirgistana o ženama i vlasti. Biške, novembar 2008.g. (eng. Kyrgyzstan National Report on Women & Governance. Bishkek, November 2008.)

4. Malgorzata Fuszara. Regionalni izvještaj o ženama i vlasti: učešće žena u politici i žensko liderstvo u Poljskoj (eng. Regional Report on Women and Governance: Political Participation of Women and Women's Leadership in Poland. Warsaw, November 2008)

5. KADER. Učešće žena u politici i njihovo liderstvo u istočnoj Evropi i nezavisnim državama Komonvelta (eng. Women's Political Participation and their Leadership in Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States. Ankara, October 2008).

6. Kateryna Levchenko. Žene i upravljanje: učešće u političkim procesima i žensko liderstvo, Ukrajina, Kijev, decembar 2008. (eng. Participation in Political Processes and Women's Leadership (Ukraine). Kiev, December 2008)

2. GLOBALNI RESURSI

2A) UN PROMOVISANJE POLITIČKOG UČEŠĆA ŽENA:

Program Ujedinjenih nacija za razvoj, O snažene i ravnopravne: Strategija rodne ravnopravnosti. Nju Jork: UNDP, 2008, Link: <http://www.undp.org/women/docs/Gender-Equality-Strategy-2008-2011.pdf>

⁷³Roundtables link: <http://europeandcis.undp.org/gender/regionalprogramming/show/DCA3E0CF-F203-1EE9-BF59D-F40A4F1F4DC>.

Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Nju Jork: Mjerenje demokratsog upravljanja: Okvir za odabir pro-siromašnih i rodno senzitivnih pokazatelja. Nju Jork: UNDP, 2006.

Link: <http://www.undp.org/oslocentre/docs06/Framework%20paper%20-%20entire%20paper.pdf>

Razvojni fond Ujedinjenih nacija za žene. Napredak žena u svijetu? Rod i odgovornost 2008. Nju Jork: UNIFEM, 2008.

Link: http://www.unifem.org/progress/2008/media/POWW08_Report_Full_Text.pdf

Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Osnove Rodnog&Demokratskog upravljanja, Nju Jork, UNDP: 2007

#1 Kratke osnove osnaživanja žena i ravnopravnostipolovauklasterimaDemokratskog upravljanja (eng. Quick Entry Points to Women's Empowerment and Gender Equality in Democratic Governance Clusters)

#2 Ravnopravnost polova i pravedno programiranje: jednak pristup pravdi za žene (eng. Gender Equality and Justice Programming:Equitable Access to Justice for Women)

#3 Izorno finansiranje za unapređenje političkog ušesća žena: Vodič za UNDP podršku (eng. Electoral Financing to Advance Women'sPolitical Participation: A Guide for UNDP Support)

4 Rodno odgovorna e-uprava: istraživanje transformativnog potencijala (eng. Gender Responsive E-governance: Exploring the Transformative Potential)Link: <http://www.undp.org/women/publications.shtml>

2B) BAZE PODATAKA

Legislationline.org izradio je OEBS, omogućava direktan pristup međunarodnim normama i standardima koji se odnose na specifična pitanjaljudske dimenzije, kao i domaćem zakonodavstvu i drugim dokumentima od značaja za ova pitanja u Evropi i CIS regionu. Jedna od odabranih tema fokusira se na rodnu ravnopravnost koja pokriva pitanja kao što su javni poslovi, obrazovanje i razvoj, zapošljavanje, porodica, reproduktivna prava i pristup sistemu zdravstvene zaštite, kao i nasilje nad ženama. Podaci i informacije su namijenjene da pomognu zakonodavcima širom Evrope i CIS regiona. Links:www.legislationline.org,gendertema: www.legislationline.org/topics/topic/7

Globalne baze podataka i kvote za žene:

Ova baza podataka namijenjena je kao radno istraživački alat. Pruža informacije o različitim vrstama kvota koje danas postoje, nudeći detaljan opis procenata i ciljeva u zemljama u kojima se primjenjuju. Baza podataka predstavlja zajednički projekat Međunarodne IDEA-e i Univerziteta Stokholm.

Link: www.quotaproject.org

Portal podataka Ujedinjenih nacija:

Ovo je servis podataka na Internetu kojiobuhvata UN statističke baze podataka na dohvata ruke korisnicima kroz jednu ulaznu tačku iz koje korisnici mogu da pretražuju i preuzimaju različite statističke izvore UN sistema. Obuhvata specifične statističke podatke o ženama i muškarcima, kao i podatke o indikatorima Milenijumskih razvojnih ciljeva. Bazom rukovodi UN statistička divizija (UNSD)

Odjeljenja za ekonomske i socijalne poslove. (DESA) Sprovodi ga statistički ured UN (UNSD) Odeljenja za ekonomska i socijalna pitanja (DESA).Link: <http://data.un.org/>

Ekonomska komisija Ujedinjenih nacija za evropsku rodnu statističku bazu podataka (UNECE):

UNECE GSD se uglavnom sastoji od podataka dobijenih od Nacionalnog zavoda za statistiku kroz mrežu Gender statističkih ključnih kontakata. Rodni statistički vebsajt UNECE takođe nudi informacije o politikama i materijale za obuku, anketama, istraživanja o nasilju nad ženama, itd. Link: <http://www.unece.org/stats/gender/database.htm>

OECD Rod, institucije i razvoj - baza podataka (GID-DB):

GID-DB nudi istraživačima i kreatorima i kreatorkama politika sredstvo za određivanje i analizu prepreka za ekonomski razvoj žena. Pokriva ukupno 160 zemalja i obuhvata niz od 60 indikatora o rodnoj diskriminaciji. Baza podataka je sastavljena iz različitih izvora i kombinuje na jedan sistematičan i koherentan način postojeće naučne dokaze koji svjedoče odruštveno-ekonomskom statusu žena. Link: http://www.oecd.org/dokument/16/03343,en_2649_33731_39323280_1_1_1_1,00.html

Indikatori Milenijumskih razvojnih ciljeva:

UNportal predstavlja zvanične podatke, definicije, metode i izvore za više od 60 indikatora za mjerenje napretka ka dostizanju MDG. Podaci i analize su proizvod rada Inter-agencije i ekspertske grupe (IAEG) na MDG indikatorima, koordinirano od strane Zavoda za statistiku Ujedinjenih nacija.

Takođe, pruža zvanični izveštaj o napretku i dokumente koja je priredio IAEG.Link: <http://millenniumindicators.un.org>

Monitor Milenijumskih razvojnih ciljeva:

UN portal dizajniran je kao one-stop-shop za informacije o napretku ka dostizanju MDG, globalno i na nivou zemlje. Namijenjen je kao alat za političare/ke, razvojne praktičare/ke i druge zainteresovane za MDG i praćenje napretka njihovog dostizanja. Portal omogućava praćenje njihovog napretka kroz interaktivne mape i specifične profile zemalja, kao i upoznavanje sa izazovima država i njihovim dostignućima.

Link: <http://www.mdgmonitor.org>

Svjetski vodič ženama u liderstvu:

Nudi pregled žena šefova država navedenih po zemljama, hronološki spisak žena na vlasti od 3000.g. pr.n.e. predsjednica vlada, ministarki finansija, ministarki odbrane po zemljama, žena predsjednica parlamenta, guvernerki, predsjednica vlade i lokalnih liderki po zemljama, partijskih liderki za svaku zemlju, hronološki spisak predsjedničkih kandidatkinja, ambasadorke u Ujedinjenim nacijama i prve ambasadorke za svaku zemlju, liste rukopoloženja žena za sveštenice ili žene episkope itd.

Link: www.guide2womenleaders.com

Svjetska banka Atlas Milenijumskih ciljeva razvoja:

Online Atlas MDG nudi inovativnu vizuelizaciju Milenijumskih razvojnih ciljeva koji dopunjuju MDG sajt Svjetske banke. On omogućava korisniku da se istražuje mape ključnih indikatora za svaki od osam

Milenijumskih ciljeva razvoja, podešava veličinu zemlje da bi dobio uporedne vrijednosti, zsumira zemlje i brzo pristupi tabelama pomoćnih indikatora.

Link: <http://devdata.worldbank.org/atlas-mdg/>

Evropska komisija. Baza podataka - žene i muškarci u odlučivanju:

Baza podataka EK o ciframa i procentima žena i muškaraca na mjestima odlučivanja u svakom od tri domena

(politički, javni & sudski, i društveno&ekonomski domen(na nivou EU, nacionalnom i regionalnom nivou. Treći domen obuhvata najveće javno kotirane kompanije, centralne banke, evropske finansijske institucije, evropske socijalne partnerske organizacije i evropske nevladine organizacije. Link: http://ec.europa.eu/employment_social/women_men_stats/measures_in4_en.htm

3. REGIONALNI IZVORI

Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Rod i tranzicija, razvoj i tradicija Bilten, br. 08/2007. Bratislava, UNDP & Londonska škola ekonomije, 2007. Link: www.developmentandtransition.net

3A) ZAKONODAVSTVO RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Izrada rodno-osviješćenog zakonodavstva: kako promovisati i zaštititi ravnopravnost polova u centralnoj i istočnoj Evropi i u nezavisnim državama Komonvelta. Bratislava: UNDP RC CEE & CIS, 2006 Link: <http://europeandcis.undp.org/gender/show/62D2D358-F203-1EE9-B0BB182FB-C07C8CA>

3B) UNDP NACIONALNI IZVJEŠTAJI PO MJERI ČOVJEKA IZ REGIONA

Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Regionalna saradnja. UNDP Sebija, 2008. Link: <http://hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/europethecis/serbia/name,13959,en.html>

Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Stavovi o rodnoj ravnopravnosti u Azerbejdžanu. Trendovi i izazovi, UNDP Azerbejdžan, 2007. Link: <http://hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/europethecis/azerbaijan/name,3325,en.html>

Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Politike za žene: operacionalizacija Milenijumskih razvojnih ciljeva u Albaniji. UNDP Albanija, 2005. Link: <http://hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/europethecis/albania/name,3220,en.html>

Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Muškarci i žene u Rumuniji: 2000. UNDP Rumunija, 2000. Link: <http://hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/europethecis/romania/name,2904,en.htm>

Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Siromaštvo, društvena isključenost i marginalizacija. UNDP Slovačka republika, 2000. Link: <http://hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/europethecis/slovakia/name,2918,en.html>

3C) IZVJEŠTAJI I STUDIJE O UČEŠĆU ŽENA U POLITICI IZ REGIONA

Evropska komisija. Žene u evropskoj politici – Vrijeme za akciju. Evropska komisija, 2009. (eng. Women in European Politics – Time for Action)

Link: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2052&langId=en

Evropska komisija. Izvještaj o ravnopravnosti muškaraca i žena. Evropska komisija, 2009.g.

Link: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2323&langId=en>

Evropska komisija. Izvještaj o ravnopravnosti muškaraca i žena. Evropska komisija, 2008.g.

Link: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2033&langId=en>

Stina Larserud & Rita Taphorn. Dizajniranje za ravnopravnost: najpovoljniji, srednji i nepovoljne kombinacije izbornih sistema i rodni kvota. IDEA; 2007

Link: http://www.idea.int/publications/designing_for_equality/index.cfm

Evropska komisija. Žene i muškarci u odlučivanju, Analiza situacije i trendova, 2007.g. Evropska komisija, 2008. Link: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2034&langId=en>

Julie Ballington & Francesca Binda (eds). Primjena kvota: evropska iskustva. IDEA, 2005.

Link: http://www.idea.int/publications/quotas_europe/index.cfm

3D) STRATEGIJE ZA PROMOVISANJE RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U REGIONU

Evropska komisija. Mapa puta za ostvarenje rodne ravnopravnosti žena i muškaraca 2006-2010.g. Evropska komisija, 2006.

Link: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=1987&langId=en>

3E) DOBRE PRAKSE

Evropska komisija. Odlučivanje: Razmjena dobrih praksi. Evropska komisija, 2007.

Link: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2389&langId=en>

Evropska komisija. Pomirenje profesionalnog i privatnog života: razmjena dobrih praksi. Evropska komisija, 2007. Link: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2011&langId=en>

4. MREŽE I PORTALI

International Knowledge Network of Women in Politics (iKNOW Politics)

Zajednički projekat Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Razvojnog fonda Ujedinjenih nacija za žene (UNIFEM), Nacionalnog demokratskog instituta za međunarodne poslove (NDI), Interparlamentarne unije (IPU) i Međunarodnog instituta za demokratiju i izbornu pomoć (Međunarodna IDEA). Njen cilj je povećanje učešća i efikasnosti žena u političkom životu korišćenjem online foruma koji korisnicima nudi mogućnost da pristupe

resursima, kao i ekspertizi drugih korisnika/ca, stručnjakai stručnjakinja i praktičara/ki; da kreiraju znanje kroz moderirane diskusione forume, razmjenu informacija i konsolidovane stručne odgovore na pitanja članova; i da razmijene iskustva uz pomoć različitih alatki dizajniranih tako da olakšaju razmjenu naučenih lekcija i najboljih praksi. Link: <http://www.iknowpolitics.org/>

Interparlamentarna unija

(IPU): Međunarodna organizacija parlamentarnih država. Osnovana je 1889. Unija je centralno mjesto parlamentarnog dijaloga na svjetskom nivou i promoviše miri saradnju međunarodima i čvrsto uspostavljanje predstavničke demokratije. Link: <http://www.ipu.org/english/home.htm>

Međunarodna akcija za ženska prava (eng. International Women's Rights Action) osnovana je 1985, ima za cilj da promoviše priznavanje ženskih ljudskih prava u okviru UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). IWRAW funkcioniše kao međunarodni resurs i komunikacioni centar, koji služi aktivistima i aktivistkinjama, naučnicima i organizacijama širom svijeta, sa posebnim osvrtom na objavljivanje i praćenje primjene CEDAW Konvencije, uključujući i podršku organizacijama koje pripremaju izvještaje iz sjenke na izvještaje koji vlade šalju CEDAW Komitetu. Link: <http://www1.umn.edu/humanrts/iwraw/>

Evropski ženski lobi (eng. European Women's Women Lobby - EWL): Evropski ženski lobi je najveća krovna organizacija ženskih udruženja u Evropskoj uniji. EWL radi uglavnom sa institucijama Evropske unije: Evropski parlament, Evropska komisija i Savjet ministara EU. EWL se fokusira na promovisanje ženskih prava i ravnopravnosti žena i muškaraca u EU,

obuhvatajući oblasti kao što su ekonomski i socijalni položaj žena, žena u donošenju odluka, nasilje nad ženama, ženska različitost. Link: <http://www.womenlobby.org/site/hp.asp?langue=EN>

Centralna i istočno evropska mreža za rodnu ravnopravnost (CEE Network)

osnovana je pod pokroviteljstvom Evropskog foruma za demokratiju i solidarnosti (regionalne NVO pokrenute od strane Partije evropskih socijalist (PES), 1994. Formalizovana je u međunarodnu mrežu 1998, i ima za cilj da pomogne socijaldemokratske, socijalističke, radničke i ostale stranke, organizacije civilnog društva i napredne ženske nevladine organizacije u kreiranju politika, izgradnji kapaciteta i promociji nacionalne svijesti o rodnoj ravnopravnosti i učešću žena u politici. Link: http://www.europeanforum.net/gendernetwork/cee_network_for_gender_issues

Međunarodna mreža rodne ravnopravnosti južnog Kavkaza (eng. Gender informational Network of South Caucasus): Ovaj portal nudi informacije o organizacijama koje rade na promovisanju rodni pitanja i prava žena u južnom Kavkazu. Link: <http://www.ginsc.net>

Mreža istočno zapadnih žena (Network of East-West Women -NEWW): NEWW je međunarodna mreža komunikacija i resursa koja podstiče dijalog, razmjene informacija i aktivizma među onima koji su zabrinuti zbog statusa žena u centralnoj i istočnoj Evropi, novim nezavisnim državama, kao i Ruskoj Federaciji. NEWW koordinira istraživanjima i zastupanjem koje podržava ravnopravnost žena i njihovo puno učešće u svim aspektima javnog i privatnog života. NEWW je nevladina organizacija koja uživa pose

ban konsultativni status pri Ekonomskom i socijalnom savjetu Ujedinjenih nacija. Sa članovima u više od 30 zemalja NEWW je jedna od najvećih mreža u centralnoj i istočnoj Evropi / NIS-u, i predstavlja pouzdan izvor ekspertize, resursa i informacija o ravnopravnosti polova u društvima koji prolaze kroz process demokratizacije. Link: <http://www.neww.org>

Radna grupa za rodnu ravnopravnost (Gender Task Force - GTF) je regionalna inicijativa u jugoistočnoj Evropi nastala kao rezultat apela upućenog učesnicima Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope na samitu u Sarajevu, jula 1999. U apelu se pozivalo na ravnopravnu i aktivnu ulogu žena u razvoju i sprovođenju procesa demokratizacije i stabilizacije regiona jugoistočne Evrope. GTF je podržan od strane 150 istaknutih žena jugoistočne Evrope, nevladinih organizacija, vladinih aktera i političkih aktivista iz Jugoistočne Evrope, kao i brojnih pristalica izvan regiona. Misija GTF-a je da unaprijedi rodno izbalansirano učešće u razvoju stabilnog, prosperitetnog i demokratskog društva u jugoistočnoj Evropi. GTF okuplja važna iskustva žena koje sarađuju izvan partijskih linija, iz vanetaničkih i državnih granica, iskustva u saradnji između nevladinih organizacija, parlamenata i vlada, iskustva žena koje posmatraju izbore iz rodne perspektive i iskustva na nivou lokalnih zajednica i masovnih medijskih kampanja, konsenzusa, zastupanja i socijalnog dijaloga. Link: www.gtf.hr

Stop nasilju protiv žena (STOPVAW): veb-sajt forum razvijen od strane Zagovornika ljudskih prava kao sredstvo za promociju ženskih ljudskih prava u zemljama ECIS. Ovaj forum za razmjenu informacija, zastupanje i promjene razvijen je uz podršku UNIFEM-a i OSI Mreže ženskog programa. Bavi se nasiljem nad ženama kao jednim

od najrasprostranjenijih vidova zloupotrebe ljudskih prava širom svijeta i pruža zagovornicima ženskih prava informacije i alate za zastupanje usmjerene na zaustavljanje najendemičnijeg oblika nasilja nad ženama u regionu, uključujući i nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje, seksualno uznemiravanje i trgovinu ženama.

Link: www.stopvaw.org

5. UN AGENCIES

UN Women Watch: centralni prolaz ka informacijama i resursima o promovisanju rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena kroz sistem Ujedinjenih nacija, uključujući i Sekretarijat Ujedinjenih nacija, regionalne komisije, fondove, programe, specijalizovane agencije i akademske i istraživačke institucije.

Link: www.un.org/womenwatch

Divizija za napredovanje žena (eng. Division for the Advancement of Women-DAW): DAW se zalaže za poboljšanje položaja žena u svijetu, kao i postizanje ravnopravnosti sa muškarcima – kao ravnopravnim akterima, partnerima, korisnicima održivog razvoja, ljudskih prava, mira i stabilnosti. Zajedno sa vladama, drugim subjektima sistema Ujedinjenih nacija, i civilnim društvom, uključujući nevladine organizacije, DAW aktivno radi na unapređenju globalnog programa o ženskim pravima, rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena, kao i na obezbjeđivanju da se glas žena čuje u međunarodnim planovima javnih politika. Link: www.un.org/womenwatch/daw

Komisija o statusu žena (eng. The Commission on the Status of Women - CSW) je funkcionalna komisija Ujedinjenih nacija Ekonomskog i socijalnog saveta (ECOSOC), posvećena isključivo rodnoj ravnopravnosti i napretku žena. To je glavno globalno

tijelo zaduženo za izradu politika osnovano 1946.g, koje okuplja predstavnike/ce država članica svake godine u sjedištu Ujedinjenih nacija u Njujorku da se procijeni napredak u ostvarivanju rodne ravnopravnosti, identifikuju izazovi, uspostave globalni standardi i formulišu konkretne politike za promovisanje ravnopravnosti polova i napredovanje žena u cijelom svijetu.

Link: <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/>

Komitet o eliminaciji diskriminacije žena (CEDAW): Tijelo nezavisnih eksperata koji prate primjenu Konvencije u eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.

Link: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/>

UN kancelarija specijalnog savjetnika generalnog sekretara o pitanjima rodne ravnopravnosti i napredovanja žena (eng. UN Office of the Special Adviser to the Secretary-General on Gender Issues and the Advancement of Women - OSAGI). Na njenom čelu je specijalni savjetnik za pitanja rodne ravnopravnosti i podsticanje žena i obuhvata Glavnu kancelariju za društvena pitanja koja je zadužena za rodno osviještene politike i ključni kontakt za žene u sekretarijatu. Kancelarija je uspostavljena 1997.g. Njena misija je promovisanje i jačanje djelotvorne primjene Milenijumskih razvojnih ciljeva, Pekinška deklaracija i platforma za akciju četvrte svjetske konferencije o ženama održane u Pekingu 1995.g, i zaključni dokument sa specijalne sjednice Generalne Skupštine u Pekingu.

Link: www.un.org/womenwatch/osagi

Fond za žene Ujedinjenih nacija (eng. United Nations Development Fund for Women - UNIFEM) pruža finansijsku i tehničku podršku inovativnim programima i strategijama za pružanje finansijske i tehničke pomoći inovativnim programima i strategijama za poboljšanje osnaživanja žena i rodne ravnopravnosti. UNIFEM-a je, takođe, pripremao vrijedne izvještaje i vodiče za javne politike koje se fokusiraju između ostalog na pitanja nasilja nad ženama i rodno odgovorno budžetiranje.

Links: www.unifem.org

www.unifem.sk (Regionalna kancelarija za centralnu i istočnu Evropu) www.unifemcis.org (Regionalna kancelarija za nezavisne države Komonvelta)

Ovaj dokument Praktična politika predstavlja niz praktičnih preporuka koje će donosio-cima odluka omogućiti da povećaju učešće žena u političkom životu u ovom regionu. Ove mjere su proizvod šest nacionalnih okruglih stolova organizovanih u 2008.g. u Bosni i Hercegovini, Gruziji, Kirgistanu, Poljskoj, Turskoj i Ukrajini, kao i regionalne konferencije koja je iste godine u decembru održana u Turskoj. Ovaj dokument takođe predstavlja trenutni položaj i mogućnosti učešća žena u vođstvu i procesima odlučivanja u regionu. Na osnovu prikupljenih i analiziranih dokaza i podataka na regionalnom nivou, ova Praktična politika namijenjena je članicama i članovima parlamenta, vladinim zvaničnicima, zakonodavcima, članicama i članovima političkih stranaka, organizacijama civilnog društva koje rade na povećanju učešća žena u političkom životu i medijima uz preporučene praktične politike i alternativne aktivnosti u sljedeće tri oblasti:

- Pravni i institucionalni okviri za promovisanje učešća žena u politici;
- Mehanizmi i strategije za promovisanje učešća žena u politici; i
- Partnerstva za učešće žena u politici: organizacije civilnog društva i mediji.

UNDP Bratislava Regionalni centar, Grosslingova 35, 811 09 Bratislava Republika Slovačka
Tel.: (421-2) 59337-111 Fax: (421-2) 59337-450 <http://europeandcis.undp.org>

Ovaj dokument je proizveden uz finasijsku podršku Evropske unije